

STREDNÁ ODBORNÁ ŠKOLA OBCHODU A SLUŽIEB, T. VANSOVEJ 2, TOPOĽČANY

SLOVENSKÁ A SVETOVÁ LITERATÚRA

Učebné texty

2011

Autor: SOŠ OBCHODU A
SLUŽIEB, T. VANSOVEJ 2,
TOPOĽČANY

Zdroj: <http://www.zones.sk>

Používanie materiálov zo ZONES.SK je povolené bez obmedzení iba na osobné účely a akékoľvek verejné publikovanie je bez predchádzajúceho súhlasu zakázané.

1**Literatúra ako umenie. Literárne periódy** v chronologickom slede a ich charakteristika
Pojmy: **bájka, alegória**

Umenie - je súčasť spoločenského vedomia a špecifický odraz skutočnosti
- je to aj súhrn umeleckých diel, ktoré vytvorili umelci

Spoločenské funkcie umenia:

- umelecko-estetická funkcia
- výchovná funkcia
- zábavná, oddychová a rekreačná funkcia

Druhy umenia

- výtvarné umenie (maliarstvo, sochárstvo, grafika, ...)
- slovesné umenie (poézia, próza, dráma), čiže literatúra
- hudba
- divadelné umenie

Názov **literatúra** pochádza z latinčiny zo slova littera (písmeno). Slovo literatúra má dvojaký význam:

- v širšom zmysle slova sú to všetky slovesné diela, umelecké aj neumelecké texty (vedecké, politické, právnické, náboženské, publicistické)
- v užšom zmysle slova sa pod pojmom literatúra chápu iba diela umeleckej povahy, čiže texty vytvorené a napísané s estetickým zámerom, tieto nazývame aj **umelecká literatúra, krásna literatúra alebo beletria**. Diela vychádzajú z reality, ale úlohu tu zohráva aj autorova fantázia a fikcia. Jej súčasťou je aj folklór, t.j. diela ústnej ľudovej slovesnosti.

Svetová literatúra je súhrn najlepších diel rôznych literatúr, ktoré sa stali spoločným majetkom celého ľudstva

Európska literatúra je súhrn literatúr, ktoré vyrástli zo spoločného základu

Národná literatúra je súbor všetkých literárnych diel, ktoré napísali autori jedného národa.

Rozdelenie svetovej literatúry:**STAROVEKÁ LITERATÚRA (3 000 r. pnl – 500 r. nl)**

1. orientálna: literatúra blízkeho východu (sumerská, staroegyptská, hebrejská),
indická, perzská, čínska
2. antická a) grécka (900 r. pnl – 500 r. pnl)
b) rímska (300 r. pnl – 500 r. nl)

NOVOVEKÁ LITERATÚRA

1. staršia: stredoveká (5. st. – 15. st.)
humanizmus a renesancia (14. st. – 17. st.)
baroková literatúra (16. st. – 18. st.)
2. novšia: klasicizmus (17. st. – 18. st.)
preromantizmus a romantizmus (koniec 18. st. – polovica 19. st.)
realizmus (2. polovica 19. st. – zač. 20. st.)
3. súčasná: literárna moderna (1880. – 1920)
medzivojnová literatúra (1918 - 1945)
literatúra po druhej svetovej vojne
súčasná literatúra

Rozdelenie slovenskej literatúry:

- je podobné ako pri svetovej literatúre, ale staroveká literatúra na Slovensku nebola. Literatúra začína až v stredoveku, okolo r. 800, po príchode Konštantína a Metoda.

I. STARŠIA SLOV. LITERATÚRA (800 – 1780)

- A. Stredoveká literatúra (800 – 1500)
- B. Humanistická a renesančná literatúra (1500 – 1650)
- C. Baroková literatúra (1650 – 1780)

II. NOVŠIA SLOV. LITERATÚRA (1780 - 1945)

- A. Klasicizmus (1780 – 1830)
- B. Preromantizmus a romantizmus (1830 – 1850)
- C. Od romantizmu k začiatkom realizmu (1850 – 1875)
- D. Realizmus (1875 – 1905)
- E. Slovenská literárna moderna (1905 – 1918)
- F. Medzivojnová literatúra (1918 – 1945)

III. SÚČASNÁ SLOV. LITERATÚRA (od r. 1945)

- A. Literatúra po druhej svetovej vojne (1945 – 1948)
- B. Literatúra v rokoch 1948 – 1989 (obdobie socializmu)
- C. Literatúra po roku 1989

Každé obdobie literatúry (svetovej aj slovenskej) malo svoje typické témy, žánre, útvary, hlavných hrdinov, spôsob tvorby, výrazové a básnické prostriedky.

Antická literatúra

- hrdinom nie je obyčajný človek, je to panovník alebo človek obdarený nadprirodzenou silou a odvahou, vystupujú v nej bohovia s ľudskými vlastnosťami, sú dobrí i zlí
- Homér - *Ilias* a *Odysea* – hrdinské eposy z dôb trójskej vojny
- Sofokles: dráma *Antigona*
- Ovídius – *Metamorfózy (Premeny)* – 250 bájí

Stredoveká literatúra

- pri moci sú feudáli a cirkev → modli sa a pracuj, orientácia na nadpozemský život
- hlavný hrdina – svätec (askéta = človek, ktorý si naschvál veci odopiera, trpí)
- náboženské piesne, kázne, modlitby, hagiografie (životopisy svätých), mystériá (náboženské hry)
- hlavný hrdina – rytier, oddaný panovníkovi; ospievanie panovníka, zidealizovaný
- francúzska literatúra – epos *Pieseň o Rolandovi*
- nemecká literatúra – epos *Pieseň o Nibelungoch*
- ruská literatúra – epos *Slovo o pluku Igorovom*
- Moravsko-panónske legendy – *Život sv. Konštantína* a *Život svätého Metoda*

Humanizmus a renesancia

príklon k pozemskému spôsobu života

hrdina - vo väčšine je to šľachtic – príslušník vyššej alebo strednej spoločenskej vrstvy

- vyznačuje sa silnými myšlienkovými a citovými protikladmi
- človek schopný bojovať za vznešené ideály, často končí tragicky
- zobrazenie ľudských, pozemských starostí a radostí; radostné prežívanie života na zemi
- literárne druhy a žánre: · poézia – sonet, próza – román, dráma – tragédia
- Giovanni Boccaccio – *Dekameron* – zbierka 100 noviel
- Miguel de Cervantes – *Dômyselný rytier Don Quijotte de La Mancha* – paródia na rytierske romány
- William Shakespeare
- komédie (*Veselé panie z Windsoru*, *Sen noci svätého Jána*, *Skrotenie zlej ženy*, ...)

- tragédie (*Hamlet, Rómeo a Júlia, Othello, ...*)
- historické hry (*Richard III., ...*)

Barok

orientácia na nadpozemský život, ale píše sa aj svetská literatúra
 Torquato Tasso – epos *Oslobodený Jeruzalem*
 John Milton – duchovné eposy *Stratený raj, Raj znova nájdený*
 Ján Amos Komenský: duchovný epos *Labyrint sveta a ráj srdce*
 učebnice a školské príručky: *Veľká didaktika (Didactica magna)*
 Hugolín Gavlovič – zbierka básní *Valaská škola, mravú stodola:*

Klasicizmus

kladie sa dôraz na rozum, racionálne myslenie, □ strohé pravidlá písania:
 nebol dovolený druhový a žánrový synkretizmus (nemôžu sa prelínať druhy a žánre
 členenie žánrov na: vysoké – óda, elégia (poézia), tragédia (dráma) a □ nízke – bájka, komédia
 Molière – *Lakomec, Zdravý nemocný*
 Pierre Corneille – tragédie (napr. *Cid*)
 Jozef Ignác Bajza: prvý slovenský román *René mláďenca príhodi a skúsenosti* □ Anton Bernolák –
 jazykovedné diela (kodifikoval spisovnú slovenčinu): □ *Jazykovedno-kritická rozprava o slovenských*
písmenách, Slovenská gramatika Slovník S- Č- L-N-U
 Juraj Fándly: *Dúverná zmlúva medzi mňíchom a diáblom*
 Ján Hollý: *Svatopluk, Cirillo-Metodiada, Sláv*
 Ján Kollár: *Slávy dcera*
 literárni hrdinovia vynikajú predovšetkým zvýšeným vlasteneckým cítením

Preromantizmus a romantizmus

odklon od racionalizmu, návrat k prírode, hľadanie ideálu v rodinnom, prírodnom, prostom dedin. živote
 Johann Wolfgang Goethe, Friedrich Schiller
 spisovatelia precitujú rozpor medzi snom a skutočnosťou
 hrdinovia sa často odcudzujú spoločnosti, pociťujú osamelosť, sklúčenosť a smútok z bytia, často končia
 tragicky, sú schopní a ochotní obetovať sa za svoje ideály (titanizmus)
 hrdinovia sú často idealizovaní, prežívajú silné vášne a sú aj z nižších vrstiev (zbojníci)
 Victor Hugo – *Chrám Matky Božej v Paríži*
 lord George Gordon Byron – *Childe Haroldova púť*
 Alexander Sergejevič Puškin – *Eugen Onegin*
 Karel Hynek Mácha – *Máj*
 Karel Jaromír Erben
 Ľudovít Štúr □
 Samo Chalupka – *Mor ho!*
 Janko Kráľ – *Zakliata panna vo Váhu a divný Janko*
 Andrej Sládkovič – *Detvan, Marína*
 Ján Botto – *Smrť Jánošíkova*
 Juraj Miloslav Hurban – *Olejkár*
 Ján Kalinčiak – *Reštavrícia*

Realizmus

súvisí s priemyselnou revolúciou a rozvojom prírodných vied i filozofického myslenia
 reálne je to, čo si môžeme zmyslami overiť alebo poznatkami dokázať
 zobrazuje postavy zo všetkých spoločenských vrstiev, všedný život
 sestry Brontëové: *Jana Eyrová, Búrlivé výšiny*
 Charles Dickens – romány *Oliver Twist, David Copperfield, Pamäti rodu Pickwickovcov*
 Honoré de Balzac – *Ľudská komédia:*
 Fiodor Michajlovič Dostojevskij – *Zločin a trest:*
 Lev Nikolajevič Tolstoj – *Vojna a mier*
 Nikolaj Vasilievič Gogol – *Revízor*

Jan Neruda – *Povídky malostranské*

Pavol Orzságh Hviezdoslav – *Ežo, Gábor Vlkolinský, Hájnikova žena, Krvavé sonety*

Martin Kukučín – *Dom v stráni, Keď báčik z Chochoľova umrie*

Božena Slančíková-Timrava – *Ťapákovci*

Jozef Gregor-Tajovský – *Statky – zmätky, Ženský zákon*

Janko Jesenský – zbierka noviel *Malomestské rozprávky*

Literárna moderna

výraznejšie prenikanie vedeckých a technických poznatkov do praktického života, zrýchlené striedanie umeleckých smerov

hlavná postava je samotárska, je v konflikte so spoločnosťou, jej pocity sú zobrazené cez pocit bezmocnosti, pesimizmus, rozvíja sa hlavne poézia

Ivan Krasko (*Verše*)

Charles Baudelaire – zbierka básní *Kvety zla*

Jean Arthur Rimbaud – *Pobyt v pekle*

Medzivojnová literatúra

odráža pohnuté zážitky človeka z vojnových čias

stratená generácia (Ernest Hemingway (*Komu zvoní do hrobu*),

Erich Maria Remarque (*Na západe nič nového*))

Milo Urban (román *Živý bič*),

Jozef Cíger-Hronský (román *Jozef Mak*),

lyrizovaná próza, naturizmus: Ľudo Ondrejov, Margita Figuli, Dobroslav Chrobák, František Švantner, Milo

Urban, Jozef Cíger-Hronský,

subjektívnosť umeleckej výpovede, postavy sú opradené tajomstvom

vitalizmus (oslava života) – Ján Smrek (zbierka básní *Cválajúce dni*)

moderná katolícka poézia – Rudolf Dilong, Ján Silan – úsilie o čistú duchovnú lyriku

Literatúra po druhej svetovej vojne

Množstvo smerov: existencializmus, neorealizmus, naturalizmus, Bítnici, Rozhnevaní mladí muži, tvorba socialistických autorov, priečinková tvorba

Autori svetovej literatúry:

Jean – Paul Sartre

Alberto Moravia

Norman Mailer

Jack Kerouac

Jerome David Salinger

John Osborn,

George Orwell

Bohumil Hrabal

Alexander Solženicyn

absurdná dráma Eugéne Ionesco Samuel Beckett

Tennessee Williams

John Osborn

Autori slovenskej literatúry:

Básnici: Kostra, Horov, Plávka, Mihálik, Rúfus, Válek, Trnavskí konkretisti, Osamelí bežci

Prozaici: František Hečko, Vladimír Mináč, Dominik Tatarka, Rudolf Jašík, Ladislav Mňačko

Peter Jaroš, Rudolf Sloboda, Vincent Šikula, Ladislav Ballek, Dušan Mitana

Dramatici: Štefan Králik, Ivan Bukovčan, Peter Karvaš, Osvald Zahradník, S. Šteпка, M. Lasica, J. Satinský

Bájka – je vymyslený príbeh s výchovným zacielením, v ktorom zvieratá alebo neživé predmety konajú a hovoria ako ľudia. Veršovaná alebo prozaická forma. Vždy z nej vyplýva ponaučenie.

Vyrozprávaný dej sa podáva ako alegória (inotaj).

Báj (mýtus) – je niečo iné, epický žáner, ľudový pôvod, príbehy z dávnych dôb o stvorení sveta, človeka, prírodných javoch...

Alegória je druh rozvinutej metafory, čiže nepriame pomenovanie deja, udalosti, myšlienky. Najznámejšie sú zvieracie bájky – alegórie zo života zvierat – ezopské bájky. U nás ich písal J. Záborský, S. H. Vajanský, M. Rázus.

2

Staroveká literatúra - typické motívy a žánre

Pojmy: epos, báj, óda

Biblia

Homér – Ilias a Odysea

Epos o Gilgamešovi

Ovídius – Umenie milovať

Flaccus – Ódy

STAROVEKÁ LITERATÚRA**(3. tisícročie pred n.l. – 5. storočie n.l.)**

Delí sa na: A. Orientálnu literatúru

B. Antickú literatúru (grécku a rímsku)

ORIENTÁLNA LITERATÚRA

Medzi najstaršie pamiatky patrí Epos o Gilgamešovi, monumentálny hrdinský anonymný epos sumerského pôvodu, napísaný klinovým písmom

- ústredná postava: Gilgameš, z dvoch tretín boh a z jednej človek, kráľ, ktorý núti svojich poddaných stavať hradby a tvrdo vládne mestečku Uruk

- 2. postava: Enkidu – vytvorený bohmi, žije v stepi so zverou, je na strane zvierat

- dej: Gilgameš sa stretáva s Enkidom, bojujú spolu. Enkidu zomiera za urážku bohyně Ištar. Gilgameš hľadá tajomstvo večného života.

Najčítanejším, najinterpretovanejším a najprekladanejším dielom starovekej literatúry je **Biblia:**

Starý zákon – svätá kniha židovského náboženstva (46 kníh), obsahuje Tóru – najstaršia časť, obsahuje 5 kníh Mojžišových, Prorocké knihy, biblické historické príbehy – mýty o stvorení sveta a človeka, vyhnanie z raja

Adama a Evy, Kain a Ábel, potopa, Noe, babylonská veža,

príbehy Abrahama, Mojžiša, prijatie 10 božích prikázaní na hore Sinaj, David a Goliáš, predpovedanie narodenia Mesiáša.

Nový zákon – kresťanská zbierka biblických kníh (27 kníh)

vznikol v 2. pol. 1. st. n.l., obsahuje historické knihy – 4 evanjelia (podľa Matúša, Marka, Lukáša, Jána) + skutky apoštolov,

poučné knihy, prorocké knihy – zjavenie sv. Jána (apokalypsa – koniec sveta)

- obsahuje zvestovanie o narodení Ježiša Krista, príbeh Herodesa (židovského kráľa), detstvo Ježiša,

tvorenie zázrakov, Ježišova cesta do Izraela, vstanie z mŕtvych, vstúpenie na nebesá

Biblia je knihou špecifickou – je súčasne umeleckým, náboženským, historickým, ako aj doktrinárskym (neomylným), nezvratným a večným dielom, dodnes ovplyvňuje duchovný a literárny vývoj.

ANTICKÁ LITERATÚRA**Grécka literatúra**

HOMÉR (9. storočie p.n.l.) – eposy Ilias a Odysea:

· *Ilias:*

· dejovo sa dotýka posledných 51 dní desaťročnej vojny (medzi Trójou a Spartou ju vyvolal syn trójskeho kráľa Priama Paris, ktorý uniesol Helenu, krásnu ženu spartského kráľa Menelaa). Známy je „trójsky kôň“, pomocou ktorého Sparťania ľstivo dobyli Tróju. Vystupujú tu postavy: Achilles, Hektor, rôzni bohovia...

· *Odysea:*

· po skončení vojny sa Odysseus vracia domov

· návrat – predlhá, ťažká a úmorná cesta v znamení priazne i nepriazne bohov

· je to predovšetkým poéma o mori a námorných dobrodružstvách, ale aj oslava šikovnosti hlavného hrdinu a vernosti jeho ženy Penelopy.

EZOP – bájky (6. storočie p.n.l.):

· väčšina sa odohráva vo svete zvierat, v týchto krátkych prozaických príbehoch vystupuje viac-menej ustálený repertoár postáv: zvieratá, hmyz i rastliny, sú obohatené o ľudské vlastnosti a spôsob správania (prefíkaná líška, ...), na konci je vždy poučenie.

SAPFO – ľúbostná poézia

vyhnanstvo s 23 dievčatami na ostrov Lesbos

– spolu so svojimi družkami zriadila na ostrove dom múz, v ktorom ona a jej priateľky písali a recitovali ľúbostnú poéziu „nepriстойná tvorba“ – v 11. storočí spálené rukopisy

· zachovala sa len jediná báseň *Modlitba k Afrodite*

Rímska literatúra

Rímska literatúra zväčša prevzala už hotové formy gréckeho písomníctva

OVÍDIUS:

Metamorfózy (Premeny), asi 250 gréckych a rímskych povestí, ktorých jednotiacim motívom je motív premeny človeka na zviera, rastlinu, alebo kameň. Napr. verní manželia Filemon a Baucis sa premenia na stromy, pyšná Nioba na plačúci kameň.

Daidalos a Ikaros – postavy z gréckej mytológie. Otec a syn. Žijú vo vyhnanstve na Krete (Minos) Ikaros sa po páde na zem premení na Ikarovo more.

Pygmalionova socha – Pygmalion si vytesal sochu zo slonoviny, bohovia sa nad nim zľutovali a oživil ju Ovidius používa ľahký melodický verš, hravú zmyslosť a obdivuhodnú básnickú fantáziu.

Umenie milovať

Najznámejšie Ovídiove dielo má tri knihy: V prvej radí básnik mladým mužom, kde si majú hľadať dievča a ako si získajú jej lásku, v druhej ako si môžu jej náklonnosť udržať. V tretej knihe dáva podobné rady ženám. Dielo je v podstate náučné, ale iskrí duchaplným humorom a výbornými postrehmi zo života vtedajšej rímskej spoločnosti

CICERO - najvýznamnejší rečník – zaviedol politickú reč– knihy o štáte a o senáte

FLACCUS

Ideál životného štastia nachádza v tichom súkromnom živote, v drobných radostiach, v nezávislosti od bohatstva a v mravnej počestnosti.

Ódy

Autor v nich vystupuje ako “kňaz Múz”, ktorý chce zasvätiť mladú generáciu do tajov spoločenského poriadku: pouča mladých ľudí, ktoré mravné hodnoty sú základom rímskej spoločnosti a akými cestami sa má občan uberať, aby bol čo najviac prospešný celku i sebe. Oslavuje mravné hodnoty.

Mýtus alebo **báj** je epický útvar, v ktorom sa podáva ľudový (z vedeckého pohľadu primitívny) výklad o jave či veci, ktorý človeka nabáda k premýšľaniu. Súbor mýtov určitého národa sa nazýva **mytológia** či **bájoslovie**. Ľudia v mýtoch vyjadrujú svoje predstavy o pôvode sveta a vzniku života na Zemi, o prírodných úkazoch (búrka, blesky), o striedaní ročných období, o vychádzaní a zapadaní slnka a podobne. Vo svojich predstavách pripisujú ľudia nevysvetliteľné javy bohom, polobohom a iným nadprirodzeným bytostiam (vílam, škriatkom). Ľud si mýtami vysvetľuje aj vznik názvov krajín, morí, kvetov. Mýty sa tradovali z pokolenia na pokolenie. Považujú sa za najstaršiu podobu ľudovej prózy. Rozdeľujeme do niekoľkých skupín: 1. báje o pôvode neba a zeme, 2. báje o pôvode človeka, zvierat, rastlín, názvov 3. báje o objavoch vecí, remesiel, vied a umení, 4. báje o predkoch, hrdinoch národných kultúr, obrancoch rodu. Príklad – báj o Prometeovi, Daidalos a Ikaros...

Epos – základný veršovaný žáner epiky o hrdinských činoch legendárnych hrdinov prípadne bohov. Medzi jeho najvšeobecnejšie znaky patrí veľký rozsah, bohatý a doširoka rozvetvený dej. V eposoch sú vykreslené ľudské vzťahy, dokonca aj bohovia majú ľudské vlastnosti, ale človek je bezmocný voči ich rozhodnutiu. Eposy ovplyvnili vývoj literatúry v nasledujúcich obdobiach. Najznámejšie sú starogrécke eposy, Iliada a Odysea.

Óda je oslavná pieseň alebo rozsiahla lyrická báseň., lásku atď. Vyniká nadnesenosťou a pátosom, oslavným spôsobom sa vyjadruje o nejakej téme (radosť, mladosť, sloboda, príroda, národ, óda oslavuje hrdinu, predmet, vlasť, múdrosť alebo nejakú významnú osobu). Patrí do reflexívnej alebo úvahovej lyriky.

3

Staroslovienska kultúra, vzdelanosť a literatúra na Veľkej Morave**Konštantín – Proglas****Moravsko – panónske legendy****Legenda o sv. Svoradovi a Benediktovi**SLOVENSKÁ STREDOVEKÁ LITERATÚRA

Má dve vývinové obdobia:

1. staroslovienska literatúra (800 – 1000)
2. literatúra písaná po latinsky, po česky a slovakizovanou češtinou (1000 – 1500)

Staroslovienska literatúra

Vo VM ríši šírili kresťanstvo franskí kňazi, ale ľudia im nerozumeli. Preto panovník VM Rastislav požiadal byzantského cisára Michala III, aby poslal na VM učiteľov. V r. **863** prichádzajú na VM **Konštantín (Cyril** - meno prijal neskôr v kláštore) **a Metod**. Hovorili slovanským nárečím z okolia Solúna a ľudia im rozumeli

1. zostavili **prvé slovanské písmo** – hlaholiku (z malých písmen gr. abecedy)
2. vytvorili **prvý literárny jazyk** – staroslovienčinu
3. zaviedli staroslovienčinu ako bohoslužobný jazyk – popri 3 bohoslužobných jazykoch: latinčine, gréčtine a hebrejčine. Tento čin museli ísť obhajovať až k pápežovi – súhlasil.
4. šírili kresťanstvo
5. vyučovali žiakov
6. vytvorili a) **prekladovú literatúru**
b) **pôvodnú literatúru**

Starosloviensky jazyk bol vyspelý, mal vysokú gramatickú, syntaktickú a štylistickú úroveň. Vyrovnal sa latinčine i gréčtine a dalo sa ním preložiť akékoľvek dielo.

a) Prekladová literatúra:

Konštantín a Metod preložili do staroslovienčiny

misál (omšová kniha)

evanjeliá (Nový zákon)

breviár (modlitebná kniha kňazov)

žaltár (žalmy)

spevník

Súdny zákonník (najstarší právnický spis u nás)

Písmo (Bibliu) - Konštantín k nemu napísal predslov = **Proglas** (je to prvá slovenská veršovaná báseň, kde oslavuje staroslovienčinu, zdôrazňuje význam vzdelania – povedal: „Radšej chcem povedať 5 zrozumiteľných slov ako tisíc nezrozumiteľných“).

Originály prekladovej literatúry sa nezachovali, iba odpisy z 10. -11. Storočia

b) Pôvodná literatúra

Niektoré diela boli napísané na VM, väčšia časť neskôr v Bulharsku.

Najhodnotnejším dielom z tohto obdobia sú **Moravsko – panónske legendy**.

Majú dve časti - Život sv. Konštantína (autorom je asi **Kliment**, ich žiak)

- Život sv. Metoda (autorom je asi **Gorazd**)

Je to próza a zároveň dokument, sú tu zobrazené konkrétne fakty a udalosti. Nie sú to legendy, pretože chýba zázračnosť.

Život Konštantína opisuje jeho detstvo, štúdium, predmoravskú činnosť. Je písaný veľmi vznešeným štýlom. Život Metoda je kratší, vecnejší, menej legendový, opisuje jeho činnosť na VM.

Stredoveká liter. mala špecifické črty: vzorom bola Biblia, citáty z nej, hrdinom bol svätec, pustovník a jeho asketický život, používala sa symbolika, veľkolepý reč. štýl.

Po Metodovej smrti boli slovanské bohoslužby zakázané, Svätopluk vyhnal slovanských kňazov a žiakov Cyrila a Metoda. Tradícia Veľkej Moravy a Konštantína a Metoda mala v národe Slovákov a Čechov veľký význam. Na tradície VM nadväzovali napríklad Bernolák, Hollý, Kollár, Štúrovci.

5. júl = sviatok sv. Cyrila a Metoda.

Literatúra písaná po latinsky, po česky a slovakizovanou češtinou

VM zanikla na začiatku 10. st. Slovenské územie sa stalo súčasťou Uhorska, neskôr Rakúska – Uhorska. Slovania boli vyspelejší ako maďarské kmene, ktoré sa od nás učili, Uhorský štát sa však orientoval na latinskú kultúru, preto sa **začala používať latinčina** v školách aj úradne. Najvýznamnejšie latinské literárne pamiatky:

Legenda o sv. Svoradovi a Benediktovi - napísal biskup Maurus

- zobrazuje udalosti zo života dvoch mníchov, ktorí pôsobili za panovania Štefana I
- Svorad vstúpil do benediktínskeho kláštora na Zobore pre Nitru a neskôr odišiel do pustovne na Skalke pri Trenčíne
- jeho žiakom a spolupustovníkom je Benedikt
- latinské legendy majú nielen umeleckú, ale aj historickú hodnotu

Ďalšou známou stredovekou latinskou pamiatkou je **Gaudeamus Igitur** - študentská hymna)

Neskôr sa na území Slovenska začala používať aj čeština. Vzdelanie stále slúžilo len cirkvi a svetským feudálom, strediskami vzdelania boli kláštory, cirkevné a mestské školy a neskôr univerzity (Akademia Istropolitana – 1465).

Až vynález kníhtlače (1445; Gutenberg) znamenal sprístupnenie kníh širším vrstvám. Knihy vytlačené do roku 1500 – inkunábuly (prvotlače), sú veľmi vzácne.

Najznámejšie pamiatky písané češtinou a slovakizovanou češtinou:

Žilinská kniha – mestská kronika, má kultúrno-historický význam
pieseň – **Vitaj milý Spasiteľu**

Spišské modlitby

Ludová slovesnosť: vznikali pracovné, svadobné, pohrebné piesne, koledy, balady (**Mati dievča zháňa**) hádanky, príslovia, porekadlá a pranostiky

- najstaršia stredoveká rozprávka – **O dvanástich mesiačikoch**
- najstaršie piesne – **Morena, Morena; Hoja Ďund'a hoja**

4

Humanistická a renesančná literatúra.**Pieseň o Rollandovi****G. Boccaccio – Dekameron****M. de Cervantes Saavedra – Dômyselný rytier Don Quijote de la Mancha****HUMANIZMUS A RENESANCIA VO SVETOVEJ A SLOVENSKEJ LITERATÚRE****(14. – 17. storočie)**

Ľudstvo sa vyslobodilo zo stredoveku: 1. geografické objavy (Amerika,) 2. vedecké objavy (Zem obieha okolo Slnka) 3. vynálezy (kompas, strelný prach, kníhtlač)

S rozvojom vedy, techniky a priemyslu sa šírilo aj **nové myšlienkové a umelecké hnutie – humanizmus** (latinsky humanus = ľudský) a **renesancia** (francúzsky renaissance = obrodzenie, znovuzrodenie). Cieľom tohto hnutia je:

1. znovuzrodenie antiky, obrodzenie človeka v duchu antických predstáv
2. obrátiť sa od záhrobného života k životu pozemskému, skutočnému
3. úcta k rozumu

V období humanizmu sa napodobňovali diela antiky, písalo sa **po latinsky**, väčšinou odborné diela – pedagogická literatúra, životopisy, cestopisy, lyrika

V období renesancie sa písalo iba v **národných jazykoch**, literatúra bola pestrejšia, často aj zábavná, stylistika bola jednoduchšia – novely, romány, divadelné hry

PIESEŇ O ROLANDOVI - patrí ešte do stredovekej literatúry

(písomne spracovaná asi v 11. st.) - najznámejší francúzsky hrdinský epos;

Jadrom tohto eposu je opis bitky medzi Karolovým kresťanským vojskom a mohamedánskymi Saracénmi v pyrenejskom priesmyku Ronce-vaux. Dochádza k nej po sedemročnej krížovej vojne, v ktorej Karolovo vojsko márne oblieha Saracénov usadených v španielskej Zaragoze. Hlavným hrdinom je rytier Roland, ktorý bojuje vo vojsku Karola Veľkého v záujme šírenia kresťanstva na území Španielska proti pohanským Saracénom. Dej sa odohráva v 8. stor. n. l. Roland má svoj meč Durandal, o ktorý sa bojí, aby ho nezískali pohania, lebo má v ňom ukryté relikvie.

V statočnom boji s nepriateľskou presilou Roland zo začiatku odmieta radu priateľa Oliviera zatrúbiť na zázračný roh Olifant, aby privolal posilu, a statočne sa bráni mečom Durandalom. Až keď je Durandal v neľútostnom boji zničený, ťažko ranený Roland zatrúbi na Olifant tak silno, až mu praskne spánková tepna a rytier umiera. V boji padne i dvanásť statočných rytierov. Karol s vojskom sa rýchlo vracia, porazí Saracénov a dobyje Zaragozu. Pieseň o Rolandovi je oslavou bezhraničného hrdinstva stredovekého rytiera v boji za kresťanské ideály a absolútnej oddanosti svojmu panovníkovi.

Najznámejší autori humanizmu a renesancie:

GIOVANNI BOCCACCIO (tal.)**Dekameron** (cyklus 101 noviel)

Je to klasické dielo renesančnej literatúry. Dekameron je grécke slovo označujúce časový úsek desiatich dní, vo význame diela desať denníkov lásky. V prešmyčke slova Decamerone sa skrýva bližší názov: De amore novellae centum, sto noviel o láske. Je to zakladajúce dielo žánru renesančnej novely. Prvenstvo má tiež čo sa týka jazyka, v ktorom je napísané: novely boli napísané v novodobom talianskom jazyku v období, keď sa ešte používala latinčina.

Dekameron je cyklus noviel, ktoré si rozpráva po desať dní desať mladých ľudí (7 dievčat a 3 chlapci) vo vilke na florentskom vidieku, kde sa uchýlili, aby v zábave a speve prečkali vyčíňanie moru.

V úvode knihy autor opisuje vtedajšiu situáciu vo Florencii. V roku 1348 tam zúril mor, ktorý denne zabíjal tisíce ľudí. Jedného dňa sa v kostole Santa Maria Novella stretlo 7 žien, ktoré si boli vzájomne blízke.

Autor ich predstavuje pod falošnými menami: Pampinea, Fiammetta, Filomena, Emilia, Lauretta, Neifile a

Elissa. Začali sa rozprávať a z tohto rozhovoru zistili, že sú všetky v rovnakej situácii.

Na mor im umreli takmer všetci príbuzní a priatelia a tí, čo neochoreli zo strachu ušli. Tieto panie sa priznali, že sa tiež boja moru. Pampinea preto podala návrh aby sa i ony zbalili a odišli všetky spolu na vidiek. Ostatné panie ju pochválili a okamžite súhlasili. Malo to však jeden háčik. V tých časoch sa nepatrilo aby dámy chodili niekam bez mužskej spoločnosti. Práve vtedy prišli do kostola ich 3 priatelia, Panfilo, Filostrato a Dioneo. Pampinea ich hneď oslovila a navrhla im aby ich sprevádzali.

Tí súhlasili a tak hneď na druhý deň odišli na letné sídlo aj so svojim služobníctvom. Tam sa dohodli, že si zvolia vládcu a ten vždy určí čo budú robiť a jesť. Na konci dňa potom určí nasledujúceho vládcu. Za prvého vládcu zvolili Pampineu. Tá hneď vydala príslušné pokyny služobníctvu. Prikázala, že celý čas čo tu strávia sa budú iba zabávať a nesmú myslieť na nič smutné. Vyšli si von na lúku, no bolo strašne teplo, tak si posadali do kruhu tam, kde bol tieň a Pampinea navrhla, aby si na pobavenie rozprávali príbehy. Toto potom zachovávali ďalšie dni čo tu strávili. Novely = svetské témy: láska, nevera, hlúposť...

MIGUEL DE CERVANTES SAAVENDRA (špan.)

Dômyselný rytier Don Quijote de la Mancha - román – paródia (satira) na rytierske romány, pikareskný román, ktorý uviedol do literatúry komicky vyjadrený rozpor medzi skutočnosťou a ilúziou.

Je to jedno z najčítanejších literárnych diel vôbec a najčítanejšie a najprekladanejšie dielo španielskej literatúry. Napísal ho jednoruký Cervantes v sevillskom žalári bez zatrpknutosti a s úsmevným humorom, plný múdrosti a lásky k človeku na prahu staroby, po mnohých životných sklamaníach a literárnych neúspechoch.

Román začína predstavením hlavnej postavy - chudobného šľachtica, ktorý všetok svoj čas trávi čítaním starých rytierskych románov. Fiktívny svet ho vtiahne natoľko do seba, že sa pomätie a rozhodne vzkriesiť zašlú slávu rytierskeho stavu tým, že sa stane potulným rytierom, ktorý napráva krivdy, pomáha vdovám a sirotám a ochraňuje slečny. Od tohto počínu sa ho snažia odhovoriť Quijotovi susedia farár a holič a tiež jeho verný zbrojnoš Sancho Panza, /prefikovaný sedliak), ktorý ho na jeho výpravách sprevádza.

Hneď prvá výprava mala pre dona Quijota veľký význam, pretože na nej bol v hostinci, v jeho ponímaní hrade, pasovaný za rytiera. Cítiac sa konečne pravým rytierom, vydal sa don Quijote za svojim veľkolepým cieľom. Ďaleko však nedošiel, pretože hneď za bránami hostinca sa dostal do sporu so sedliakmi, ktorí neboli ochotní uznať, že jeho láska Dulcinea del Toboso, v skutočnosti slúžka, je najkrajšou ženou na svete. Na chrbte svojho verného koňa Rocinanta (slovná hračka: *fue rocín antes* = predtým to bola mršina) sa rozhodol stretať sedliakov, nanešťastie však spadol z koňa a jeden zo sedliakov dona Quijota poriadne zbil. Prvý súboj novopečeného rytiera teda dopadol porážkou, ako vlastne všetky jeho „súboje“. Zbitého rytiera našiel sused a odviezol ho domov. Liečili ho farár s holičom a snažili sa ho presvedčiť, aby na svoje pochabé plány zabudol. Don Quijote sa ale nenechal odradiť a vybral sa na ďalšiu cestu. Na nej ho už sprevádzal prostý sedliak Sancho Panza, ktorého don Quijote presvedčil príslubom, že mu za zásluhy daruje ostrov. Putuje na úbohom koni so zbrojnošom Sanchom Panzom a jeho dobrodružstvá sa končia vždy zosmiešnením (boj s veternými mlynmi, ktoré považuje za obrov, alebo s krdľom oviec => nepriateľským vojskom). Quijote začína pomaly vnímať realitu a k precitnutiu prispel prehraný súboj s rytierom Bieleho mesiaca, ktorý tvrdil, že dáma jeho srdca je krajšia ako Quijotova Dulcinea. Quijote musel po prehranom súboji sľúbiť, že sa vráti do rodnej dediny a na rok prestane vykonávať rytiersku činnosť.

Na ceste domov sa don Quijote zmieril so svojim osudom, kvôli čomu však stratil svoj životný cieľ a tým aj chuť žiť. Po návrate domov dostal vysoké horúčky a onedlho na to, plne vnímajúc realitu, umrel.

Cervantes stavia do konfliktu dva svety: svet ideálov a svet skutočnosti a využíval humor a satiru na kritiku stredovekého feudálneho sveta.

Dielo nepochybne patrí k významným svetovým dielam. Už niekoľko storočí jeho príbehy očarujú čitateľov po celom svete. Stal sa symbolom čistoty duše. Vďaka jeho pokusom dosiahnuť nemožné sa vžilo označenie „Don Kichot“ pre ľudí, ktorí sa snažia dosiahnuť nemožné.

SLOVENSKÁ HUMANISTICKÁ A RENESANČNÁ LITERATÚRA začala neskôr ako vo svete (1500 – 1650)- vpády Turkov, presadzovanie reformácie, protihabsburské povstania, 1465 – Academia Istropolitana - založil Matej Korvín

Ján Jesenius: odborné diela, lekár, ktorý previedol prvú verejnú pitvu v Čechách, profesor KU

Jakob Jakobeus: *Slzy, vzdychy a prosby slovenského národa* (národno-vlastenecké myšlienky)

Martin Rakovský: *O svetskej vrchnosti* – vykresľuje spravodlivého panovníka

5

Svetová a slovenská baroková literatúra**J. A. Komenský- Veľká didaktika, Informatorium školy materskej****J. Fándly-Zelinkár****Grimmelhausen- Dobrodružný Simplicius Simplicissimus****BAROK (16. - 18. storočie)**

Od druhej polovice 16.stor. Európa sa zmiatla v živelných pohromách a bojoch(30-ročná vojna, turecké vpády, náboženské nepokoje)

-ľudia začali strácať nádej, rodí sa pesimizmus, v krutých časoch sa človek obracia viac k Bohu a viere, preto vzniká nový myšlienkový aj umelecký a kultúrny smer – **barok**

Kolískou baroka je Taliansko a Španielsko

-dôvera v ľudský rozum a pozemské hodnoty sa stráca, čoraz aktuálnejšie je stredoveké **vanitas vanitatum** (márnosť nad márnosťou) - **všetkého je pomínutelné**

- baroková literatúra ideovo nadväzuje na stredovekú literatúru

- barok chce človeka ohúriť a zapôsobiť na jeho zmysly: **dekoratívnosťou, pompéznosťou, patetickosťou**

- skutočnosť sa zobrazuje pomocou znakov, symbolov

- vzniká pompézny štýl so zložitými trópmi a figúrami, z ktorých najobľúbenejšie sú: **hyperbola a antitéza**

- typické sú protiklady: **dobro a zlo**

túžba po večnom živote a strach zo smrti

vysoké a nižšie (až ľudové) **vyjadrovanie**

Literárny barok delíme na: a) náboženský

b) svetský (vznikli nové žánre: cestopisy, životopisy, memoáre, denníky)

Nemecká literatúra**CHRISTOFFEL VON GRIMMELSHAUSEN****Dobrodružný Simplicius Simplicissimus**

-román sa skladá z prvkov autobiografickej a historickej prózy, poskytuje pestrý obraz 30-ročnej vojny

-hrdinom je naivný chlapec Simplicius

-hlavný zmysel románu je humánný: hľadanie pravého človeka, jeho ľudskej existencie

-barokový charakter dotvára kvetnatý rozprávačský štýl, rozsiahle citácie knižných poznatkov, odkazy na Bibliu a diela antických autorov a drsný sedliacky humor

-román má výchovný charakter v duchu vtedajšieho katolicizmu

Dej: Simplicius uteká z domu, ktorý zničili žoldnieri počas 30-ročnej vojny, pred ďalšími krutosťami

-útočisko nájde u zbožného pustovníka, ktorý je v skutočnosti šľachtic a jeho pravý otec. Po jeho smrti Simplicius prechádza zničenou bojujúcou Európou, najskôr ako potulný blázon, neskôr ako dobrodruh, ktorý dosiahne bohatstvo, lásku a slávu

-avšak choroba a nešťastie ho privedú na zbožnú cestu pokorného človeka a po stroskotaní lode sa dostáva na neosídlený ostrov, kde žije ako pustovník

Česká literatúra**JAN AMOS KOMENSKÝ**(1592-1671)

-český filozof, pedagóg, historik, prekladateľ, básnik

-pre svoju pedagogickú činnosť a nadčasové myšlienky si vyslúžil označenie– **učiteľ národov**

-jeho diela smerujú k –**pansofii- vševede**

- domnieval sa, že poznanie odstráni rozpor medzi ľuďmi a privedie ich k večnému mieru

- stredobodom jeho záujmu je človek ako prameň všetkého dobra ale aj zla
- venuje sa otázkami ľudskej spoločnosti, sociálnym, politickým a náboženským otázkam
- Didactica magna** (Veľká didaktika) - najznámejšie a najprekladanejšie dielo obsahujúce všetky zásady modernej pedagogiky a premyslený systém výchovy a vzdelávania
- žiaci sa majú vzdelávať **najskôr v materinskom jazyku** nie v latinčine, až keď ovládajú materinský jazyk , potom sa učí cudzie jazyky
- vzdelanie patrí všetkým rovnako** bez rozdielu na: vek, pohlavie, majetok
- pri vyučovaní postupovať **od jednoduchého k zložitému**
- vo vyučovaní používať názorné pomôcky
- disciplína je dôležitá ako: „voda na mlyn!“
- jeho zásady pri vyučovaní sa používajú dodnes

Informatorium školy maternej

-prvé dielo sústredené na výchovu detí v predškolskom veku v rodine

Brána jazykov otvorená- prvá učebnica latinčiny

SLOVENSKÁ BAROKOVÁ LITERATÚRA(1650-1780)

- protihabsburské povstania, rozpínavá politika Habsburgovcov, náboženské boje, hlad, epidémie, reformácia a protireformácia
- slov. barokovú literatúru charakterizoval zvýšený záujem o slovenské dejiny, úcta k slovenskému jazyku
- strediskom vzdelanosti bola univerzita v Trnave
- zásluhu na rozvoji vzdelanosti , školstva a osvety mali: jezuiti, františkáni (mníšske rády)
- výrazné prvenstvo mala **náboženská baroková poézia**- obracal sa k záhrobnému životu, zdôrazňoval pominuteľnosť, márnosť svetských vecí , opierala sa o Bibliu. Autori písali: duchovnú poéziu, modlitby, kázne

BENEDIKT SZÖLÖSI: Cantus catholici- Písmne katolícké- je prvý katolícky spevník

- od konca 17. stor. vznikla aj svetská baroková poézia- čiastočne sa tvorila v latinčine, slovákizovanej slovenčine alebo v bohemizovanej slovenčine
- bola zachytená v rukopisných spevníkoch a zborníkoch : meštiacka a ľudová
- zborníky obsahujú svetskú ľúbostnú poéziu

-**didakticko-reflexívna poézia**: sa prebásňovali ľudové príslovia, ktoré obsahovali mravoučné ponaučenia a návody ako sa zachovať v akejkoľvek životnej situácii

- zverejňovali sa v rukopisoch, až neskôr verše vydávali tlačou

Predstavitelia: **PETER BENICKÝ, HUGOLÍN GAVLOVIČ** (Valaská škola...)

Vedecká spisba- MATEJ BEL – polyhistor , bol najväčšou vedeckou osobnosťou uznávanou aj v zahraničí

- zaoberal sa: uhorskou kultúrou, históriou, jazykovedou, národopisom, zemepisom, hospodárstvom prírodnými vedami – dielo **Historicko-zemepisná vedomosť o novom Uhorsku**- vrcholné dielo encyklopedického zamerania– vyzdvihuje Slovákov a zastáva sa ho

JURAJ FÁNDLY (1750-1811)

- typický osvietený prozaik, slovenský národný buditeľ a vlastenec, propagátor **berňolákovčiny**
- panstvo a cirkevná vrchnosť mu zazlievali, že píše po slovensky, sledovali jeho kázne, zakázali mu písať, dokonca ho uvrhli do kláštorného väzenia
- pôsoobil v chudobných farnostiach - poučoval ľud o tom, ako má prakticky využiť pôdu a prírodné bohatstvo, chcel prispieť k povzneseniu poľnohospodárstva, preto náučné práce písal zrozumiteľne, uvádzal v nich príklady , v tomto duchu je aj jeho kniha - **Zelinkár**- vyzdvihuje roľníkov a ich prácu

6

H. Gavlovič.

Pojem **rytmus, sylabický veršový systém**
Hugolín Gavlovič – Hle, člověk opilý žádnému nemilý
Bedlivost v učení zostruje vtip zatupený
Velmi je hlúpy, kto vlast svou tupí

Rytmus je založený na pravidelnom opakovaní rovnakých alebo podobných prvkov v určitej postupnosti, pravidelnosti. Rytmus majú rozličné druhy umenia (hudba, spev...) a rytmus je vlastný aj [veršu](#). V poézii chápeme pod týmto pojmom pravidelné opakovanie zvukového prvku reči. Podľa toho rozoznávame i niekoľko veršových systémov.

1. Časomerný veršový systém bol založený na striedaní krátkych a dlhých slabík a dominoval v období klasicizmu v tvorbe J. Hollého a J. Kollára;

2. Sylabický veršový systém prevládol v slovenskej poézii v štúrovskom období a opieral sa o ľudovú slovesnosť;

3. Sylabotonický veršový systém sa buduje na striedaní prízvuchných a neprízvuchných slabík a na zachovávaní rovnakého počtu slabík v jednotlivých veršoch – je to obdobie od Hviezdoslava po voľný verš;

4. Tonický veršový systém sa zakladá na rovnakom počte prízvukov v jednotlivých veršoch, pričom počet slabík môže byť rozdielny; vyskytuje sa v anglickej a ruskej poézii, lebo v týchto jazykoch má prízvuk dominantnú funkciu. Pre slovenčinu je tento veršový systém nevhodný.

Sylabický veršový systém - najstarší veršový systém, voláme ho aj slabičná prozódia Je jednoduchý, vychádza z ľudovej poézie, napodobňuje ľudový verš a hudbu

Jeho znaky sú:

1. izosylabizmus (rovnoslabičnosť, gréc. *syllabe* = slabika) – opakovanie veršov s rovnakým počtom slabík Počet slabík vo veršoch nie je záväzný, napríklad štúrovci používali dvanásťslabičný verš (alexandrín), ale používal sa aj osemslabičný verš – oktosylab, alebo verše kombinované 8-6-8-6.
2. výskyt združeného rýmu,
3. intonačná prestávka v strede verša (dieréza – veršový predel), ktorá ho intonačne rozdeľuje na dve časti – dva polverše
4. rytmicko-syntaktický paralelizmus – zhoda veršového (významového) a rytmického členenia (končí veta a zároveň končí verš)
5. spájanie veršov do dvoj- a trojverší.

Sylabická prozódia sa u nás uplatnila najmä v období štúrovského romantizmu. Korene tejto prozódie však siahajú ešte hlbšie – do obdobia slovenskej barokovej poézie a tvorby Hugolína Gavloviča.

HUGOLÍN GAVLOVIČ:

Kňaz, člen františkánskej rehole. Ochorel na tuberkulózu a liečil sa na salaši pod Vršatcom. Patrí do slovenskej barokovej literatúry. Písal didakticko-reflexnú poéziu v období, keď slovenčina nemala ešte kodifikovanú podobu Používa silne slovakizovanú češtinu s mnohými západoslovenskými prvkami, uplatňuje fonetický spôsob písania. Táto reč je vedomým, kultivovaným pokusom o literárne uplatnenie domáceho jazyka - predpisovná slovenčina.

Valaská škola mravív stodola – didakticko-reflexívna zbierka poézie.

V diele Valaská škola ... autor encyklopedickým spôsobom poskytol čitateľovi súbor rád, ponaučení pre život. Cieľom autora bolo doviest' čitateľa k mravnej dokonalosti. Mnohé ponaučenia získal pozorovaním

života pastierov počas obdobia, keď sa liečil na tuberkulózu. Chcel ňou poslúžiť ľuďom namiesto priameho kázania, v čom mu bránilo zdravie.

- obsahuje vyše 1200 12-veršových básní básní (17 000 veršov), sú usporiadané do 21 cyklov. Každá báseň tvorí ucelenú myšlienku, obsahuje vždy iné mravné poučenie (kritizuje pánov, opilstvo, odrodilstvo, vojny, lenivosť, vyzdvihuje vzdelanie, vlastenectvo, pracovitosť) Rady a ponaučenia majú viesť čitateľa k zbožnému a cnostnému životu. Oslovuje všetkých ľudí bez ohľadu na rozdiely v majetku a spoločenskom postavení.

Vyzýva k odstupu od pozemských, pomimuteľných hodnôt, pričom za pravé šťastie považuje Božiu milosť; odsudzuje poverčivosť a vieru v sny, upozorňuje na nevyhnutnosť smrti, nabáda k bázní pred Bohom a k ochote slúžiť mu. Prejavuje obdiv a sympatiu chudobným a sedliakom, hlavne ich šikovnosti, pracovitosti a dôvtipu, ale i nechť voči pánom, ktorí sú príčinou ich biedy a súženia ľudu. Kriticky komentuje súveké spoločenské mravy. Vyjadruje nesúhlas s vojnami, na srdci mu leží pravá láska k vlasti. Skláňa sa pred statočnou a vytrvalou prácou, vystríha pred pyšnou nadutosťou alebo podceňovaním druhých i pred slepou dôverou v moc peňazí. Zábavné prvky skladbu oživujú, no vždy sa podriaďujú primárnej náučno-úvahovej a moralizátorskej funkcii.

Názvy niektorých básní:

„Jednako se všeci rodá, nejednako k smrti chodá.“

„Peníze všechno můžou.“

„Pekne sa drž v ceste v dedinách i v meste.“ (o spoločenskom správaní)

„Hle, člověk opilý, každému nemilý.“

„Kde gazdiná korhelkyňa, tam prázdna je kuchyňa.“ (o opilstve)

„Vlast' svoja každému milá.“

„Velmi je hlúpy, kdo vlast svou tupí.“ (o láske k vlasti)

„Pracování stále dáva úžitky nemalé.“ (o práci)

„Nad literárne umení větší bohatstvo není.“ (o literatúre)

„Bohatý má mnoho peněz a chudobný detí.“

„Páni a žebráci není sú jednací.“ (o bohatých a chudobných)

„Bedlivost v učení zostruje vtip zatupený“ (o potrebe vzdelania)

Morálne pravdy uvedené v literárnom diele Valaská škola mravův stodola, ktoré boli napísané pred viac ako 250 rokmi, majú čo povedať aj človeku 21. storočia.

7

Klasicizmus vo svetovej a slovenskej literatúre.**J. Kollár – Slávy dcéra, Vlastenec****J. Hollý – Svatopluk****A. Bernolák – Jazykovednokritická rozprava o slovenských písmenách****KLASICIZMUS VO SVETOVEJ LITERATÚRE (17. – 18. storočie)**

Klasicizmus (z lat. classicus = vynikajúci, príkladný) je umelecký smer, ktorý vznikol vo Francúzsku za vlády Ľudovíta XIV. (kráľ Slnko) a odtiaľ sa rozšíril do celej Európy ako umenie prispôbené prevažne potrebám dvornej spoločnosti (bohatá šľachta túži po dokonalom umení).

hlavné črty: - vzorom bola antika, - obraz človeka je ideálny, - jasnosť, presnosť, zrozumiteľnosť

- vznikli vysoké a nízke žánre:

vysoké: óda, elégia, epos, tragédia (vznešené námety, hrdinovia z vyšších vrstiev)

nízke: bájka, satira, komédia (hrdinovia – nižšie vrstvy) – určené pre meštiactvo

Voltaire - filozof, historik, dramatik, básnik, novinár

Jean de la Fontaine – *Bájk*

Daniel Defoe: *Robinson Crusoe* - dobrodružný román o stroskotancovi na pustom ostrove

- boj človeka s prírodou a boj človeka samého so sebou

- cez postavu Piatka sú tu ukázané medziľudské vzťahy

Jonathan Swift: *Gulliverove cesty* - filozoficko-satirický román s prvkami utópie

Klasicizmus je úzko spojený s **osvietenstvom**. Je to pokrokové hnutie, ktoré v 18. storočí ovládlo Európu (hlavne Anglicko a Francúzsko) - presadzovalo slobodu myslenia a presvedčenia

- zakladalo sa na dôvere v „osvietený“ rozum, bolo v protiklade k absolutistickému poriadku, bojovalo s predsudkami a poverami

- niektorých panovníkov nazývame osvietenými – napr. Jozefa II. (osvietenský absolutizmus – jozefinizmus), ktorý zaviedol mnohé reformy

- v tomto období sa začínajú národy hlásiť o svoje práva, napríklad na Slovensku vzniká národné obrodienie

KLASICIZMUS V SLOVENSKEJ LITERATÚRE (1780 – 1840)

Slovensko patrilo do Rakúsko-Uhorska (zaostalosť, chýba priemysel, útlak)

- na trón prichádzajú Maria Terézia a po nej Jozef II – osvietení panovníci, ktorí

vydávajú rôzne nariadenia a patenty: *zrušenie nevoľníctva, tolerančný patent,*

zavedenie povinnej školskej dochádzky, zrušenie cenzúry

Na Slovensku sa začal rozvíjať národný život, prebehli 4 fázy národného obrodienia

- 1. fáza národného obrodienia (1780 – 1822)** - úsilie o sformovanie slovenského národa a jeho jazyka. Vznikajú rôzne spolky a spoločnosti – šíria osvetu, napr. Slovenské učené tovarišstvo
- 2. fáza národného obrodienia (1820 – 1835):** národnozjednocovacie hnutie, pretože slovenská inteligencia bola rozdelená
  - a) Ján Hollý, A. Bernolák - bernolákovci (katolíci) – kodifikácia slovenčiny (1787).
  - b) Ján Kollár, Pavel Jozef Šafárik (evanjelici) - stúpenci biblickej češtiny
- 3. fáza národného obrodienia (1835 – 1843)** - definitívne vyriešenie jazykovej otázky, začiatok hnutia štúrovcov alebo „romantickej generácie“
- 4. fáza národného obrodienia (1843 – 1848)** - kodifikácia slovenčiny (1843), Štúrova *Náuka reči slovenskej* v slovenčine. Štúrovci nevytvorili iba jazyk, ale aj modernú slovenskú literatúru

JOZEF IGNAC BAJZA - pokúšal sa vytvoriť spisovný jazyk zo západoslovenského nárečia + biblickej češtiny + časť prvkov nemčiny - prvý slovenský román **René mládenca príhody a skúsenosti**

ANTON BERNOLÁK

- prvýkrát kodifikoval spisovnú slovenčinu **berňolákovčinu** (základ tvorilo západoslovenské nárečie z okolia Trnavy, pravopis bol fonetický)

DIELA: Jazykovednokritická rozprava o slovenských písmenách

- odôvodnil tu zavedenie fonetického pravopisu

Gramatica slavica (Slovenska gramatika)

- hovorí o gramatickej stavbe slovenčiny

Slovár slovenský – česko – latinsko – neměcko – uherský - porovnávací slovník

JURAJ FÁNDLY

- 1. dielo napísané v bernolákovčine - **Dúverná zmluva medzi mníchom a d'áblem** (pobúril cirkev)

JÁN KOLLÁR

- vzdelanie získal v Nemecku, pôsobil ako evanjelický kňaz 30 rokov v Budapešti

- veľký vplyv mala na Kollára láska k Frederike Schmidtovej

- celý život písal češtinou, bol aj proti Štúrovej slovenčine

Najznámejšie dielo: **Slávy dcéra** - má predspev a 5 spevov:

1. Sála (Zála) 2. Labe Rén, Vltava 3. Dunaj 4. Léthe (nebo) 5. Acheron (peklo)

Predspev

je napísaný časomierou (**elegické distychon**) - žiali nad asimiláciou (ponemčením) Lužických Srbov a obáva sa rovnakého osudu Slovákov. Dubisko je mocné Rusko, ktoré v tom čase malo samostatný štátny útvar ako jediný zo všetkých slovanských národov.

Spevy 1 – 5 - dejová osnova:

-bohyňa Sláva, predstavujúca Slovanstvo, sa sťažuje v rade bohov, aké krivdy museli Slovania v minulosti pretrpieť. Bohovia jej stvorili dcéru Mínu - ideálny symbol slovanskej budúcnosti.

-v obraze Míny Kollár vytvoril ideál slovanskej devy, ktorá ho sprevádza pri putovaní po krajinách, kde žili a žijú Slovania, aj po nebi a pekle

- prvý spev – básnik spomína na krásne časy lásky v Jene a lúči sa s Mínou

- druhý a tretí spev – básnik putuje po slovanských krajinách vyznačených riekami

- štvrtý spev – básnik sa prechádza s Mínou (mŕtvou) po slovanskom nebi, aby oslávil všetkých vynikajúcich slovanských dejateľov

- piaty spev – básnik sa dostáva do pekla a zatracuje všetkých nezičlivcov Slovanov

Spevy sú napísané jednoduchším veršom ako predspev – trochejom vo forme zneliek

JÁN HOLLÝ

katolícky kňaz, 30 rokov pôsobil v Maduniciach pri Piešťanoch, po vyhorení fary odchádza na Dobrú Vodu

- silný zástanca Bernoláka a aj štúrovčiny

- predstavuje vrchol slov. klasicizmu- písal eposy, selanky, ódy, elégie a náboženské piesne

- skôr ako začal tvoriť, preložil Homéra, Vergília

Najznámejšie dielo je epos **Svatopluk**

- skladba ma 12 spevov, je napísaná v časomiere a námet čerpá z Veľkej Moravy, dej je však idealizovaný

- na začiatku je propozícia (naznačil o čom bude dielo) a invocácia (vzýva Múzy, aby mu pomohli písať)

- veľa postáv ľudí aj bohov (vymyslení)

Hl. postava je Svatopluk, vydal Nemcom svojho strýka Rastislava, ale oni uväznili aj jeho. Sľúbili mu slobodu, ak sa postaví na čelo nemeckých vojsk a dobyje VM. Neskôr si uvedomí, kam patrí a pridáva sa na stranu Slovákov, zvíťazí nad Nemcami a stane sa veľkým panovníkom VM. Nejde o oslavu Svatopluka, ale o oslavu celého národa

Selanky- 21 idylických obrázkov z prírody a pastierskeho života

ČASOMIERA časomerný verš – na tvorbe rytmu sa zúčastňuje dĺžka slabiky. Rytmus vzniká striedaním dlhých a krátkych slabík. Dĺžka slabík je merateľná časom – preto aj ten názov. Jednotka na meranie dĺžky slabiky sa nazýva móra. Na vyslovenie dlhej slabiky potrebujeme čas dvoch mór, na vyslovenie krátkej jednu móru. STOPA je tvorená dvoma alebo tromi slabikami.

V časomiere sa používajú stopy: **trochej** (- u), **jamb** (u -), **daktyl** (- u u), **spondej** (- -).

Najznámejšie druhy časomerného verša sú hexameter (6- stopový daktylský alebo daktylsko – spondejský verš), pentameter (päťstopový daktylský verš). Spojenie hexametra a pentametra vytvára elegické distichon (typické pre žalospev).

8

Romantická literatúra.**V. Hugo - Chrám Matky Božej v Paríži****J. W. Goethe – Utrpenie mladého Werthera****A.S. Puškin – Kapitánova dcéra****ROMANTIZMUS (koniec 18. až 19. storočia)**

Historické okolnosti - ekonomická moc buržoázie postupne rástla, pretože bola dravá a nebola zaťažená feudálnymi princípmi. Avšak charakter spoločnosti sa menil oveľa pomalšie, a preto si buržoázia len veľmi pomaly vydobýjala svoje politické práva

-koncom 18. stor. vypukla Veľká francúzska revolúcia (1789-1794), ktorej heslom bolo: **BRATSTVO-ROVNOSŤ- SLOBODA**

- odštartovala: napoleonské vojny a buržoázne revolúcie po celej Európe (1804-1815)

- počas tohto obdobia sa rozpadajú feudálne spoločnosti a nastupujú nové - kapitalistické

- v tomto období sa oproti **ROZUMU**, kt. prevládal v **klasicizme**, začína v **romantizme** zdôrazňovať **CIT**

- vzniká niekoľko nových filozofických smerov, ktoré výrazne ovplyvnili spoločenské myslenie:

a) **idealizmus** - za prvotné považuje myšlienku, vedomie ducha a za druhotné hmotu

b) **iracionalizmus** - popieral vedecké, rozumové poznanie a uprednostňoval vieru a inštinkt

c) **sentimentalizmus** - filozofický aj literárny smer, ktorý sa pri poznávaní opiera aj o city a hlása súciti s biednymi a utláčanými

d) **individualizmus**- zdôrazňuje silného jedinca, aby sa človek presadil v spoločnosti so svojimi schopnosťami

e) **titanizmus** – titan = človek, ktorý vzdoruje osudu, nevzdáva sa a pomáha ľudstvu, takýto človek sa cíti osamotený a podlieha pesimizmu

Charakteristika romantickej literatúry:

- vo zvýšenej miere sa v nej uplatňuje – **fantázia** - autor uplatňuje svoj osobný prístup ku skutočnosti, nenapodobňuje vzory, ale tvorí nové estetické hodnoty. Miesto harmónie a súladu nastupuje zvláštnosť a bizarnosť - „harmónia kontrastov“ - zločin- nevina, krása- ohyzdnosť...

-inšpiráciu nachádzajú umelci v: ústnej ľudovej slovesnosti, v prírode, obdivujú mystiku a exotiku

- prejavil sa **historizmus** - hľadanie inšpirácie v minulosti, oživovanie slávnych činov národa v minulosti

- výzvy na **revoltu a snívanie o novom svete**

-vzniká nový hrdina, ktorý ustavične pociťuje **ROZPOR MEDZI SNOM A SKUTOČNOSŤOU** - je hlavný konflikt v romantizme

-postavy pochádzajú zo všetkých spoločenských vrstiev, ale najmä z tých najnižších: tuláci, žobráci, galejníci a pod.

-**romantický hrdina** – je výnimočná osobnosť, často spoločenský vydedenec. Je často idealizovaný, túži po láske, ale vie, že ju nenájde: veľakrát nešťastne miluje vysnívaný ideál, nie skutočnú ženu. Láska mu je všetkým, oddáva sa jej celkom a bez výhrad, naopak - romantická hrdinka je spútaná konvenciami, v mene ktorých odmieta vášnivú lásku. A tak romantický hrdina sa často ocitá v neriešiteľnom konflikte s okolitým svetom – východisko nachádza v úniku do minulosti, sveta fantázie, vidieckeho prostredia alebo prírody.

Spoznáva, že svet sa nedá premeniť ani vôľou, ani vierou, protestom, vzburou, a tak upadá do pesimizmu a sklamaní

-využíva sa **autoštylizácia** - t.j. autor sa so svojou postavou stotožňuje, vkladá do nej autobiografické črty

- niekedy do deja vstupuje aj **príroda** – odzrkadľuje pocity hlavného hrdinu

- dej sa často odohráva na tajomných miestach: v hlbokom lese, na cintoríne...

- narúšajú sa hranice medzi literárnymi druhmi a žánrami: **epika sa lyrizuje, lyrická balada, básnická poviedka či poéma, moderný epos, román vo veršoch, dramatická báseň, historický román, poviedka** -hlavným literárnym druhom je: **lyrika**

Romantici dali voľnosť veršu, rýmu i próze a obohatili jazyk ľudovou rečou i archaizmami

VICTOR HUGO (1802-1885) francúzska literatúra

-básnik, prozaik, dramatik. Romantizmus rozvinul do vrcholnej podoby.

Chrám Matky Božej v Paríži

- romantický historický román, ktorý sa odohráva v 15. storočí v Paríži

- jeho romantický charakter pramení z kontrastov: fyzicky odpudzujúci **Quasimodo** symbolizuje vnútornú krásu, pokoj **chrámu Notre Dame** kontrastuje s chaosom parížskeho predmestia

- román má dramatický dej, jeho súčasťou sú nečakané zvraty, rozuzlenia a silné citové zážitky

Dej: Kňaz Chrámu Matky Božej v Paríži **Klaudius Frollo** sa zamiluje do **prekrásnej cigánky Esmeraldy**, ktorá si zarába na živobytie tancovaním, pred chrámom. Dá ju uniesť Quasimodom – je to jeho chovanec, najdúch, zvonár v chráme

-Quasimodo je veľmi škaredý a navyše od zvonenia zvonov aj hluchý. Napriek vonkajšiemu vzhľadu túži po láske a pochopení

-Esmeraldu pred únosom zachráni **kapitán Phoebus**, ktorý tiež miluje Esmeraldu

-každý z týchto 3 mužov ju miluje inak: Frollo posadnuto, Phoebus žiadostivo, Quasimodo úprimne a čisto

- Frollo zabije Phoeba, ale z vraždy obvinia Esmeraldu. Za čin, ktorý nespáchala, ju odsúdia na smrť.

-Quasimodo ju však zachráni a ukryje v chráme. Frollo nahovorí žobrákov, aby vyslobodili Esmeraldu z chrámu. Na slobode ju Frollo žobravo žiada o lásku, ale ona znova odmieta. Preto sa jej pomstí. Dá ju strážiť zúrivej Gudule, ktorá žije v pustovni na námestí a žiali nad stratou svojej dcéry, ktorú jej uniesli cigáni. Stále má odloženú jej črievičku. Esmeralda spoznáva v nešťastníci svoju matku pomocou druhej črievičky, ktorú nosila na pamiatku stále na krku. Je ale neskoro, prichádzajú vojaci a odvedú Esmeraldu na popravu. Zúfalý Quasimodo sa tomu prizera zo strechy chrámu a vidí aj Frollovu diabolskú radosť. Sotí ho dolu. Tak zomierajú dvaja ľudia, ktorých miloval.

O 2 roky po týchto udalostiach nájdu v podzemných kobkách pokrivenú kostru muža, ktorý objíma kostru ženy. Tento muž nemal žiadne známky smrteľného zranenia.

JOHANN WOLFGANG GOETHE (1749-1832) - predstaviteľ nemeckej romantickej literatúry**Útrpenie mladého Werthera** (román)

- námetom pre tento ľúbostný román vo forme listov bola autorova nešťastná láska k Charlotte Buffovej, a námetom na tragický záver bola samovražda spisovateľovho známeho

- dej sa odohráva v rokoch 1771-1772

Román zobrazuje milostný príbeh a sklamanie citlivého mladého **Werthera**, ten uteká od svojich problémov do mestečka v horách **Waldheimu**, kde sa zamiluje do slečny **Lotty**, jeho závislosť od nej sa stupňuje, ale ona je už zadaná istému **Albertovi**

- Werther vedie márný súboj s nemožnosťou dosiahnuť svoje ciele v láske a v práci

- je nielen odmietnutý nápadník, ale i človek, ktorý svojím myslením, nadaním a citlivosťou prevyšuje okolitú spoločnosť

- **prichádza k rozporu osobných cieľov Werthera a okolitého sveta, a tak sa zväčšuje Wertherov pesimizmus a osobné vzbury**

Prvá časť románu končí Wertherovým útekom z mestečka. V druhej časti je najprv opísané Wertherovo pôsobenie na veľvyslanectve, neúspech v práci a rozpory s nadriadenými. Stále túži po Lotte, a preto sa vracia späť. Lotta sa medzitým vydala za Alberta a zostáva mu verná. Werther opäť nezvláda svoje city a po hádke s Lottou jednej noci pre Vianocami **končí svoj život samovraždou**.

Štruktúra diela: - stretávame sa tu s kombináciou **románu v listoch s denníkovými formami** - listy sú adresované Lotte i priateľovi Wilhelmovi

-vdďaka **ja –rozprávaniu** – vidíme do bohatého vnútorného sveta Werthera

- v závere, po Wertherovej samovražde, prechádza dielo do **on-rozprávania**

Žánrovo patrí medzi **sentimentálne romány** - v nich je základom **morálny cit - ten, kto koná srdcom, je mravný**

-jazyk je presným odrazom momentálneho duševného rozpoloženia hrdinu- využíva: citoslovčia, zvolania, elipsy, prerývané výpovede

Wertherovo konanie sa stalo pre mnohých inšpiráciou- nešťastní mladíci napodobňovali Wertherov odchod zo života(zastrelil sa)

Waldheim–sa stal takmer púťovým miestom zaľúbených. Vznikla módna vlna aj v obliekaní podľa Werthera- modrý frak, žltá vesta, čižmy, klobúk

ALEXANDER SERGEJEVIČ PUŠKIN - ruská literatúra

-**je predstaviteľ ruského romantizmu**, ale v jeho tvorbe sa objavujú aj prvky **realizmu**

Kapitánova dcéra- ruská historická novela sa odohráva v čase pugačovského povstania (1773-1775)

Obsah - do Belegorskej pevnosti na juhovýchode Ruska prichádza ako vojak mladý vidiecky šľachtic **Peter Anderjevič Griňov**, zoznamuje sa s novým prostredím a ľuďmi

- veliteľom pevnosti je kapitán Mironov –jeho dcéra je Mária Ivanovna (kapitánova dcéra - **Máša**), do ktorej sa Peter zamiluje

- zoznámi sa aj so **Švabrinom** (ctiteľ Máši) a s **Pugačovom**, budúcim vodcom povstalcov

- milostný príbeh Petra a Máše vytvára rámec pugačovského povstania, najväčšej sedliackej vojny v ruských dejinách

Belogorskú pevnosť povstalci obsadia, kapitán Mironov padne a Petra vďaka vzájomným sympatiám s Pugačovom prepustia

-Peter sa dozvie, že Máši hrozí nebezpečenstvo zo strany Švabrina (neúspešného ctiteľa a surovca) ktorý ju väzní v Belogorskej pevnosti. Peter využije známosť s Pugačovom a oslobodí ju

-po Švabrinovom falošnom udaní Petra obvinia zo zrady a spolupráce s Pugačovom, odsúdia na doživotné vyhnanstvo na Sibíri

-Máši sa podarí dostať k cárovnej Kataríne II . a poprosiť o pomoc - Petra oslobodia

Štruktúra diela:

-**novela je písaná formou Griňovových zápiskov**- z jeho pohľadu sú tiež podávané historické udalosti

-dej sa rozvíja v **2 líniách**:

a) milostný príbeh

b) pugačovské povstanie

- Puškinovi sa podarilo dobre **vykresliť charaktery postáv**: **Griňov** je mladý, neskúsený, ľahkomyselný, ale v zložitých situáciách sa správa odvážne a čestne. Aj keď si Pugačova váži, jeho násilné konanie odsudzuje. Pugačovské povstanie nazýva hnusnou vzburou, ktorá chce vyhubiť šľachtický rod. Chápe ho však ako nevyhnutný dôsledok dlhodobého porušovania poriadku a neznesiteľných životných podmienok chudobného ľudu.

Postavy:

Pugačov - doposiaľ vykresľovaný ako zlosyn, vyvrhel'. Je predstavový jednak ako vodca povstalcov, bystrý a dobrý organizátor, jednak z hľadiska vzťahu k Petrovi, keď odhalí jeho vnútorný svet

-**Švabrin** - síce vzdelaný, ale bezcharakterný, zradca a udavač

-**Miron** - kapitán, dobrácky , statočný, má charakternú dcéru Mášu

9

Život a dielo Ľudovíta Štúra.
Vznik a vývin slovenskej literatúry v matičnom období.

Poslanie Matice slovenskej v minulosti a dnes.

Ľ. Štúr – Nárečja slovenskou alebo potreba písania v tomto nárečí
Ohlas o Slovenských národných novinách a Orlovi,
Ľud náš obecný,
Reč na uhorskom sneme

ĽUDOVÍT ŠTÚR (Velislav) - (1815-1856)

- narodil sa v Zay Uhrovci
- jeho otec učiteľ, poskytol mu základné vzdelanie; študoval na nemeckom gymnáziu v Rábe, potom na BA lýceu
- na lýceu vystupoval proti národnému útlaku a presadzoval myšlienku slovanskej vzájomnosti
- študoval v Nemecku v Halle, kde sa jeho vlastenecké cítenie upevnilo a po návrate vystupoval proti pomäťarčovaniu Slovákov, preto ho v 1843 odvolali z katedry (bol profesorom)
- bol jazykovedec, novinár, politik, básnik, filozof
- vedúca osobnosť SNO, vodca štúrovskej skupiny (Chal., Botto, Kráľ, Sládk., Hurban, Hodža)

Štúr ako:

1. JAZYKOVEDEC: v **1843** uzákonil spisovný jazyk, kt. zjednotil Slovákov

- spis **Nárečja slovenskou alebo potreba písania v tomto nárečí:**
- dokazuje v ňom, že iba taký národ je samostatný, kt. má vlastnú jazykovú, duchovnú a materiálnu svojbytnosť
- **Náuka reči slovenskej**- hláskoslovie, morfológia, syntax, pravopis, fonetika

2. NOVINÁR: prvé politické noviny 1845 **Slovenské národné noviny + literárna príloha Orol tatranský**
 - riešil v nich politické a hospodárske problémy, žiadal zrušenie poddanstva, zdanenie šľachty, vybudovanie a zveľadenie priemyslu a obchodu

3. POLITIK: poslanec za **Zvolen** v Uhorskom sneme – známa Reč na uhorskom sneme, v ktorej žiada to, čo v Slov. nár. novinách

- máj 1848 Štúr, Hurban, Hodža sa zišli v Lipt. Mikuláši a sformovali **Žiadosti slov. národa** (požívanie slovenčiny v školách a úradoch, autonómiu Slovenska v rámci Uhorska)
- uhorská vláda ich neakceptovala a vydala na Štúra, Hurbana a Hodžu zatykač- preto utiekli do Čiech. Po potlačení revolúcie boli zrušené demokratické slobody pred revolúcie a štúrovci sa dostali pod policajný dozor

4. BÁSNIK: začal písať po česky, prvá zbierka **Dumky večerní**

- pesimistické básne, Štúr smúti nad osudom ľudu a žiali i nad sebou
- **báseň Rozžehnaní:** lúči sa s milou, lebo chce svoj život venovať vlasti
- **zbierka Spevy a piesne**- elegické básne, inšpiruje sa rodným krajom, poznačila ho strata jeho blízkych a strata ideálov

5. FILOZOF: **Slovanstvo a svet budúcnosti:** domnieval sa, že slovanské národy oslobodí cárské Rusko

- svoje názory na lit. vyjadril v diele **O národných písních a pověstech plemen slovanských:** bol presvedčený, že v budúcnosti Slovania vyniknú svojou poéziou, kt. vychádza z ľud. slovesnosti, lebo v nej víťazí láska a vlastenectvo.

6. VODCA SLOVENSKEJ REVOLUČNEJ MLÁDEŽE = Štúrovske hnutie

Štúrovci

Bol to hlavný prúd slovenského národného hnutia v polovici 19. storočia, nazvaný podľa jeho najvýznamnejšej osobnosti Ľudovíta Štúra. Formoval sa v 30. a 40. rokoch najmä na evanjelickom lýceu v Bratislave, kde pôsobila **Spoločnosť česko-slovanská**.

Jej zakladateľmi boli Karol Štúr a Samo Chalupka. Najväčší rozvoj zaznamenala roku 1935 po príchode Ľudovíta Štúra, ktorý sem vniesol politiku.

Ciele spoločnosti: vzdelávanie v rodnom jazyku, šírenie osvety, študovanie dejín, výklad našich aj slovanských autorov, oslava významných historických udalostí. 24.4.1836 sa tajne uskutočnila pamätná vychádzka na Devín, kde účastníci prijali ku krstným menám aj symbolické slovanské mená (napr. Ľ. Štúr–Velislav).

Štúrovci chceli zlepšovať sociálne a kultúrne pomery ľudu, požadovali zrušenie poddanstva, zdanenie šľachty, žiadali zastaviť maďarizáciu, uznať Slovákov za národ, uplatniť slovenčinu v nižšom školstve, úradoch a v cirkvi.

Zakladali nedeľné školy, knižnice, spolky miernosti, Štúrovci sa zaslúžili za vznik slovenskej hymny, vlajky a znaku.

V roku 1837 spoločnosť zakázali a činnosť sa presunula na **Katedru reči a literatúry česko-slovanskej**.

Vedúcim katedry bol profesor Palkovič, zástupcom bol Štúr.

Roku 1843 bol Štúr z katedry pre svoje pokrokové myšlienky odvolaný pod zámienkou protištátnej činnosti.

Na protest odchádza väčšina študentov s ním do Levoče. Tu vznikajú básne Duma bratislavská od Janka Kráľa a Nad Tatrou sa blýska od Janka Matušku. (dnešná hymna)

SLOVENSKÁ LITERATÚRA V MATIČNOM OBDOBÍ

1848 – 1875

- revolúcie v 1848 neboli úspešné

- nastáva silný tlak Viedne a ministrom vnútra sa stáva **Alexander Bach**

- **Bachov absolutizmus** - tvrdý policajný režim a cenzúra

- vydal nový tlačový zákon - zakázanie vydávania novín a nastáva silná maďarizácia na území Slovenska

Janko Francisci sa stal organizátorom celonárodného zhromaždenia, ktoré sa konalo dňa

6. a 7. júna v Turčianskom sv. Martine – bolo tu prijaté Memorandum slovenského národa

MEMORANDUM SLOVENSKÉHO NÁRODA OBSAHUJE:

1. *Štátoprávna požiadavka – žiadajú autonómiu Slovenska v rámci Uhorska*

2. *Požiadavka na vytvorenie slovenského školstva*

3. *Slovenčina má byť úradným jazykom*

4. *Vytvorenie slovenskej kultúry*

Požiadavky neboli splnené, dovolili založiť len 3 **slovenské gymnáziá** (v Revúcej, v Martine a v Kláštore pod Znievom).

4. augusta 1863 sa v Martine **Matica slovenská** – je to celonárodná inštitúcia, ktorá združovala katolíkov aj evanjelikov:

1. predseda – Štefan Moyzes

1. podpredseda – Karol Kuzmány

ÚLOHY MATICE SLOVENSKEJ:

1. *Úloha zavádzať štúrovský jazyk do života*

2. *Vydávať časopisy, knihy, almanachy, letopisy*

3. *Ľudovo-výchovná činnosť*

V r.1975 bola zatvorená (aj slov. gymnáziá), obnovili ju až 1919, trvá dodnes (udržiava kontakty so zahraničnými Slováckmi)

LITERATÚRA MATIČNÉHO OBDOBIA

- romantická literatúra s prvkami realizmu

- predstavitelia: **ĽUDOVÍT KUBÁNI - Valgatha**- pokus o historický román

GUSTÁV KAZIMÍR ZECHENTER LASKOMERSKÝ

JÁN PALÁRIK - dramatik

JONÁŠ ZÁBORSKÝ Dva dni v Chujave - ostrá kritika byrokracie a zemanstva

- skladá sa z 2 častí

1. Deň škaredý- zobrazuje dedinu (Chujava). aká bola na konci 19. Stor.

2. Deň pekný - rozprávanie, ako by to malo byť - utopická predstava o novej dedine00

10

Slovenská romantická literatúra. Štýl jednotlivých autorov a veršový systém.**A. Sládkovič – Marína****S. Chalupka – Mor ho!****J. Botto – Smrť Jánošíkova****J. Kráľ – Zakliata panna vo Váhu a divný Janko**

Romantizmus vznikol ako protiklad ku klasicizmu, proti rozumu sa začína zdôrazňovať cit, vzniká nová filozofia – idealizmus, ktorá hlása, že myšlienka, vedomie a duch sú prvotné, hmota a bytie druhotné - romantizmus má v jednotlivých národných literatúrach rôzne podoby.

Znaky romantizmu:

1. v popredí je človek, ktorý nie je dokonalý, postavy často žijú na okraji spoločnosti (trestanci, žobráci, tuláci)	7. autor sa stotožňuje s hrdinom – autoštylizácia
2. hrdina túži po slobode a dostáva sa do konfliktu so spoločnosťou, búri sa (revoltuje)	9. využitie protikladov, čiže kontrastov
3. v tomto konflikte je hrdina osamelý a nepochopený	10. diela sú poznačené pesimizmom, beznádejou, smútkom
4. rozpor medzi snom a skutočnosťou	12. literatúra je subjektívna
5. titanizmus – vykonanie mimoriadneho činu	13. námety z minulosti
6. koniec je vždy tragický, hrdina zomiera	14. pestuje sa lyrika, epika, dráma menej
	15. lyrika splýva s epikou = vznik lyricko-epických skladieb

ROMANTIZMUS V SLOVENSKEJ LITERATÚRE**Literárny program štúrovcov**

Štúrovci sa opierali o ľudovú slovesnosť, napodobňovali ju. Hlavným literárnym okruhom sa stáva lyrika. Najčastejším útvarom bola balada. Typická je sylabická prozódia. Rozvíja sa aj próza, ale v menšom rozsahu – historické povesti, kratšie prózy zo súčasného života.

Medzi najznámejších štúrovcov patria:

Samo Chalupka – najstarší básnik, vyjadruje v básňach lásku k domovine

Janko Kráľ – najrevolučnejší básnik romantizmu

Andrej Sládkovič – jediný písal o láske k žene, ktorá mu splynula s láskou k vlasti

Ján Botto – najmladší, písal až po revolúcii 48/48

Najznámejšie diela**SAMO CHALUPKA: Mor ho!, Turčín Poničan, Boj pri Jelšave, Branko, Likavský väzeň,****Mor ho! - hrdinská báseň, lyricko-epická, historická**

- cisár Constantinus v r. 358 vtrháva do Panónie, aby si podrobil Slovákov

- slovanskí junáci prinášajú mierové posolstvo – slobodomyselnosť, hrdosť

- cisár neuznáva ich slobodu, junáci zomierajú v boji proti presile, no ako víťazi

- hrdina je kolektívny

· hlavná myšlienka – boj za slobodu („voľ nebyť ako byť otrokom“)

JANKO KRÁĽ : Šahy, Zaliata panna vo Váhu a divný Janko, Jarná pieseň, Orol vták

Zakliata panna vo Váhu a divný Janko - balada

- vyjadrené všetky rozpory, smútok, nespokojnosť so svetom, ale aj láska k ľuďom a vôľa priniesť im slobodu,
- v prvej časti lyrický opis svojho vnútra, nenachádzajúceho nikde pokoj
- druhá časť: baladický príbeh - Janko uvidí zakliatu pannu vo Váhu a vrhne sa do vody, aby ju zachránil

ANDREJ SLÁDKOVIČ: Marína, Detvan, Nehaňte ľud môj

Marína - ľúbostná lyricko-epická skladba, má dve časti

- 10-veršové strofy
- prvá časť – nešťastná láska k Maríne
- druhá časť: reflexívno-symbolická časť, láska nadobúda nadosobný spoločenský charakter, postupne sa prelína básnikova láska k dievčaťu s láskou k otčine (preto bola báseň napádaná)

Detvan: - lyricko-epická skladba

- 5 spevov: Martin, Družina, Slatinský jarmok, Vohľady, Lapačka
- Dej sa dohráva na Slovensku, v Detve.

JÁN BOTTO: Žltá ľalia, Margita a Besná, Smrť Jánošíkova

Žltá ľalia – balada o porušení manželskej prísahy vernosti – Eva sa po Adamovej smrti vydá a ten si po ňu príde

Smrť Jánošíkova - lyricko-epická, reflexívna skladba

- 9 spevov + lyrický predspev
- idealizácia
- 9. spev – alegorický. Jánošíkova svadba s kráľovnou víl = nesmrteľnosť

Veršový systém štúrovcov bol jednoduchý, vychádzal z ľudovej poézie, napodobňoval ľudový verš a hudbu. Používali **sylabický veršový systém** - často sa nazýva aj Štúrovský veršový systém. Ide o najstarší veršový systém.

Jeho znaky sú:

1. izosylabizmus (rovnoslabičnosť, gréc. *syllabe* = slabika) – opakovanie veršov s rovnakým počtom slabík,
2. výskyt združeného rýmu,
3. intonačná prestávka v strede verša (dieréza – veršový predel), ktorá ho intonačne rozdeľuje na dve časti – dva polverše,
4. rytmicko-syntaktický paralelizmus – zhoda veršového (významového) a rytmického členenia (končí veta a zároveň končí verš),
5. spájanie veršov do dvoj- a trojverší.

11

Literárny smer realizmus, jeho najvýznamnejší predstavitelia.

H. de Balzac – Otec Goriot
F. M. Dostojevskij – Zločin a trest
Ch. Dickens – Vianočná koleda
N. V. Gogol’ – Mŕtve duše

Svetový realizmus vzniká v druhej polovici 19. storočia. Spoločensko - kultúrne pomery:

- priemyselná revolúcia v Európe
- zanikanie feudalizmu, vznik kapitalizmu
- rozvoj prírodných síl, prírodné vedy vplývajú na filozofické vedy – vzniká **pozitivismus**
 (za skutočné pokladá iba to, čo sa dá zmyslami overiť a experimentom dokázať)
- pozitivistu veľmi ovplyvnili literatúru, ktorá začala zobrazovať skutočnosť, obyčajných ľudí, každodenný život, dej sa odohráva vždy v konkrétnom spoločenskom prostredí
- hrdina je postava, ktorá vzniká ako výsledok spoločenských a osobných vzťahov

Romantizmus

predstavivosť, fantázia
 minulosť, budúcnosť
 individuálny hrdina, idealizovaný –
 (titanizmus)
 rozpor : sen- skutočnosť
 prevažujú básne a básn. skladby
 kompozícia diel je voľná

Realizmus

všedný život
 prítomnosť
 obyčajný hrdina z rôzneho prostredia
 rozpor: dve nerovnaké sociálne skupiny
 prevažujú poviedky a romány
 kompozícia diel je súvislá

Realizmus sa vyvíjal a má tieto fázy: **opisný realizmus, kritický, socialistický realizmus** (v krajinách socializmu), **naturizmus** (v kapitalist. krajinách - zobrazuje nahú skutočnosť)

HONORÉ DE BALZAC - francúzska literatúra

- celý život mal problémy s peniazmi, pred smrťou sa oženil s Evelínou Hanskou

Ludská komédia – románový cyklus, mal mať 137 románov, obsahuje 99 diel

- delí sa na tri časti:

1. Štúdie mravov (OTEC GORIOT, STRATENÉ ILÚZIE, LESK A BIEDA KURTIZÁN)
2. Filozofické štúdie (ŠAGRÉNOVÁ KOŽA)
3. Analytické štúdie (FYZIOLOGIA MANŽELSTVA)

- v týchto románoch podáva obraz francúzskej spoločnosti, opis rôznych prostredí a postáv všetkých spoločenských vrstiev, podáva tu obraz malomeštiactva, mamonárstva, túžby po moci, zisku a pokrytectvo
 - postavy prechádzajú z diela do diela

Otec Goriot

Téma: Charakter človeka je deformovaný túžbou po peniazoch, moci a kariére

Otec Goriot : asi 69-ročný starček, bývalý majiteľ obchodu s cestovínami, nastáhoval sa do penziónu ako bohatý človek, peniaze sa mu však rýchlo mňajú a on postupuje v penzióne do vyšších poschodí, čím je chudobnejší tým vyššie býva, najprv si všetci mysleli že je hýrivec, pretože za ním chodili dve mladé dámy, neskôr sa všetci obyvatelia dozvedia, že sú to jeho dcéry (*Anastázia de Restaud a Delphina de Nucingeu*), dcéry chodili za ním dotiaľ, kým neminul všetky peniaze, odvtedy chodil zanedbaný, dcéry sa s ním odmietli stretať, neprišli mu ani na pohreb, poslali len prázdne koče, pohreb zaplatili študenti
Eugen Rastignac: mladý, ambiciózny študent práva, ktorý prišiel z vidieka do Paríža študovať a urobiť kariéru, túži sa dostať do najvyšších spoločenských vrstiev, pod vplyvom okolností sa mení, veľmi tvrdú školu dostáva od Vautréna (bývalý galejník), kt. ho naučí, že parížske dámy sú „predajné“ a cez ne sa Rastignac môže dostať do najvyšších spol. vrstiev.

- román má dve vrstvy: 1) Vzťah otca Goriota k dcéram

2) Vzťah Rastignaca k dcéram a k spoločnosti

Záver: Rastignac sa pomocou Delfíny dostáva do vyššej spoločenskej vrstvy

- posledná veta románu: „A teraz uvidíme, kto z koho“

- Balzac v tomto románe vychádza z presvedčenia, že človek nie je dobrý ani zlý, ale podlieha spoločenskému prostrediu.

Šagrénová koža

- má rozprávkový motív a hlavná myšlienka je vzostup a pád hlavného hrdinu

- hlavný hrdina: *Filip Valentín* - chudobný ctižiadostivý mladík sa rozhodne sa spáchať samovraždu, lebo je bez peňazí. Od neznámeho človeka dostane čarovnú kožu, ktorá plní všetky jeho želania, ale koža sa s každým splnením jeho želania znižuje a odmeriava časť jeho života. Filip usporadúva bohaté hostiny, získava lásku krásnych žien, má všetko, ale nie je spokojný. Zomiera zo strachu pred smrťou

CHARLES DICKENS - anglická literatúra

- sociálne romány: **Oliver Twist, David Copperfield**

- v jeho dielach sa odráža: a) spomienky na detstvo (ako 10 - ročný začal pracovať v továrni)

b) kritika sociálnej nespravodlivosti - obrazy nešťastných ľudí

román Vianočná koleda

Sebecký a krutý starý mládenec Ebenezer Scrooge vlastnil firmu. Keď zomrel jeho spoločník Jacob Marley, ani sa neúnúval vymazať jeho z firemnej tabule.

Scroog bol chladnokrvný, starý chamtivec, nikto ho na ulici nepozdravil a každý sa ho bál, nenávidí všetkých ľudí, jediné hodnoty preňho predstavujú úspech a bohatstvo. Vianoce vníma ako ďalší stratený deň. keď sa nepracuje a musí dať svojmu zamestnancovi voľno.

Do firmy ho prišiel pozrieť jeho synovec a zároveň ho pozval na štedrovečernú večeru. Scroog mu nato odpovedal, že Vianoce sú podvod. Synovec odišiel a vzápätí prišli ľudia, ktorí vyberali príspevky pre chudobných. Scroog im nič nedal a vyhodil ich. Aj chlapca, ktorý spieval koledy hneď odohnal.

V noci na Štedrý večer ho však navštívi duch jeho mŕtveho spoločníka a varuje ho pred cestou, ktorú si zvolil. Vzápätí starca navštívia ďalší traja duchovia: duch minulých, súčasných a budúcich Vianoc. Scrooge vďaka nim spomína na detstvo, sleduje obyčajné šťastie ľudí žijúcich okolo neho a má možnosť nahliadnuť aj do budúcnosti, ktorá znamená už len osamelosť a smrť v samote a zabudnutí.

Prvý duch – Duch minulých Vianoc mu ukázal niektoré výjavy. Najprv mu ukázal Vianoce u pána Fezzwiga, u ktorého sa zaučal. Videl, ako sa všetci, aj on zabávali a boli šťastní. Zapôsobilo to na neho. Potom videl seba a svoju snúbenicu. Tá sa s ním vtedy rozišla, lebo začínal mať radšej peniaze a zisk ako ju. Videl aj ako mohol vyzeráť, keby sa vtedy oženil so svojou snúbenicou. Mal by veľa detí a bol by šťastný.

O chvíľu prišiel po neho druhý duch – Duch súčasných Vianoc. Ukázal mu najprv ulicu, kde robili ľudia vianočné nákupy. Potom mu ukázal večeru na Štedrý deň upisára. Jedlo mali skromné, ale chutné a všetko si spríjmnili. Po večeri nasledoval prípitok. Pripili si aj na pána Scrooga, ktorý ho zamestnával. Tento prípitok veľmi dojal Scrooga. Duch mu ukázal aj Vianoce u jeho synovca Freda. Ten sa zabával so svojou ženou a priateľmi. Smiali sa Scroogovi, ktorý povedal, že Vianoce sú podvod.

To sa už Scroog zmenil. Chcel zmeniť svoj život, chcel byť lepší.

Posledný tretí duch bol Duch budúcich Vianoc. Ukázal mu, ako bude vyzeráť jeho život, ak sa nezmení. Duch ho zobral na cintorín. Ukázal mu opustený náhrobok. Scroog na ňom prečítal meno : EBENEZER SCROOG.

A vtedy sa Scrooge rozhodne, že už nič nebude také ako doteraz... Scroog kúpil veľkú morku a poslal ju Cratchitovcom. Obliekol sa a išiel navštíviť svojho synovca. Ten bol veľmi potešený.

Scroog sa ponáhlal do firmy, pisárovi zvýšil plat a skamarátil sa s ním. Už nikdy nestretol troch duchov.

Scroog sa stal lepším ako sľuboval, mal veľa priateľov a bol šťastný

Vianočná koleda - rozprávka či duchársky príbeh - sa stala symbolom predstáv o posolstve Vianoc..

Posolstvom Vianočnej koledy je, ako by mali vyzeráť pravé Vianoce – šťastné, veselé, v kruhu ľudí, ktorých máme radi.

Aj dnes by mnohí potrebovali lekcie od troch duchov, aby sa na svet pozerali s láskou a radosťou.

F. M. DOSTOJEVSKIJ - ruská literatúra

- román **Zločin a trest**- vrchol svetového realizmu, psychologický román V celom diele sa autor zaoberá duševným rozpoložením hlavnej postavy a kladie na to niekedy väčší dôraz ako na samotný dej.
- príbeh sa odohráva v Petrohrade, hlavná postava je **Raskol'nikov**, ktorý prichádza do Petrohradu študovať. Pre chudobu musí čoskoro zanechať štúdiá. Je to rozpoltená osobnosť. Je človek, ktorý veľmi silno vníma cudziu bolesť. Riskuje svoj život, aby zachránil z plameňov deti, podelí sa so svojimi peniazmi, hoci ich má sám málo. Je to nadaný a bystrý mladý človek. Zároveň je aj hrdý, uzavretý a samotár, možno aj preto, lebo verí vo svoju výnimočnosť. No jeho hrdosť je zraňovaná na každom kroku: musí sa skrývať pred domácou, ktorej je dlžný a chodí von v otrhaných šatách, za čo sa mu okoloidúci vysmieávajú. A tak dospeje k teórii o obyčajných ľuďoch podriadených neobyčajným ľuďom, ktorí môžu spáchať aj zločin. Súčasťou tejto "teórie" bolo aj to, že existujú dve skupiny ľudí. Prvá sú takzvaní neobyčajní ľudia, ktorá majú vládnuť a druhá, to sú obyčajní ľudia, ktorí sa musia podriaďovať.
Raskol'nikov mal takú teóriu, že keď zbaví svet zlého človeka, tak by mal byť za to odmenený a nie potrestaný.

Po dlhých úvahách sa rozhodne zabiť starú úžerničku, aby získal „slobodu“ pre seba i ostatných.

K tomu, že zabil dve v podstate bezbranné stareny došlo preto, lebo nepochopil jednu zásadnú vec a to, že aj zlí ľudia sú ľudia.

Neskôr príde na to, že vykonal nemorálny čin a sám sa udá a odchádza na nútené práce spolu so Sofiou (Soňou) dcérou opilca Marmeladova (dobrosrdečná, pre biedu jej rodiny sa stala prostitútkou, nakoniec dobrovoľne odchádza s Rodionom) na Sibír na osem rokov. Tam R. pochopí, ako veľmi Sofiu miluje a osem rokov, ktoré má stráviť na nútených prácach mu pripadá ako osem dní.

L. N. TOLSTOJ

Vojna a mier - jedno z najväčších diel svetového realizmu, románová epejeja, zachytáva ťaženie Napoleonových vojsk proti národom Európy

- popri histórii tu vykresľuje predstaviteľov všetkých spoločenských vrstiev

Anna Kareninová

- hlavná postava Anna - typ krásnej obdivovanej ženy, ktorá sa vydala za omnoho staršieho, vysokopostaveného cárskeho úradníka. Má s ním syna, žije v prepychu a blahobyte. Jediné čo jej chýba je láska muža - zaľúbi do poručíka Vronského. So svojou láskou sa neskrýva. Postupom času mizne ich veľká láska. Hoci má dieťa s Vronským, túži ako matka po prvom dieťati. Román končí smrťou Anny, ktorá sa hodí pod kolesá vlaku.

N. V. GOGOL**Mŕtve duše**

Autor tento román označil ako poéma s podtitulom "Dobrodružstvá Čičikova". Odohráva sa v Rusku v prvej polovici 19. storočia. Čičikov cestuje po ruskom vidieku a prehovára statkárov, aby mu predali mŕtve duše, teda nevoľníkov, ktorí už zomreli, ale musia za nich platiť dane.

Doklad o tom, že je ich vlastníkom, predloží banke, a tak si na nich môže brať finančné pôžičky. V iných krajoch si ich môže dať do zálohy a získavať na nich rôzne prostriedky. Takto sa chce Čičikov obohatiť. Jeho počínanie však odhalia, dostáva sa do väzenia.

Podarí sa mu však v krátkom čase väzenie opustiť. Rozhodne sa, že týmto "remeslom" bude aj naďalej pokračovať, ale v inej gubernii a ešte prefikanejšie. Počas svojej cesty sa stretáva s celou galériou statkárskeho a úradníckeho typov.

Idea: Autor kritizuje otrasné pomery v absolutistickom Rusku, prehnilosť systému, korupcia úradníkov a vplyv peňazí na charakter človeka.

Poviedka zo štylistického a kompozičného hľadiska.
M. Kukučín – Rysavá jalovica, Keď báčik z Chochoľova umrie
J. G. Tajovský – Maco Mlieč, Mamka Pôstková

REALIZMUS V SLOVENSKEJ LITERATÚRE

Na Slovensku sa realizmus oneskoril takmer o polstoročie za svetovým realizmom

• **Prvá vlna slovenského literárneho realizmu(1880 – 1900)**

- predst. **Svetozár Hurban-Vajanský, Pavol Orzságh Hviezdoslav, Terézia Vansová, Martin Kukučín**
- v poézii: nový sylabotonicový veršový systém, hlavne lyrické a lyricko-epické skladby
- v próze sa autori snažia priamo zobrazovať skutočnosť, používajú ľudový jazyk, vznikli krátke formy – kresby, črty, poviedky, novely a prvé rozsiahle románové skladby zo spoločenského života
- najmenej rozvinutá bola dráma:

• **Druhá vlna slovenského literárneho realizmu(1900 – 1918)**

- predst. **Božena Slančíková-Timrava, Jozef Gregor Tajovský, Janko Jesenský**
- slovenský národ vykresľujú veľmi kritickým spôsobom, autori neidealizujú ľudí, zaujímajú sa o ich vnútorný život, sociálnu situáciu, prenikajú do psychiky postáv, často ide o karikatúru, satiru
- poézie je menej, zjednodušil sa jazyk básní, prevažujú poviedky, novely, romány, rozvíja sa aj dráma (ľudové hry - Tajovský)

Poviedka - Patrí medzi epické žánre, má krátky až stredný rozsah (literárne dielo do 7500 slov). Obyčajne spracúva iba jednu udalosť a má jednu zápletku. V porovnaní s novelou sa vyznačuje pokojnejším opisom deja s menšou intenzitou dramatickosti a napätia. Väčšina poviedok končí pointou. Vyskytujú sa v nej i opisné časti, ktoré slúžia na spomaľovanie deja. Poviedka má postavy už sformované, v priebehu deja sa nemenia, ani ich charaktery. Tematicky čerpá z najrozličnejších oblastí života.

Poviedky vznikli začiatkom 19. storočia. V 20. storočí patrila poviedka k najrozšírenejším žánrom.

MARTIN KUKUČÍN

- bol lekár - Praha, J. Amerika, ostrov Barač
- písal črty, poviedky, novely z dedinského prostredia, romány, historické romány, divadelné hry, literárno-kritické a literárno-historické práce, publicistika, cestopisy
- Poviedky: Neprebudený, Veľkou lyžicou, Rysavá jalovica, Dies irae, Keď báčik z Chochoľova umrie, Dvojzväzkový román Dom v stráni – z prostredia Juhoslávie

Keď báčik z Chochoľova umrie

– humorne-satirická poviedka zo slovenského prostredia, zobrazuje hospodársky a morálny úpadok zemanstva a nástup novej triedy – buržoázie. Na vykreslenie zemanstva využíva paradox (iróniu, humor, satiru).

- pán **Aduš Domanický** (doma nič) z Domaníc – zeman, predstaviteľ upadajúceho zemanstva, klamár. Navonok vystupuje ako hrdý majetný zeman, ale v skutočnosti nemá nič. Jeho kaštieľ sa rozpadá, peniaze si od každého požičiava so slovami, že vráti, keď zomrie jeho strýko, ktorý je farárom v Chochoľove, a že Aduš bude po ňom dediť. V protiklade k nemu autor stavia postavu Ondreja Trávu,
- **Ondrej Tráva** (kupec) - príslušník novej triedy, ktorý je priekupníkom a podnikateľom. Pôvodne bol sedliakom, gazdovanie však zavesil na kliniec a dal sa na podnikanie, s cieľom nahrabať čo najviac peňazí. Je podnikavý, rozumný, ale bezohľadný v získavaní peňazí. Chová ovce a vlnu predáva. Je predstaviteľom nastávajúceho kapitalizmu, bezohľadne zhŕňa majetok, je podnikavý, špekuluje, chce rýchlo a ľahko zbohatnúť. Sníva sa mu sen, že ľudia sa menia na ovce, on ich strihá a vlnu predáva.
- Aduš a Ondro sa stretli v krčme na jarmoku a uzavreli medzi sebou obchod. Aduš sa rád chváli a ponúkol predat' jačmeň, ktorého má vraj plné sýpky. Od Ondra vymánil preddavok – desiatok a dohodli sa, že Aduš mu jačmeň dovezie do Kamenian. Keď svoj sľub nesplnil Ondro sa vybral do Domaníc, že si jačmeň

odviezol sám. Aduš nemal ani jačmeň, ani preddavok. Ondro hľadá inú hodnotu, ktorú by si odviezol. V ohrade stáli štyri jasene- vysoké, hrubé, rovné ako svieca, pod nimi boli pochovaní Adušovi rodičia. Ondrej povedal, že buď mu vráti desiatok alebo si vezme jasene. Až spomienka na jeho rodičov rozčítí Aduša, premietol si vlastný život ako klamal, viedol hýrivý spôsob života, rozhodol sa, že sa zmení. Ondrejovi desiatku po čase vráti. Báčik z Chochoľova umrie, Aduš nezdedí nič, ale aj tak za ním smúti. Ale už nikdy nepočuli povedať – „Keď báčik z Chochoľova umrie“. Záver - je typický „kukučínovský“ – zmierlivý.

Rysavá jalovica

Krta a Adam Trnk sú z dediny Adamovce. Obaja kedysi veľmi dobre spolu vychádzali - ved' sa aj stali kmotrmi, ale pred dvoma rokmi sa veľmi pohnevali. Škriepky a hnev začali pre Trnkovho kohúta, lebo chodil tam, kde nemal - do Krtovho dvora a kohút Krtovov musel pred ním neraz z vlastného dvora utekať. To omrzelo Evu Krtovú - zväbila kohúta do izby, odstrihla mu chvost a jej muž ho dal kohútovi do zobáka. To s tým kohútom by sa však nebolo bývalo stalo, keby Eva Trnková nebola predtým odstrihla koze Krtovov jej dlhú bradu a keby ešte nepriviazala odstrihnutú časť koze na rohy. Už dva roky nepadlo medzi kmotrovcami ani slovo a nebyť toho, že sa stretli na jarmoku v mestečku Mrhanove, neboli by na seba prehovorili hádam ani do smrti.

Adam Krt, krpčiar z Adamoviec, sa vybral na jarmok do Mrhanova, aby za peniaze, ktoré utŕži z predaja krpcoy, kúpil – na radu svojej ženy – kravu. Po neúspešnom jednaní sa vracal smutný domov, v tanistre mal iba nejaké drobnosti, čo mu žena kázala kúpiť. Po ceste stretol suseda Trnku, s ktorým bol síce v hneve, ale Trnka mal na predaj rysavú jalovicu. Rýchlo sa dohodli a išli to zapíť. Jalovicu priviazali o krčmu. Trnkova žena išla okolo a keď videla, s kým jej muž pije, nahnevaná odišla aj s jalovicou, lebo o novom vlastníkovi nevedela. Krt s Trnkom sa pri hľadaní zlodeja znova pohádali a každý išiel svojou cestou. Adam Krt bol opitý. Najprv mu pred očami tancovala lavička, po ktorej mal prejsť na druhý breh potoka, potom sa naňho vrhala hrozná mátoha, pred ktorou sa ukryl do búľavej vrby, a nakoniec spadol na ľade a všetko, čo na jarmoku nakúpil, sa mu porozbýjalo. Potom sa veľmi čudoval, čo všetko sa od rána porobilo v jeho drahých Adamovciach, tak sa tam poprehadzovali domy, že ten svoj nevedel nájsť. Krt už potom nevedel, ani kto je - či je Trnka a či Krt. Našťastie Eva si dotiahla muža do izby a uložila spať. Keď sa Adam prebudil, vedel, že je tak zle, ako ešte nebolo. Všetko, čo kúpil na jarmoku, sa rozbilo. Ale to najhoršie bolo, že nemal ani jalovicu, ani peniaze. Musí ísť s pravdou von. S plačom sa prizná, že jalovicu stratil a povie aj to, že ju kúpil od kmotra Trnku. Na to ho rozhnevaná Eva vyhodí z domu. Má sa ukázať až vtedy, keď dovedie jalovicu. Hneď ráno dovedol Trnka jalovicu vraj ju odviazala jeho žena, keď sa vracala z jarmoku, nevediac, že kravu muž predal svojmu susedovi. Krtová sa až teraz zamyslela nad tým, čo vykonala, že vyhnala svojho muža do sveta. Priznala Trnkovi, že keď Adam odchádzal z domu, tak plakal. Vtedy a začal Trnka báť, aby si Krt niečo neurobil, lebo vedel, aký je kmotor ľútostivý. A tak sa ho vybral hľadať. Hľadal ho celý týždeň až do štedrého dňa. Krt vrátil žene peniaze (aj tie, čo pred ňou zatajil) a zariokol sa, že už nikdy nebude piť. A svoj sľub aj dodržal. Od tých čias sa vraj stal Adam Krt vážnym občanom v Adamovciach. Autor touto humoristickou poviedkou kritizuje alkoholizmus a nachádza harmonické riešenie.

JOZEF GREGOR-TAJOVSKÝ

- najstarší z desiatich detí, veľký vplyv na jeho výchovu mal jeho starý otec
- ako učiteľa ho vyhodili, lebo nechcel deti maďarizovať
- poviedky, novely: najtvrďšia kritika neduhov ľudu, snaží sa vykresliť postavy v poviedkach do úplných detailov, aj s väzbami medzi postavou a okolím: Maco Mlieč, Apoliena Horký chlieb, Na chlieb, Mišo, Mamka Pôstková,
- divadelné hry Ženský zákon, Statky-zmätky

Maco Mlieč

- sociálne ladená poviedka, krátky príbeh bez zvrátov a napätia. Kompozícia:
  1. stretnutie rozprávača v 1.osobe sg. s Macom Mliečom
  2. vysvetlenie rozprávača, prečo zachytil stretnutie
  3. prerozprávanie života Maca Mlieča od dôb, keď začal pracovať

- je to príbeh duševne chorého, čistého dedinského človeka prerývaný opismi a charakteristikami, poviedka je robená v kontraste svet sluhov – svet pánov, kontrast vidno hneď v úvode poviedky, je tu podaná: charakteristika gazdu: „Gazda bol bohatý, doprial si nič nerobiť, peši nevyšiel ani do poľa, brucho ako súdok a oči ako mesiac.“ Charakteristika Maca Mlieča: „Na Macovi iba čierna ohorená chlpatá kožka, čaptavá noha a dokľavené prsty.“ Maco pracoval celý život u gazdu, celá jeho postava je poznačená takýmto životom, je zanedbaný, špinavý, nahluchlý, u gazdu pracoval za stravu, kúsok odev, kalíšok pálenky a tabak, poctivo robí svoju robotu, často i navyše, nemá pocit, že ho gazda zdiera, naopak – myslí si, že s ním má veľa výdavkov, nepozná cenu peňazí, lebo ich nepotrebuje.

- nikdy neprišlo ku konfliktu medzi pánom a sluhom, tesne pred smrťou prichádza za gazdom, aby sa mu poďakoval za všetko, čo pre neho urobil, Maco v maštali do rána zomiera.

Záver poviedky: gazda mu vystrojí pohreb, s kňazom a odobierkou, celá dedina chváli richtára, len sluhovia si šepkajú, že ho mal za čo pochovať.

Mamka Pôstková,

Mamka Pôstková je jednoduchá stará žena, ktorá si zarába pečením chleba. Mala ťažký život, jej muž bol alkoholik a lenivec, ktorý jej v ničom nepomohol. Syn bol tiež lenivý opilec, ktorý si šetril peniaze vraj na nové šaty na svadbu. Keď sa oženil, prisťahoval sa so ženou k rodičom a s otcom celé dni vylihovali na peci a ženy chodili do roboty. Keď sa narodili deti, Pôstková musela piecť a predávať chlieb, aby nasýtila seba i rodinu. Otec so synom sa opíjali viac a viac a peniaze im nestačili. Neskôr muž Pôstkovej zomrel. Syn na kare rozohnal v opitosti celú rodinu, matke nadával a vyhrážal sa, ona radšej odišla, aby nebola na ťarchu. Odstáhovala sa od syna do komôrky za tri zlaté a vrátila sa k pečeniu a predávaniu chleba. Nevesta ju s deťmi chodievala navštevovať, aby sa deti najedli, lebo peniaze ich otec prepíjal. O niečo neskôr, keď už vnúčatá vyrástli, viac zjedli, musela si požičiat. Potom si aj syn „požičal“ od materi aj posledný grajciar. Mamka Pôstková sa snaží vyžiť a nikomu nechce byť na ťarchu, ale často nezarába dosť. Preto si chodí požičiat peniaze do banky už niekoľko rokov. Najskôr si požičala dvanásť korún a pomaly ich spláca, ale nevychádza jej to. Tak to šlo stále dookola, mamka si snažila šetriť a po veľmi malých čiastkach chodila splácať svoje dlhy úradníkovi- autorovi. Tomu jej bolo veľmi ľúto, snažil sa jej pomôcť. Ona sa mu ospravedľuje, že zase otravuje ale, že z pečenia chleba málo zarobila, lebo veľa rozdala. Nedokázala ho nedať zadarmo keď videla hlad a chudobu v dedine. Každý jej sľuboval, že keď bude mať peniaze tak jej zaplatí no nikdy nikto nezaplatil. Pečenie chleba jej už nestačilo na živobytie a tak musela na repu na Dolniaky. Zarobené peniaze naivne dala uschovať gazdovi, ktorý jej zaobstaral robotu. On peniaze prehajdák. Pôstkovej zostalo vrátiť sa k pečeniu chleba pretože musela splatiť dlh voči banke. Keby náhodou umrela banka môže predať jej posteľ, truhlicu i perinku. V zime si zlomila ruku a piecť chlieb už nemohla. Nieкто to povedal richtárovi a on ju nechal odvieť do nemocnice. Keď sa o tom dozvedel jej syn v opitosti sa vybral za ňou a vzal ju k sebe domov. Položil ju na teplé miestečko a ona ho hladkala rukami po hlave. Keď sa jej ruka zahojila ešte trikrát išla na repu. Vrátila sa do banky, aby splatila dlžobu. Keď sa jej bankár spýtal, že či sú tie peniaze zo zárobku, odvetila mu, že nie, že predala perinku a zárobok si nechala na pohreb

Mamka Pôstková- asi 65- ročná útla žena, má chudú tvár, zapadnuté, bezzubé ústa, malé ruky, nevie čítať ani písať. Je obetavá a úžasne svedomitá.

Úradník = autor - hlavnú hrdinku predstavuje priamou reprodukciu svojho rozhovoru s ňou.

13

P. O. Hviezdoslav - základné témy jeho lyriky a epiky.

P. O. Hviezdoslav – Hájnikova žena, Krvavé sonety, Ežo Vlkolinský

PAVOL ORSÁGH HVIEZDOSLAV (1949 – 1921)

- narodil sa, žil a zomrel na Orave, pochádza zo zemianskej rodiny
- je to najväčší slovenský básnik, pseudonym Hviezdoslav si zvolil preto, že chcel, aby jeho tvorba obsahovala všetko od zeme po hviezdy. Písal lyriku, veršovanú epiku, verš. Drámu

Znaky Hviezdoslavovej poézie

1. Všetky básne sú napísané v jame – jamb je netypický pre slovenskú literatúru, básne sú „ťažké“
2. Na začiatku verša je vždy jednoslabičné slovo
3. Priniesol skrátené slová, aby mu vyšiel jamb
4. Hviezdoslav používa prevrátený – obrátený slovosled – inverziu
5. Priniesol irečité ľudové slová (málo používané)
6. Priniesol novotvary
7. Synonymický rad – viacero synonym za sebou

LYRIKA - napísal 8 veľkých básnických cyklov: **Sonety, Letorosty, Žalmy a hymny, Prechádzky jarom, Prechádzky letom, Stesky, Dozvuky, Krvavé sonety**

V zbierkach sa zaoberal rôznymi úvahami o prírode, vesmíre, ľudskom konaní, o nespravodlivosti, o pravde, dobre, kráse, zamýšľal sa nad zmyslom ľudského života. Básnik pomaly prechádza od osobných problémov k problémom života slovenského ľudu (vykorisťovanie, bieda, úpadok morálky) a obviňuje pánov z ťažkého polohy ľudu. Významná je báseň **Ó PREČO NIE SOM VÍCHROM** – autor tu túži, aby bol víchrom, aby mohol odfúknuť ľudské zlo, aby zmizli zlodeji, ľudské klamstvo...

V Prechádzkach jarom a letom opisoval krásu hornooravskej prírody, vedie rozhovory s kvetmi, stromami, vtáčat'om...

V zbierke Dozvuky žiali nad ubúdaním tvorivých síl, lúči sa, prestal tvoriť. Vypuknutie 1. sv. vojny ho prinútilo zareagovať a napísal svoj najkrajší básnický cyklus

Krvavé sonety

- sú vyvrcholením jeho tvorby, napísal ich v r. 1914, vyšli až v r. 1919
- skladajú sa z 32 sonetov (sonet = znelka sa skladá zo 14 veršov, u Hv. je usporiadaný 4+4+6, každý sonet je vlastne samostatná ucelená myšlienka)
- cyklus má 3 časti:

1. začína sa úvodnou básňou A NÁROD OBORIL SA NA NÁROD

- podáva tu obraz 1. svet. vojny, jej hrôz, dôsledkov, vojnové besnenie prirovnáva k besneniu dravcov, poukazuje na to, že vo vojne zomierajú ľudia, ktorí priniesli ľudstvu veľké hodnoty

2. začína básňou KTO ZAPRÍČINIL TENTO ÚPADOK, ZOSUROVENIE, ZDIVOČENIE

MRAVOV? - prichádza k záveru, že je to egoizmus jednotlivých národov, ktoré tužia po zbohatnutí, podáva ostrú kritiku spoločnosti, kultúry, vzdelanosti, náboženstva, lebo nedokázali zabrániť stáročným útrapám ľudstva a krviprelievania.

3. začína básňou Ó, VRÁŤ SA SKORO, MIERU MILENÝ

- vyjadruje túžbu po mieri a viere v lepšiu spoločnosť, túži, aby sa vytratila nenávisť medzi národmi, aby nebolo viac obetí, túži, aby zavládlo porozumenie, bratstvo a mier

EPIKA

Hájnikova žena - lyricko-epická reflexívna skladba

- hlavná myšlienka: rozpor medzi svetom chalúp a svetom kaštieľov, vyzdvihnutie morálnych a mravných vlastností slovenského ľudu. Kompozícia: Pozdrav – prológ, 15 kapitol, Zbohom – epilóg

Hlavné postavy:

Michal Čajka – mladý horár, ktorý slúži v panstve grófa Villániho

Hanka Čajková – žena Michala Čajku

Artuš Villáni – mladý gróf, zvrhlík – predstavuje svet kaštieľov

Prológ - „Pozdravujem vás lesy, hory, z tej duše pozdravujem vás.“- oslava prírody, obraz jej čistoty a krásy **dej v 15 kapitolách**

- zomrie starý hájnik Čajka, jeho syn Michal dostáva jeho miesto, ožení sa s Hankou, žijú v horárni, uprostred krásnej prírody, chalupa je symbol ľudu a predstavuje istotu

- Artuš Villáni (grófov syn) vidí Hanku v kostole, veľmi sa mu páči a príde ju navštíviť, chce sa napiť a za to jej aj zaplatí, Hanka je nahnevaná, na druhej návšteve ju Artuš obťažuje, no Hanka mu utečie (mužovi o ňom nepovie), na tretej návšteve ho v sebaobrane zabije, vinu na seba zoberie Michal a idú ho súdiť

- Hanka ide k rodičom, kde nenachádza pochopenie, mama jej umiera, Hanka sa zblázni a keď majú vyriešiť rozsudok nad Michalom, príde do súdnej siene a vykrikuje, že ona zabila grófa, súd ich prepustí (nemôže ju súdiť, keď je šialená)

- Hanke sa narodí dieťa, vyzdravie, v hájovni zavládne pokoj a mier. Michal zachráni život grófa Vilániho (zastaví zdivené kone), ten sa mu chce odvdáčiť, núka mu zlato, ale Michal si želá len odpustenie za vraždu jeho syna a jeho želanie je splnené.

Dej je prerušovaný rôznymi opismi, ľudovými piesňami, úvahami, v ktorých sa zamýšľa nad svetom pánov a ľudu, uvažuje o šťastí, o spoločnosti, o morálke, príroda dokresľuje dej.

Epilóg – autor opakuje slová z prológu „Pozdravujem vás lesy, hory, z tej duše pozdravujem vás.“ - príroda tu zohrala veľkú časť, lebo človek len v lone prírody môže žiť v harmónii.

Ežo Vlkolínsky - epos

(Vlkolínek je vlastne Vyšný Kubín, Hviezdoslav tu opisuje aj staré zvyky oravskej dediny)

- téma: Vzťah zemanstva a ľudu, Hviezdoslav správne postrehol, že pyšné, arogantné zemanstvo splynie s ľuďom, lebo doba sa zmenila.

Dej: Hrdá zemanica Estera, vdova po Beňovi Vlkolínskom z Vlkolína bráni svojmu synovi Ežovi, aby si zobral za ženu sedliacke dievča Žofku Bockovie. Keď nadobudol spor obrovské rozmery a zemania v ňom preukazujú svoju nadradenosť nad sedliakmi, Ežo Vlkolínsky odchádza z domu a oženil sa so Žofkou, prichýli ich strýko Eliáš (Esterin brat)

- ich spor nakoniec vyrieši Ežov syn Benko, ktorý si svojou detskou nevinnosťou podmaní starú mamu a ona sa so synom uzmiere

Gábor Vlkolínsky - epos o materiálnom i spoločenskom úpadku zemanstva

Všetky zemianky Gábora odmietajú, lebo matka pije. Po smrti matky začína piť aj Gáborov otec. Gábor sklamaný svojím životom sa pokúsi o samovraždu, ale zabráni mu v tom Ežo a nahovorí ho, aby si zobral za ženu dcéru sedliaka Blažku.

VERŠOVÉ SYSTÉMY

1. Časomerný veršový systém bol založený na striedaní krátkych a dlhých slabík a dominoval v období klasicizmu v tvorbe J. Hollého a J. Kollára;

2. Sylabický veršový systém prevládol v slovenskej poézii v štúrovskom období a opieral sa o ľudovú slovesnosť;

3. Tonický veršový systém sa zakladá na rovnakom počte prízvukov v jednotlivých veršoch. Pre slovenčinu je tento veršový systém nevhodný.

4. Sylabotonický veršový systém sa buduje na striedaní prízvučných a neprízvučných slabík a na zachovávaní rovnakého počtu slabík v jednotlivých veršoch – je to obdobie od Hviezdoslava po voľný verš;

Sylabotonický veršový systém (slabično-prízvučná prozódia) sa opäť opiera o stopovú organizáciu veršov. Dôležitá však nie je dĺžka slabiky, ale jej prízvučnosť, resp. neprízvučnosť, teda slovný prízvuk.

Sylabotonická prozódia pozná len tri stopy, a to trochej (- u), jamb (u -) a daktyl (- u u)

Rozlišujeme teda verše trochejské, daktylské, daktylotrochejské a jambické. Sylabotonická prozódia dost výrazne narúša rytmicko-syntaktický paralelizmus, veršové presahy sú veľmi časté.

Jambický verš začali do našej poézie zavádzať Vajanský a Hviezdoslav.

Pre Hviezdosl. verš je typický veršový presah, to znamená, že verš a veta sa nekryjú. Často používa **jamb**.

Jamb je dvojslabičná básnická stopa, skladajúca sa z prvej slabiky krátkej a druhej dlhej, prípadne prvej neprízvučnej a druhej prízvučnej (u -).

Jamb nie je pre slovenčinu prirodzený, je prirodzený pre gréčtinu. V slovenčine ho možno ho dosiahnuť tak, že na začiatok veršov sa kladú najmä jednoslabičné (jako keď, nie, len) a trojslabičné slová, čím sa dosahuje, že slovné prízvuky vychádzajú na párne slabiky. Nazývame to aj anakrúza = predrážka (gréč. odstrčenie)

Kto zapríčinil tento úpadok, zosurovenie, zdivočenie mravov? Čo ľudstvo zvierlo s ducha veličavou
vbrst' do bahna? Ky upír to a mlok, z prs sajúci mu i dnes žitia mok...

14

Lyrika, lyrické žánre, členenie lyriky podľa prístupu autora ku skutočnosti a podľa tematiky

Hospodine, pomiluj ny
S. H. Vajanský- Zima
M. Kováč -Múzeum
Š. Moravčík- Vianočná britva
Slivková záhrada(Stará kolektívna báseň)

LYRIKA(z gréck. lyrika - verše sprevádzané hrou na lýre)

-je jeden zo základných literárnych druhov (popri epike a dráme)

-typickou formou lyriky je- **verš**

-vyjadruje subjektívne autorove : **pocity, myšlienky, nálady** (chýba v nej dej)

-je v prvom rade básnickým druhom. Lyrické výpovede v próze sú len okrajovou výnimkou(lyrizovaná próza)

-konkrétna báseň vyjadruje jednu základnú myšlienku, jeden silný zážitok z viacerých hľadísk

-lyrický text sa realizuje básnickými (poetickými) vyjadrovacími prostriedkami (metafory, metonymie, personifikácie, epitetá...)

-autora v nej zastupuje lyrický subjekt

-pre lyriku je charakteristická predovšetkým- **viazaná reč** (rytmus, verš, rým, intonácia)

-podľa témy sa člení lyrika na : **osobnú, prírodnú, ľúbostnú, vlasteneckú, sociálnu, náboženskú**

-žánre lyriky: a) staršie: **óda, elégia, hymnus, epigram, epitaf, sonet, pieseň...**

b) novšie: **pásmo, kaligram, cyklická báseň...**

ÓDA –je lyrická báseň- oslavná pieseň, väčšieho rozsah, oslavujúca významnú osobnosť, mladosť, kolektív, národ, slobodu, vlasť...

ELÉGIA- alebo žalospev- je lyrický žáner, ktorým básnici vyjadrujú smútok nad smrťou nejakej osoby -žiaľ z osobných sklamaní, bolesť z nešťastia národa

EPIGRAM- je krátka báseň, najčastejšie so satirickým obsahom, vyznačuje sa prekvapujúcim vyústením, pointou

-predstavuje 2-dielnu báseň: v prvej časti–sa nastoľuje problém, myšlienka, v druhej –sa prekvapivým, vtipným spôsobom rieši

Hospodine, pomiluj ny (báseň) - je **náboženská lyrika**- ide o veršovanú modlitbu

-v období stredoveku prevažovala náboženská lyrika (Proglas, Vitaj, milý Spasiteľu...)

Tematika stredovekej lyriky sa odvíjala od **dominantného postavenia kresťanstva a cirkvi**, ktoré určovali morálku, spoločenské myslenie, názory na umenie. Najvyššou literárnou autoritou bola **Biblia**

SVETOZÁR HURBAN VAJANSKÝ- predstaviteľ slovenskej realistickej literatúry

-napísal prvú realistickú básnickú zbierku v slovenskej literatúre **Tatry a more**

-písal poéziu a prózu

Zima (báseň) - úryvok z **prírodnej lyriky**: v texte prevažuje dynamický opis zimnej prírody

MIKULÁŠ KOVÁČ – **MÚZEUM**(úryvok)

-**sociálno-historická lyrika**: v básni sa autor vyrovnáva s konkrétnym historickým faktom(vyhladzovacie koncentračné tábory), ktorý postihol istú spoločenskú skupinu(Židov)

-pôvodný názov básne je Osvienčim 1958

ŠTEFAN MORAVČÍK –**VIANOČNÁ BRITVA**

-**je polytematická báseň**, ktorej jadrom je umelecké hodnotenie vzťahu muža a ženy
-paródia medziľudskej intimity a ľúbostnej lyriky, sarkazmus prázdneho vzťahu, odosobnenosti, odcudzenia

SLIVKOVÁ ZÁHRADA (Stará kolektívna báseň)

-je výsledkom **tvorivého stretnutia** 3 spisovateľov konkretistov: L. FELDEKA, J. MIHALKOVIČA
a duchovne príbuzneného prozaika R. SLOBODU

-tvorivá metóda, vďaka ktorej vznikala báseň Slivková záhrada, vychádza zo spontánneho, **asociatívneho**
nadväzovania na obrazy spolutvorcu

- ukážka je príkladom hravého básnického jazyka

-dá sa povedať, že kolektívny prístup odstraňuje z tvorby básne akýkoľvek rozumný program, podľa ktorého by bolo možné báseň konštruovať

- v podstate ide o **experiment založený na umeleckej imaginácii a neočakávaných lyrických zvratoch**

-takýto postup pomáha vzájomnému poznaniu i sebapoznaniu tvorcov, súčasne poskytuje nezvyčajný obraz umeleckej komunikácie

15

Symbolizmus vo svetovej a slovenskej literatúre**I. Krasko -Topole, Otcova roľa, Baníci, Zmráka sa, Nepýtaj sa ma****M. Bančej - Nad splavom****Ch. Baudelaire - Mrcina****J. A. Rimbaud - Moja bohéma- Fantázia****G. Apollinaire - Kaligramy, Kravata, Hodinky, Pásmo****LITERÁRNA MODERNA (80. roky 19. storočia - 20. roky 20. storočia)****Historické okolnosti vzniku:**

- ku koncu 19. storočia je svet dávno rozdelený medzi impériá
- z Nemecka sa stáva druhý najpriemyselnejší štát v Európe- hneď po Veľkej Británii
- začína sa súperenia medzi veľmocami, štáty sa spájajú do vojnových blokov
- hrozí vojnový konflikt, ktorý vypukne v roku 1914- (1. svetová vojna)

Literárna moderna:

- literárne smery zahrnuté do moderny sa obohacujú o prvky národných literatúr, ako aj o prvky z estetiky a filozofie
- modernu zjednocuje: **zdôrazňovanie jedinečnosti autorského subjektu, ktorý sa dostal do vnútorného sporu s nehumánnou spoločnosťou**
- do literatúry prichádza **človek samotár**

-literárne smery moderny:

Parnasizmus– odmietal spätosť umenia so spoločnosťou, má sa tvoriť „**umenie pre umenie**“, umenie nemá slúžiť spoločnosti. Zmyslom umenia má byť **dokonalá krása**, viac ich zaujíma **forma ako obsah**

Dekadencia - znamená úpadok, opustili tradíciu poézie

Kubizmu s- vyznačuje sa geometrickým zobrazovaním predmetov

Futurizmu s- oslavoval techniku, civilizáciu

Impresionizmus- zachytávali vlastné nálady, pocity , okamžitý dojem nezaťažený rozumom

Symbolizmus

SYMBOLIZMUS- vzniká vo Francúzsku na konci 19. storočia

- názov odvodzujeme od základného výrazového prostriedku – **SYMBOLU**, prostredníctvom ktorého sa vyjadrovali, ďalej využívali :
- obraznosť, hudobnosť verša, neočakávané spojenia predstáv a predovšetkým prenášaním významu**
- hľadali **výnimočné zvukové efekty, zámerne narúšali prozódium verša , a tak sa zrodil VOĽNÝ VERŠ**
- do podstaty skutočnosti sa snažili preniknúť pomocou zmyslového vnímania
- básnici si vybrali: osamelosť, nový priestor hľadali v neskutočne, sne, mimo reality
- všetka pozornosť v básni sa sústreďí na básnikovo „ja“
- podnety hľadali v mystike, náboženstve
- hlavným predstaviteľom symbolizmu v slovenskej literatúre je **IVAN KRASKO**, ďalší predstavitelia: **Vladimír Roy, E. B. Lukáč, V. Beniak**

„Prekliati básnici“ -tento termín ako prvý použil **Paul Verlaine**

- označuje umelcov, ktorí sa v spoločnosti cítili **osamotení a nepochopení**
- chceli obhajovať slobodu umeleckej tvorby a búrili sa všetkému, čo ju obmedzovalo. Tuláci, bohémi, dobrodruhovia. Odmietali spoločnosť a ona odmietala ich
- predstavitelia : **Jean Arthur Rimbaud, Charles Baudelaire...**

SYMBOL- je nepriame pomenovanie, ktorým sa označuje nejaký abstraktný pojem (nap. Tatry, Dunaj, Hron, Poľana – symboly Slovenska využívané predovšetkým štúrovskými básnikmi)

-so symbolmi sa môžeme stretnúť nap. pri návšteve historických budov a miest- **erby**

-vo výtvarnom umení- stredoveké umenie využívalo nap. **trojuholník** ako výraz sv. Trojice, **kruh**- ako výraz božej nekonečnosti

-pri účasti na cestnej premávke- **farby na semaforochoch**

CHARAKTERISTIKA SLOVENSKEJ LITERÁRNEJ MODERNY

-na konci 19.storočia sa v Rakúsko- Uhorsku zrýchľuje rozvoj priemyslu. Slovensko sa stáva najpriemyselnejšou časťou Uhorska, čo zhoršuje podmienky slovenských roľníkov

-veľa Slovákov odchádza za prácou do sveta(USA)

V tomto období na prelome storočí – nastupuje slovenská literárna moderna:

IVAN KRASKO, VLADIMÍR ROY, IVAN GALL, JANKO JESENSKÝ

-kritizovali mravné a sociálne pomery na Slovensku

-úcta k tradíciám, aj subjektívne motívy- prevládal smútok, pocity samoty

-prevláda lyrika, krátke básnické útvary

-snažili sa o nový pohľad na človeka, používali nový slovník obraznosť, zdôraňovali melodickosť

- opierali sa o trojslabičné slová(daktyl)

Porovnanie tvorby Krasko a Bančej

- havran, noc— symboly bezvýchodiskovosti

- topole— symbol smútku, pesimizmu

Spoločnými motívmi **Kraskovej a Bančejovej** básne sú predovšetkým **obrazy noci**- vyjadrené slovami *Zmráka sa, stmieva sa, rytmus a melodika* básní. Kým u Krasku nachádzame vážnu, melancholicky stvárnenú tému a nadčasové, posvätné hodnoty

-u Bančej- možno identifikovať váhanie smutného vraha, ktorý zažíva depresiu z Viktorinho plaču (Viktorka- tragická postava z románu B. Němcovej- Babička)

-rytmus a melodika Kraskovej básne sa v Bančejovom podaní stávajú **ironickým, sarkastickým výsmechom**

-namiesto **večných hodnôt u Krasku** vnímame u Bačej **hodnoty, ktoré platia iba v aktuálnom okamihu**

-kým u Krasku sa každodenný život viaže na **veľké hodnoty**, u Bančej sa odvíja od **momentálnej nálady „depráku“**

-Bančejov text smeruje k povrchnému vyjadreniu pocitov, ktoré sa dokážu veľmi rýchlo upokojiť- stačí chodca sotiť do vody a depresia sa stráca

-Bančejova báseň je príkladom postmodernej tvorby založenej na: **paródii - teda na žartovnej, komickej alebo výsmešnej napodobnenine určitých prvkov umeleckého diela**

IVAN KRASKO (1876-1938) - vlastným menom Ing. Ján Botto

-zakladateľ slovenskej literárnej moderny, podľa neho sa volá Kraskova básnická škola

Nox et solitudo (Noc a samota)(1909)

-je 1. básnická zbierka slovenskej moderny

-názov vyjadruje základné motívy nielen tejto básnickej zbierky, ale aj celej autorovej tvorby – **noc a samota**

-pre básne tejto zbierky sú charakteristické najmä pocity: **smútku, samoty, beznádeje, opustenosti. Básnik uteká do samoty, je zúfalý, sklamaný**

- v symbolicky ladených básňach sa stretávame s takými **obrazmi prírody**, ktoré vyjadrujú stav jeho duše: **čierna noc, šedá hmla, havran, topole bez lístia..**

- najčastejšie témy: : **Púbostný cit: Plachý akord, Už je pozde**

spomienky na domov a matku: Vesper dominicae

príroda : Topole, Zmráka sa

úvahy nad vlastným osudom

-svoj život prirovnáva k sivej mútnej kaluži a k pustej čiernej noci

-jeho básne sú precítené, písal vždy o tom, čo osobne zažil, každá báseň je úprimnou spoveďou

- niektorých básňach do týchto pocitov vstupuje myšlienka **národnej témy**- neslobody a utrpenia národa

-v celej zbierke využíva postupy: **eufónie- zdôrazňuje melodickosť verša** - hudobnosť dosahuje

opakovaním rovnako znejúcich samohlások a spoluhlások: *zrála, plála, rudá ruža, prekvitala* a použitím **daktylotrochejskej alebo daktylskej stopy**

-z básní vystupuje aj **zmyslové vnímanie sveta- farba, tvar, zvuk**- čo umožňuje zaradenie zbierky do **impresionizmu** (farebnosť, zvuky, pocity tepla, chladu: *rudé slnko, sinavé hory, čierna beznádej, tichá svätyňa, Kristus v šero zahalený, tichom zapadá zeleň...*)

-medzi hlavné autorove **symboly patria: havran, noc , samota**

– zbierka je spojením : **lyriky samoty a lásky s lyrikou sociálnou**

Chladný dážďik -básne plné beznádeje

Topole (báseň)

-v básni sa nachádzajú **typické kraskovské motívy**- neurčitosť (čísi ,príznamy, čísi), vizuálna predstavivosť (horizontálne a vertikálne obrazy) , strach (bez lístia, bez žitia, prázdno, mráz, nahota, holé, ošarpané...)

-**kompozične:** je rozdelená na pravidelné 5-veršové strofy

- z umeleckých prostriedkov je výrazný **paralelizmus** prvého verša a **refrén** v troch strofách. Porovnáva sa človek a príroda, do **kontrastu** sú postavené negatívne pocity človeka a majestátnosť či hrdosť topoľov.

Postupne sa **vytráca napätie** , plynúce z neznámeho , neurčitosti lyrického subjektu sa premieňa do konkrétneho pocitu autora (čísi- môj), **od všeobecného prechádza k individuálnemu.**

- medzi ďalšie umelecké prostriedky patrí : **epizeuxa, zvolanie, symboly** (havran, noc)

-Krasko zaradil do poézie pravidelný **sylobotonický prozodický systém s daktylotrochejskou tendenciou**

Verše – básnická zbierka (1912)

-zbierku venoval svojej snúbenici

-aj táto básnická skladba je naplnená hlbokým citom a úprimnou spoveďou básnikovej duše

– v týchto básňach je už menej smútku a pesimizmu, básnik sa už vyrovnal s dávnymi bolesťami a sklamaniami- uvedomuje si, že nemožno podliehať náladám, a opustenosti, ale že je potrebné bojovať a najmä žiť

-z krízy lyrického subjektu pomôže láska k milovanej žene a láska k domovine zachytená v básňach:

Otrok, Otcova roľa, Baníci- *sú to sociálne básne*

-aj tieto básne sú **symbolické: otrok symbolizuje utrpenie národa, otcova roľa je symbolom domoviny a baníci predstavujú celý národ**

Otrok– báseň založená na symbole otroka ,ktorému od detstva zneli v ušiach piesne matky otrokyne a ktorý čaká na signál , aby vykonal pomstu na otrokároch

Otcova roľa– báseň- sa básnik štylizuje do podoby tuláka, ktorý sa vracia po rokoch z cudziny na rodnú pôdu „ z *cudziny tulák kročil som na ňu*“ – a pritom cíti výčitky svedomia za to, že opustil starootcovskú roľu- domovinu

Baníci- v básni satan pokúša slovenského baníka (Slovákov), aby za zlato, striebra a drahé kamene zradil svoj národ a dal sa na stranu panujúcich. Baníci predstavujú spoločenstvo ľudí, ktoré dobýva poklady zeme, ale aj poklady bytia. Baníci vyženú démona kladivami

-démon symbolizuje všetok sociálny a národnostný útlak za Uhorska

CHARLES BAUDELAIRE - predstaviteľ francúzskej literárnej moderny, jeden z tzv. prekliatych básnikov

-napísal jedinú básnickú zbierku **Kvety zla**

-šokovala za jej **nemravnosť**, súdne zakázaná

-autor sa sústredil na vlastné pocity, na kontrasty viery a nevery, nehy a vzdoru, radosti a zúfalstva

-proklamoval, že človek nemôže dosiahnuť šťastie. Jediná cesta, ako uniknúť nude, je podľa neho pokúsiť sa dobyť krásu zo zla, satana, z bolesti, neresti

-jeho estetickým ideálom je monumentalizácia zla, ničoty a smrti

-vytvára estetiku škaredého- používal surové, expresívne slová, naturalizmy (*ty, ktorý si leprou ohlodaný do kosti*)

Človek a more - báseň, porovnáva človeka k moru- sú podobní

Mrcina - báseň – svoje milú prirovnáva k hnijúcej mrcine

JEAN ARTHUR RIMBAUD

-francúzsky básnik- jeden z prekliatych básnikov

-jeho tvorba je plná metafor, pomenovaní, zvukov a farieb, túžby po neobyčajných zážitkoch

Iuminácie- básne v próze

Opitá loď- je najznámejšia báseň

-tvorí je reťazec metafor. Symbol–voľne plávajúca loď – je obrazom samotného subjektu básnika. Hľadanie neznámyho sveta je zároveň únikom z reality(môžeme to chápať ako hľadanie slobody či zmyslu poézie)

a vyúsťuje do poznania nemožnosti zmeniť život

Paríž sa znova zaľudňuje – báseň

-podal šokujúce obrazy Paríža (zlodejov, vrahov, pouličné prostitútky, zafajčené, špinavé krčmy...)

Aj napriek tomu Paríž zostáva mestom, ktoré básnik nadovšetko miluje

GUILLAUME APOLLINAIRE (1880-1918)

-avantgardný básnik, dramatik, prozaik – predstaviteľ kubofuturizmu

- v zbierka **Kaligramy**- vytvoril nový žáner: **kaligram** – grafickú báseň s veršami usporiadanými do obrazca

Alkoholy- zbierka básní

-zachytáva reťazec rozličných dojmov, videní, postrehov a nálad

-charakteristickým znakom básní je: poetickosť, melanchólia, humor, irónia, groteska

-striedajú sa tu prírodné a civilizačné motívy. Témy: neskoré leto, jeseň, bývalé lásky, opustené ruky, plynutie času...

-úvodnou básňou je **Pásmo**- autor sa v ňom s obdivom vracia do detstva, novinkou je preňho poznanie, že aj všedný deň má svoje čaro. Podľa vzoru básne Pásmo vznikol nový žáner modernej poézie – **pásmo**:

- má väčší rozsah

- vyznačuje sa polytematickosťou

-témy a motívy sa radia voľne do tematických celkov, ktoré spája ústredná myšlienka(tzv. voľné radenie asociácií)

-vyvoláva dojem filmovej montáže

-ruší sa v ňom interpunkcia

-významnou jednotkou zostáva voľný verš

Novela zo štylistického a kompozičného hľadiska.**B. S. Timrava – Ťapákovci****R. Rolland - Peter a Lucia****E. Hemingway – Starec a more**

Novela je prozaický epický literárny žáner kratšieho až stredného rozsahu, ktorý sa od [poviedky](#) a [románu](#) odlišuje tým, že obsahuje pútavý príbeh osoby či skupiny osôb, ktorý podáva dramaticky, bez zbytočných opisov a vedľajších epizód. Má prekvapivý (alebo aspoň výrazný) záver. Charakteristické sú tri vonkajšie znaky:

1. Málo postáv
2. Vyrozpráva iba jednu udalosť
3. Dej odráža každodenný život

Postavy sa v novele nevyvíjajú. Hoci hovoríme, že novela zobrazuje len jeden príbeh, nezobrazuje len jednu udalosť, ale súbor udalostí, a to dramatických, napínavých udalostí. Novela máva viac postáv a zložitejší dej ako poviedka. Má presne vymedzenú kompozíciu bez väčších odklonov od ústrednej dejovej línie. Opisné zložky, epizódy a vybočenia od ústrednej dejovej línie sú potlačené. Vyznačuje sa stručnosťou a úspornosťou výrazu, skratkovitosťou.

Novela vznikla v Taliansku počas renesancie. Stala sa obľúbenou v [19. storočí](#) a je populárna dodnes. V novele má svoj pôvod aj novodobý román. Prechod medzi románom a novelou tvorí [románová novela](#).

BOŽENA SLANČÍKOVÁ - TIMRAVA

používa jazyk dedinského jednoduchého ľudu

diela: poviedky z dedinského prostredia: *Márnosť všetko*, *Skon Paľa Ročku*, *Ťapákovci*

Hrdinovia - novela o vplyve vojny na dedičanov

Skúsenosť, *Všetko za národ* – autobiografické novely

Ťapákovci

- najkritickejšia poviedka v slovenskej literatúre, zobrazuje slovenskú dedinu 19. stor.

- hl. myšlienka: zaostalosť dediny, ľudia sa ťažko lúčia so starými spôsobmi a názormi

- hl. postavy: **Anča – Zmija, Iľa – Kráľovná** (charakteristika týchto ženských postáv je už v ich prívlastku)

Anča – Zmija - najtragickejšia postava v slov. lit., je to kalika, trpí na lámku. Reuma jej zničilo nohy. Ľudia v dedine si ju často mýlia so psom, ani vo sne nemôže pomyslieť na lásku a predsa jej jedinou prácou je vyšívanie čepcov pre nevesty

- *vonkajšia charakteristika* – navonok drsná, zlá žena, ktorá nesúhlasí s názormi Ile

- *vnútorná charakteristika* – citlivá, pripúšťa, že keby bola zdravá, bola by taká istá ako Iľa –

Iľa – Kráľovná - žena Paľa Ťapáka, robí pomocníčku pôrodnej babici, je to typ ráznej energetickej ženy, ktorá prijíma všetky nové spôsoby. Má kopolu energie, aby bojovala proti zaostalým spôsobom Ťapákovcov, ale nedokáže zmeniť ich myslenie

Obsah: Ťapákovci žijú na dedine 16 v jednej miestnosti s udupanou dlážkou. Nedodržiavajú žiadnu hygienu.

Vo dne sú oblečení ako v noci, neumývajú sa, sú tak leniví, že si muchu

z nosa neodoberajú. Iľa prišla za nevestu do Ťapákovcov. Najprv sa snaží zmeniť ich návyky. Núti chlapcov pracovať, čo sa jej nedarí. Preto sa rozhodne, že si postaví s mužom Paľom dom. Paľo s tým nesúhlasí, Iľa odchádza z domu, najme sa do služby. Keď Paľo začne na ňu žiarliť, dosiahne svoje víťazstvo. Postavili nový dom, ale aj keď odišli, u Ťapákovcov sa nič nezmenilo – stále sú rovnakí zápečníci.

ROMAIN ROLLAND - francúzska literatúra

· novela **Peter a Lucia**

novela s protivojnovým protestom, má jednoduchú dejovú líniu s niekoľkými odbočeniami (Petrova rodina, Luciina rodina). Nie je členená na samostatné kapitoly, ale skladá sa zo siedmich graficky oddelených častí.

· inšpiráciou k napísaniu mu bola skutočná udalosť, keď na Veľký piatok nemecké vojská bombardovali Paríž a medzi obeťami boli aj jeho priatelia.

Dej sa odohráva v Paríži od 30.1.1918(streda večer) do 29.3.1918 (Veľký piatok). Je rámcovaný obrazom smrti a utrpenia na začiatku (spoznajú sa v metre, kam v zmätku vbiehajú aj zranení ľudia, pretože bombardujú Paríž) aj na konci (tragická smrť dvojice pri bombardovaní Paríža). Je to príbeh lásky dvoch mladých ľudí uprostred nezmyselnej vojny. Stretli sa, prežívajú lásku, tešia sa na koniec vojny, plánujú si život. Zomierajú v kostole v rovnaký dátum, ako aj Ježiš.

Dejovú líniu spomaľujú autorove úvahy (o svetských a náboženských dogmách, o obeti, krviprelievani...)

· **Peter Aubier**,: pochádza z meštianskej rodiny, má osemnásť rokov, spolu so spolužiakmi dostal povolávací rozkaz, o pol roka má ísť na front, väčší idealista než Lucia. Jeho rodina má pasívny postoj k vojne, Pochádza zo zámožnej meštianskej rodiny, otec je úradník a patrí k tým Francúzom, ktorí povinnosti voči štátu a vlasti kladú na prvé miesto v živote. Je poslušným štátnym zamestnancom, nikdy by sa nepostavil do opozície voči štátnej moci. Jeho žena bola dobrou kresťankou. Neprekážalo jej, že kňazi celej Európy pripájajú svoje modlitby za víťazstvo národných armád, a teda za ničenie a zabíjanie ľudí v nepriateľských armádach. Rodičia zbožňovali svoje deti, ale pokladali by si za česť, keby o ne prišli pri obrane vlasti. Napriek rodičovskej láske atmosféra v rodine je oficiálna, bez dôvernosti. Peter sa neopováži hovoriť o svojich pocitoch a pochybnostiach alebo strachu – v tejto rodine sa to nepatrí. Peter má vrúcny vzťah k staršiemu bratovi Filipovi (je na vojne). Bol pre neho autoritou, na front išiel ako nadšený vlastenec. Dvakrát sa dostal na dovolenku, ale každý raz prichádzal triezvejší a bez vlasteneckého horlenia. Stratil ilúzie o vojne a svete a hanbil sa, že ich mal. Na Petrove otázky reagoval bez nadšenia a pri druhej dovolenke Peter sa prestal pýtať. Nerozumel, čo sa medzi ním a bratom zmenilo. Obidvaja bratia majú svoje trápenie, ale nenájdu už cestu k dôvernosti, ktorá bola medzi nimi pred vojnou. Pre Petra to bolo o to bolestnejšie, že bol mladší a nemal blízkeho priateľa. Keď Filip zbadal v meste svojho mladšieho brata s dievčaťom, bol by dal čokoľvek na svete, keby aspoň túto dvojicu uchránil pred sklamaním a nešťastím. Peter vo vojnovom zmätku čaká na lásku. Do Lucie sa zaľúbi s úprimnosťou a prudkosťou svojho veku.

· **Lucia**: má iba matku (pracuje v továrni). Jej matka sa kedysi zaľúbila do učiteľa z gazdovského rodu, ale zámožná meštianska rodina ho nechcela prijať za zaťa. Po dosiahnutí plnoletosti sa Luciina matka napriek nevôli rodičov vydá a rodičia prerušia s ňou styky a nikdy jej neodpustili. Luciin otec ochorel a matka ťažko pracovala, aby uživila muža a dcéru. Počas vojny pracuje vo fabrike na zbrane. Lucia bola citovo závislá na matke a nevie sa zmieriť s tým, že matka sa hlási o právo na svoj vlastný život – má priateľa, s ktorým čaká dieťa. Navyše ani nevie, či sa za otca svojho dieťaťa vydá... Lucia to pociťuje ako zradu. Je veľmi nežná, milujúca, zdá sa jej, že všetko a všetkých na svete ľúbi a všetci ľúbia ju. Chce matke uľahčiť starosť o jej výživu, je výtvarne nadaná, ale pre nedostatok financií nemôže študovať. Zarába si odkresľovaním obrazov slávnych maliarov, obrázky predáva v malých pokútnych obchodíkoch. Je duševne vyspelejšia než Peter, lebo bola životom prinútená správať sa samostatne a zarábať si na živobytie, vidí svet taký, aký je...

E. HEMINGWAY

Novela **Starec a more** je posledné významné dielo [Ernesta Hemingwaya](#). Dielo je epickou metaforou o živote. Autor v ňom vytvoril pozoruhodnú alegóriu, kde starec predstavuje človeka, ryba prírodu a žraloky zlo okolo nás. More prirovnáva k žene = krása, nevyčerpatelnosť, náklonnosť Za toto dielo dostal roku 1954 [Nobelovu cenu](#).

- starec Santiago - odvážny, múdry, citlivý, ľútostivý, trpezlivý, zručný, skúsený, obdivoval ryby a more
- Manolin - mladá generácia, ohľaduplný, starostlivý, ochotný, chudobný, láskavý

Dej sa odohráva v malej rybárskej dedinke. Starec menom Santagio, ktorý celý život chytá ryby, už veľmi dlho nechytí žiadnu rybu. Mal priateľa, chlapca menom Manolin, ktorý ho mal veľmi rád. Spočiatku chodieval na lov aj chlapec (prvých 40 dní), ale sa im nedarilo, a preto mu to rodičia zakázali. Chlapec musel odísť k inej bárke. Ale starca stále navštevoval a nosil mu jedlo, lebo starec bol veľmi chudobný. Raz zavčas ráno sa starec vybral na lov, je 85. deň, čo nič nechytí. Nechal sa unášať prúdom a rozhodil návnady. Chytí veľkú rybu, ktorá ho dva dni a dve noci vlečie na mori. Je hladný, zoslabnutý a po ťažkom boji sa mu podarí rybu harpúňovať a pripútať k člnu. Čoskoro sa objaví žralok. Prídu aj ďalšie a zožerú mu mäso z celej ryby. Prvé nájazdy dravých rýb starec odvráti nožom a veslami, keď však pri obrane zničí akékoľvek zbrane, rezignuje a zanechá mäso mŕtvej ryby napospas útočiacim žralokom. Keď už z ryby zostala len kostra, žra-

lody odplávali V ten istý deň neskoro v noci vpláva na pokraji síl do domovského prístavu, vlečie za loďou len ohlodanú kosť ryby. O vysileného starca sa po návrate stará jediný priateľ, chlapec Manolin. Chlapec rybára obdivuje a vytrvalo verí v jeho starobou oslabené schopnosti a skúsenosti.

Autor vyzdvihuje človeka, jeho silu a vytrvalosť, cieľavedomosť, lásku k prírode a odhodlanosť bojovať a nevzdávať sa.

17

Román zo štylistického a kompozičného hľadiska .

Druhy románu: psychologický, sociálny, historický. Sociálny typ postavy, typ rozprávača

M . Kukučín- Dom v stráni

J. C. Hronský- Jozef Mak

J. Hašek- Osudy dobrého vojáka Švejka

S. H. Vajanský – Suchá ratolesť

L. N. Tolstoj- Vojna a mier

M. Urban- Živý bič

ROMÁN

-je prozaický text so zložitou výstavbou, patrí k veľkým epickým žánrom

-zobrazuje široký okruh života, obyčajne v dlhšom časovom rozpätí, preto musí mať i veľký rozsah, ktorý je jeho hlavným vonkajším znakom

-dej románu býva zložitý- okrem hlavnej dejovej línie- sleduje hlavné postavy, môže obsahovať aj línie vedľajšie -sa zúčastňujú vedľajšie postavy

-všetky zložky románového diela musia byť starostlivo usporiadané logicky aj umelecky- musia navonok i vnútorne tvoriť jednotu- t.j. ide o **kompozíciu románu**

-každý literárny druh aj žáner dodržiava špecifické kompozičné postupy:

A) členenie textu na **kapitoly, odseky**- patrí sem aj **názov**, úvod, prológ, epilóg...

NÁZOV literárneho diela má nielen informačnú , ale aj estetickú hodnotu, predznamenáva jeho obsah a to : priamo alebo metaforicky

KAPITOLA – je relatívne samostatná kompozičná jednotka – môže byť uvedená samostatným názvom, alebo číslom

-skladá sa z viacerých odsekov

ODSEK – pozostáva buď z viacerých viet zriedkavo z jednej vety alebo slova

-odsek tvoria obsahovo navzájom súvisiace vety, ktoré zjednocuje nejaká ústredná myšlienka

-môže plniť aj iné funkcie: nap. naznačiť:

-neočakávaný vývin situácie, zvrät v deji

-vstup novej postavy do deja

-presun deja v priestore

-náhly časový presun...

Dôležitá je kategória **rozprávača**

B) členenie textu na : **pásmo postáv a na pásmo rozprávača** (používanie reči rozprávača, priamej reči, polopriamej reči, nevlastnej priamej reči, zaradenie citátov...)

PÁSMO ROZPRÁVAČA- sa rozčleňuje na pasáže ktoré, - pokiaľ ide o slohový útvar- môžu byť pasážami rozprávacími, opisnými, úvahovými

-rozprávač môže „rozprávať „ príbeh v 3.osobe alebo v 1. osobe

- na základe rozprávačovho vzťahu k postavám sa vydeľujú 4 typy rozprávačov:

1. Autorský (vševediaci) rozprávač – je rozprávač klasického románu

-príbeh rozpráva v **3. osobe minulého času** z pozície **nezainteresovaného pozorovateľa**

-**objektívne referuje** o všetkom, čo súvisí s príbehom a vnútornom svete postáv

-vidí svoje postavy **zvonka i zvnútra**, vie všetko o nich, pozná ich najtajnejšie myšlienky

2. Personálny rozprávač- rozpráva príbeh tiež v **3.osobe min. času**- ale jeho zorný **uhol je ohraničený pohľadom jednej postavy** – prostredníctvom ktorej vidí zobrazovaný svet , postavy aj dej

-vnútro postáv neopisuje

3.Priamy-individuálny rozprávač- je jednou z postáv diela

-rozpráva svoj **vlastný príbeh v 1.osobe j.č. prítomného času alebo minulého času**

-zvyčajne je **to hlavná postava diela**

-zobrazuje svoje vnútorné pocity, ostatné postavy charakterizuje iba navonok

4.Rozprávač „oka kamery“- je podobne ako oko kamery **zameraný len na vonkajšie znaky** postáv

-nezobrazuje vnútro, psychiku

PÁSMO POSTÁV- predstavujú úseky textu, ktorých nositeľmi sú postavy

-prehovory postáv môžu byť vyslovené nahlas: **dialóg, vonkajší monológ** - sa vyjadrujú vo forme :

priamej reči :

Pavol jej siahol na ruku a povedal: „Pod', tu nemôžeš zostať.“

- alebo môžu byť aj myslene, nahlas nerealizované: **vnútorný monológ** - sa vyjadrujú vo forme:

polopriamej reči , nevlastnej priamej reči, nepriamej reči

a) nevlastná priama reč:

Pavol jej siahol na ruku, po , tu nemôžeš zostať.

b) Nepriama reč:

Pavol jej siahol na ruku a povedal, že tu nemôže zostať.

c) Polopriama reč:

Pavol jej siahol na ruku, nie, tu nemôže zostať.

C) SPÔSOB DEJOVEJ VÝSTAVBY (sujet)

- kompozícia prozaických diel sa zakladá na časovom slede motívov

- spisovateľ si môže zvoliť postup:

1. lineárny- chronologický . je jedna dejová línia, resp. jedna časová rovina, motívy sú zoradené tak, ako za sebou nasledujú- zachováva sa časová postupnosť

2. paralelný: rozvíjajú sa najmenej 2 a viac dejových línií- uplatňuje sa viac časových rovín

3. retrospektívny- sa naruša časová postupnosť dejových prvkov, resp. dej sa odvíja spätne, nap. dielo sa môže začať smrťou hlavného hrdinu, až potom sa opíšu okolnosti okolo nej, autor sa vracia do minulosti- napr. pri detektívkach

Spojením viacerých románov do jedného celku vznikajú **dilógie** – dva romány, **trilógie** – tri romány a románové cykly. Obsiahle románové zobrazenie významnej etapy vo vývine spoločnosti sa nazýva **epopeja** (I. N. Tolstoj- Vojna a mier)

Romány môžeme členiť na základe :

-témy na: psychologický, spoločenský, sociálny, životopisný, výchovný, dobrodružný, science- fiction ,detektívny...)

-podľa **časového určenia deja** na: historický, zo súčasnosti, utopický...)

-podľa **výpovednej formy** na: román v listoch, denníková forma, dialogický román...)

-podľa **deja:** a) **reálne možný**- môže obsahovať skutočný príbeh, ktorý aj keď vymyslel autor v ničom neprekračuje hranice reality

b) **nereálny**- prekračuje hranice reality- obsahuje prvky fantastiky

- podľa **literárnych smerov:** renesančný, barokový, sentimentálny, realistický, naturalistický, expresionistický....

Prvý román vznikol v antike – **DAFNIS A CHLOÉ**

-aj staroveku sa v próze používala : historická, dobrodružná či ľúbostná tematika

-v stredoveku sa písali hlavne veršované epické skladby napr. príbeh o **TRISTANovi A IZOLDE**

-orientálna lit. : **Rozprávky z tisíc a jednej noci**

-za dôležitý medzník sa pokladá Rabelaisov (francúzska renesančná liter.) román - **GARGANTUA**

A PANTAGRUEL- čerpal námety z **karnevalových slávností, počas ktorých sa mohlo všetko zosmiešniť** (kráľ, cirkevní hodnostári)

Ešte väčší vývin románu ovplyvnil román- **Miguela de Cervantes**– **Dômyselný rytier Don Quijote de la Mancha**

-paródiu zosmiešňuje rytierske romány, využíva humor a satiru

-autor použil postupy : **PIKARESKNÉHO ROMÁNU** : -hlavná postava je šibal, ktorý sa vyznačuje chytráctvom, je sluha a putuje od jedného pána k druhému, pričom im prechádza cez rozum. Tento typ románu vznikol v 16.-17. storočí v Španielsku. Z tohto románu vznikli v 2. polovici 18. storočia.: **výchovný román a filozofický**- v ktorých sa vyskytuje najmä **dobrodružstvo**

-hlavný hrdina, rytier Don Quijote, putuje z miesta na miesto so svojím sluhom , Sanchom Panzom- praktický sedliak

-Don Quijot **je heroikomický typ**- smiešny hrdina. Je pomätený čítaním rytierskych románov, chce obnoviť zašlú slávu potulného rytierstva, a preto sa na vychudnutom koňovi, ktorý je v jeho predstavách sa nádherným tátošom, vypraví sa spolu so svojím odvrávacím zbrojnošom Sanchom do sveta, aby vykonal hrdinské činy na oslavu dámy svojho srdca(v skutočnosti je kraviarka). –aby pomáhal utláčaným, chránil vdovy a siroty. Prežíva mnoho dobrodružstiev: bojuje s veternými mlynmi, ktoré považuje za obrov ,útočí na stádo oviec, pokladajúc ich za nepriateľské vojsko

-po mnohých zážitkoch sa vracia domov, kde zo svojho poblúznenia vytriezvie

Prvý slovenský román napísal Jozef Ignác Bajza: René mládenca príhody a skúsenosti- vznikol koncom 18. storočia

-rozvoj slovenského románu spadá do 19. stor. Významnými slovenskými románopiscami boli: S. H. Vajanský - Suchá ratolesť, Koreň a výhonky, M. Kukučín- Dom v stráni

-najväčší rozmach dosiahol slov. román v 20. Storočí: M. Urban: Živý bič, J. C. Hronský : Jozef Mak, F. Hečko: Červené víno, P. Jaroš - Tisícročná včela, V. Šikula: Majstri...

Epiku rozdeľujeme na : veľkú: román, epos

strednú: novela , humoreska, poviedka

malú: bájka, báj, rozprávka, povest', legenda, vtip

PSYCHOLOGICKÝ ROMÁN- autor sa sústreďuje **na vnútorný svet postáv**, ktorý býva v rozpore so skutočnosťou

-býva oslabený dej, viac úvahovosť

- využíva vnútorný monológ

-zakladateľ : Fiodor Michailovič Dostojevskij (ruská lit.)

SOCIÁLNY- SPOLOČENSKÝ ROMÁN

-realistický stvárňuje skutočnosť, spoločenské a kultúrne prostredie ,dominantné postavenie mal v 19. storočí v období realizmu

-prevláda sociálna tematika, uplatňuje sa kritickosť na spoločnosť

- v dielach vystupujú obyčajní ľudia s prirodzenou mravnou prevahou nad nadriadenými

HISTORICKÝ ROMÁN

-orientuje sa na historické fakty

-zámer : sprostredkovať obraz minulosti súčasnému čitateľovi

-rozvoj v prvom desaťročí 19. storočia

-zakladateľ angl. spisovateľ **Walter Scott**

NATURALISTICKÝ ROMÁN

-do popredia človeka, ktorý sa riadi **biologickým- pudovým**

-zakladateľ Emil Zola

EXISTENCIONALISTICKÝ ROMÁN

-prejav ničotnosti, absurdnosti, odcudzenia človeka

Sarte, Camus

POSTMODERNÝ ROMÁN

-60-té roky

- pocity skepsy, vyčerpanosti

-parodujú skutočnosť, absurdné situácie

-U. Eco . Meno ruže

Satre: Hnus

R.Sloboda, D. Mitana, D.Dušek- slovenskí spisovatelia

NOVÝ ROMÁN(antiromán)

-vznikol vo Francúzsku v polovici 50-tych rokov 20. storočia

-pokúsili sa zmeniť klasické zásady románu: odmietli- **dej, postavy, kompozíciu**

-snažili **odpsychologizovať postavy** dej redukovať na minimum

-postupovali tak, ako keby oko kamery zaznamenávalo iba holé fakty, predmety, pohyby...

- klasický dej nahradili len „**útržkami dej**“

-nesnažili sa nič analyzovať, vysvetľovať vzťahy medzi ľuďmi, len ich konštatovali

-písali racionálne bez uplatnenia fantázie, nevstupovali do deja, nekomentovali postavy ani dej

- vyzdvihovali význam **dialógov**, odmietali vnútorný dialóg

- predstavitelia: A. R. Grillet, Nathalie Sarrautová, M. Butor...

- v slovenskej literatúre : 60-tych rokoch 20. stor.- J. Johanides, P. Jaroš...

MARITN KUKUČÍN ((1860-1928)

-vlastným menom Mudr. Matej Bencúr

-**zakladateľ realizmu** v slovenskej próze

-písal : črty, poviedky, romány, cestopisy, divadelné hry

-do literatúry uviedol : **ľudové postavy, ľudovú reč**

-**dedinského človeka opisoval s chápaným , láskavým humorom**

- diela: **Rysavá jalovica, Neprebudený, Veľkou lyžicou, Keď báčik z Chochol'ova umrie...**

V Dom Stráni – román : vrcholné dielo

Dej románu sa odohráva V Dalmácii na ostrove Brač. Je kronikou jedného roka života na tomto ostrove

-proti sebe stoja rodiny ťažaka Mateho Beraca, ktorý predstavuje patriarchálny sedliacky svet a šory(pani) Anzuly Dubčicovej, ktorá stelesňuje zemiansku triedu

-Mate celý život tvrdo pracoval, je hrdý sedliak, teší sa autorite

-základným motívom je láska dvoch mladých ľudí, a otázka, či sa láskou dajú prekonať rozdiely medzi sedliakmi a zemanmi, autor odpovedá, že je to nemožné

-román sa delí na 4 časti, ktoré sledujú vznik lásky medzi Katicou a Nikom a jej postupný zánik. Túto líniu umocňujú striedanie ročných období, ktoré zdôrazňuje večný kolobeh života

Obsah

-vzájomný vzťah medzi Matem a Anzulou naruší láska ich detí Katicy a Nika. Hlavne mate je veľmi nešťastný a radšej by Katicu videl mŕtvu než s Nikom. Aj šora Anzula už pre Nika vybrala nevestu – zemianku Doricu. Obaja rodičia sa však dohodnú, že mladým nebudú brániť, predpokladajúc, že aj tak sa sami rozídu. Šora Anzula navyše organizuje situácie, v ktorých vidno rozdiely medzi Katicou a Doricou.Šora Anzula pripraví hostinu, na ktorú pozve Katicu aj Doricu. Kým Dorica je jemná, kultivovaná, Katica je naivná, nevie sa správať .Niko si napokon uvedomí, že sa s Katicou k sebe nehodia. Rozíde sa s ňou a vezme si Doricu.

Ich láska sa nemohla naplniť nielen preto, že pochádzali z rozličných vrstiev, ale aj preto, že každý ju prežíval inak: Niko bol naozaj najskôr zaľúbený , a potom rozmýšľal, Katica najskôr premýšľala nad výhodami vzťahu, až neskôr sa zamilovala.

Katica si napokon zoberie, na odporúčanie svojho otca, prvú lásku, sedliaka Paška Bobicu.

Štruktúra diela:

Dej je priamočiary, dynamický.

Autor využíva **ON- Rozprávanie**, v prvej časti aj **retrospektívu**

-zachytil 3 spoločenské vrstvy: **sedliakov** (Mate Berac)

-**zemanov** (šora Anzula)

- **novú vrstvu veľkopodnikateľov** – obchodník Zandome

-budúcnosť videl v novej vrstve podnikateľov

JOZEF CÍGER - HRONSKÝ (1896-1960)**-najvýznamnejší medzivojnový prozaik**

- písal zbierky poviedok: **U nás Domov, Medové srdce** – boli orientované na dedinu
- zbierky noviel: **Podpolianske rozprávky, Tomčíkovci** – téma dediny , aj sociálne a psychologické prvky

Jozef Mak**-sociálno- psychologický román** o obyčajnom človekovi z dedinského prostredia

- dej sa odohráva v rokoch 1900-1930 v chudobnom dedinskom prostredí
- Jozef sa narodil ako nemanželské dieťa chudobnej vdove
- jeho starší brat **Jano**, vyhadzuje Jozefa z domu.
- zamiloval sa do peknej **Maruše** a ona do neho, rozhodol sa pre nich postaviť dom. Pri ťažkej práci ochorel. Jeho radosť z domu netrvala dlho, musel narukovať na front.Po návrate ho čaká ďalšie sklamanie- Maruša sa vydala za jeho brata Jana a žili v chalupe, ktorú postavil Jozef. Maruša sa veľmi zmenila – po chorobe zostal škaredá , zanedbaná a dala sa na alkohol. Jozef si po čase zobral škaredú ale dobrú a pracovitú **Julku**, ktorú nemal rád a keď ju konečne začína ľúbiť Julka zomiera.
- hlavným hrdinom je **Jozef Mak - „človek milión“** –zrnko maku, ktorý prijíma svoj osud, koná v súlade so svojou povahou a s ohľadom na okolnosti znesie všetky životné útrapy: zradu milej, zradu brata, matkinu smrť, ženinu smrť: v závere diela sa autor prihovára Jozefovi: „ Trp, Jozef Mak. Človek – milión si, nuž vydržíš všetko, keďže nie je pravda, že najtvrdší je kameň, najmocnejšia je oceľ, ale pravda je, že najviac vydrží na svete obyčajný Jozef Mak.“

Štruktúra diela:

- román sa vyznačuje **bohatým lyrizmom**: využíval – *personifikácie, prirovnania, metafory, epiteta*
- autor v diele je ako **vševediaci rozprávač**, radí postavám, čo majú robiť, hovorí za ne, prihovára sa hlavnej postave
- uplatnil **vnútorný monológ**
- použil **kontrasty**: Jozef – Jano, pekná Maruša – kalika (mrzáčka) Julka
- zobrazil **duševné pocity** svojich hrdinov

JAROSLAV HAŠEK (1883-1923)**- český prozaik**, tvorca humoristickej a satirickej prózy

- jeho dielo bolo preložené do 23 jazykov

Osudy dobrého vojáka Švejka**-heroikomický román** o 1. svetovej vojne a nezmyselných nariadeniach Rakúsko- uhorskej armády, ktorej sa autor vysmieva

- hlavnou postavou je **heroikomický ľudový hrdina Jozef Švejk** – nie je hrdinom v pravom slova zmysle
- absurdnej moci vojenskej mašinérie sa bráni tým , že presne do bodky plní nezmyselné predpisy a rozkazy
- so Švejkom , úradne vyhláseným „blbom“ , sa stretávame tesne po sarajevskom atentáte na následníka trónu Ferdinanda d'Este
- súdni lekári prehlásili Švejka za človeka s vrozeným kretenizmom, skončí na psychiatrii a ako beznádejný prípad ho prepustia
- na začiatku vojny Švejka povolajú na odvod, kam ho ako reumatika dovezie jeho domáca na invalidnom vozíku
- na vojne sa stane sluhom u nadporučíka Lukáča, oboch prevelia za trest do Českých Budějovic, pretože Švejk ukradol pre Lukáča psa, ktorý patril plukovníkovi
- cestou Švejk zatahne záchrannú brzdu vo vlaku, aby sa presvedčil, či funguje, a tak ho vysadia a vyšetrujú
- bez dokladov sa vydá peši do Českých Budějovic- horliví žandári ho považujú za ruského zveda a zatknú ho, ale opäť sa dostane k Lukáčovi
- keď Švejk hľadá pre svoj oddiel nocľah, narazí na ruského vojaka, kúpajúceho sa v rybníku. Chce vyskúšať, ako by mu svedčala ruská uniforma, a tak si ju oblečie. Chytia ho , márne sa snaží vysvetliť, že je to omyl, hrozí mu trest smrti
- Švejk doháňa svojich nadriadených k zúrivosti tým, ako horlivo plní rozkazy
- zdrojom komiky je aj jazyk
- známa je Švejkova veta na fronte, keď sa strieľa kričí: „ Nestrieľajte, veď sú tu ľudia!

SVETOZÁR HURBAN- VAJANSKÝ (1847-1916)

-bol slovenským básnikom, prozaikom, politikom, literárnym teoretikom, kritikom, novinárom – predstaviteľ **realizmu**

-najznámejšie básnické zbierky: **Tatry a more, Verše..**

Suchá ratolesť- román

-suchou ratolesťou na národnom pni sú práve zeman

-hlavná postava je **Stanislav Rudopoľský**, ktorý v závere románu súhlasí, aby jeho zemiansky rod prestal byť „suchou ratolesťou“ na strome slovenského národa a zapojil sa do národného života

-Stanislav Rudopoľský – **zeman** a umelec, posledný potomok zemianskej rodiny z Rudopolia, študoval právo vo Viedni, veľa cestoval po Európe a k slovenskému národu nemal žiadny vzťah

-Rudopoľského príchod do kaštieľa sa stáva udalosťou v celom kraji

-Stanislav sa postupne zoznamuje s miestnou smotánkou a imponuje mu pekná vdova **Adela Rybárička**, do ktorej sa zamiluje a ktorú si vezme za ženu

- spoznáva **učiteľa Tichého**, ktorý je silný národovec a s presvedčí Stanislava, že aj v slovenskom národe sú výnimoční ľudia, taktiež spoznáva ďalšieho národovca **statkára Vanovského**

- pod ich vplyvom sa stáva jedným z nich a zapojí sa do národného života

Štruktúra diela:

-dej je situovaný do **polovice 70-tych rokov 19. storočia**

-rozprávač i postavy hovoria **kultivovanou rečou s cudzími slovami**-postavy sú detailne charakterizované zvonku, ale chýba im vlastný vnútorný svet- chyba Vajanského

LEV NIKOLAJEVIČ TOLSTOJ (1828-1910)

-**ruský realistický** spisovateľ

-stal sa zástancom roľníctva a hlásateľom filozofie – **neprotivenia sa zlu násilím**

-najznámejšie romány: **Anna Kareninová, Vojna a mier**

Anna Kareninová

-román o hľadaní zmyslu rodiny a lásky

-**psychologická sonda do ženskej duše**

- obraz pomerov v Rusku v 2. polovici 19. storočia

Anna opúšťa svojho manžela i dieťa, zamilovala sa do druhého muža

jej manžel sa staral len o svoju kariéru, nedotkla sa ho ani Annina nevera., ale viac sa obával spoločenského škandálu

-Annu opúšťa nakoniec aj jej milý a ona končí život samovraždou(pod kolesami vlaku)

Vojna a mier

-**román epopeja**- je román rieka, rozsiahly román s mnohými postavami, hlavným dejom aj s dejovými odbočkami, ktoré sa v závere spoje do jedného celku

-je o osudoch ruskej spoločnosti na pozadí európskych dejín

-dej sa dohráva na pozadí napoleonských vojen, zachytáva bitku pri Slavkove, výpravu do Ruska, vpád Napoleona do Moskvy, ktorú Kutuzova- veliteľ ruských vojsk, dal vyprázdniť, a tak Francúzov porazil- hladom a zimou bez boja

-zachytil život vyššej ruskej spoločnosti- aristokratov v prvej tretine 19. Storočia

-zobrazil ich osobný aj spoločenský život, vidiek, mesto, prírodu

-vystupujú tu skutočné historické osobnosti- Napoleon, Kutuzov, cár Alexander...

MILO URBAN (1904-1982)

-**prozaik medzivojnového obdobia**

-písal novely: **Výkriky bez ozveny, Z tichého frontu, Za vyšným mlynom** - stala sa neskôr predlohou pre libreto E. Suchoňovej opery : Krútnava

Živý bič

-najvýznamnejší román slovenskej medzivojnovovej literatúry **o prvej svetovej vojne** a jej dopade na obyvateľstvo

-je **unanimitický** (una anima- lat. jedna duša) román- s kolektívnym hrdinom. Dedina je zobrazená ako jednoliaty celok – jedna bytosť

-je **sociálno- psychologickým románom**

-je jednou z najväčších výstrah proti vojne

-odsúdenie vojny je tiché – symbolizuje ho postava **Ondreja Koreňa**, ktorému vojna – bič – zanechala stopu na ústach a nemôže hovoriť

-dej sa odohráva počas 1.svet. vojny v hornooravskej dedine **Ráztoky**, ktorá leží ďalej od frontu

Skladá sa z 2 častí:

Stratené ruky- zobrazuje vplyv vojny na dedinu a ľudí. Stratené ruky sú ruky , ktoré chcú siať, chýbajú na poli, pri práci a vo vzťahoch

Adam Hlavaj – v tejto časti sa hnev mení na výbuch pomsty

Hlavným zámerom autora bolo vystihnúť vnútorný svet ľudí vo vojne, keď sa trhali tradičné vzťahy a menili pravidlá spolunažívania

Obsah

-Rázstočania- spočiatku vôbec nechápali, čo im vojna prinesie

-front bol ďaleko, polia , domy neboli zničené

-až keď sa domov vrátil nemý a zmrzačený Ondrej koreň, začínali chápať. Postupne sa z frontu vracali ďalší, niektorí už neprišli nikdy

1. časť - **Stratené ruky**

-vojna im však spôsobila bolesť aj nepriamo. Najviac sa to ukázalo na Eve Hlavajovej. Jej muž Adam je na vojne a ona veľmi chce, pretože ho miluje, aby sa vrátil domov a tiež nevládze ťažko pracovať na poli..

A tak ide poprosiť notára Okolického, aby vybavil návrat manžela z frontu.. Notár je bezcharakterný človek, využije situáciu a prinúti Evu, aby sa mu oddala. Eva čaká od neho dieťa. Okolický sa jej pohrozí, že ak prezradí meno otca, nikdy si muža neuvidí .Keďže mlčí dedinčania ju odsúdia, nik jej nepomôže okrem Ondreja Koreňa a Ilčíčky, (ktorá mala jediného syna a zabili jej ho na vojne) napriek tomu nevládze obrobiť polia a spolu so synkom hladujú. Po pôrode sa obáva, že sa Adam dozvie pravdu a utrpená spácha samovraždu (utopí sa v rieke)

2. časť- **Adam Hlavaj**

Adam utečie z frontu, prichádza domov. Teší sa na Evu a syna. Domov však nájde opustený . Chce sa dozvedieť, čo sa stalo a kto zapríčinil jeho nešťastie , ale nikto nič nevie. Pravdu sa dozvie od notárovho sluhu. Okolický zo strachu povolá do dediny vojenský oddiel. Vojna sa skončí a domov sa vracajú ozbrojení chlapi. Notár dá príkaz odzbrojiť ich. Vtedy vypukne živelná vzbura. Notár sa utopí na tom istom mieste , kde skonala Eva, ľudia plienia a napokon podpália krčmu – príčinu mnohého zla. Adamovi sa zdá, že po dlhom utrpení dosiahol konečne slobodu

18

Stratená generácia**E. M. Remarque – Na západe nič nového****E. Hemingway – Komu zvoní do hrobu**

1. a 2. svetová vojna výrazne zasiahli do života ľudí, spôsobila v celej Európe hlboký spoločenský i duchovný otras. Najväčšiu ťarchu utrpenia niesli európske národy a čiastočne USA. Prvá svetová vojna zanechala v literatúre veľmi výraznú stopu. Spisovatelia zobrazujúci vojnovú tematiku si kládli za cieľ opísať vojnové hrôzy a varovať pred nimi - vzniklo mnoho diel, v ktorých spisovatelia zobrazili utrpenie vojakov a civilného obyvateľstva. Spisovatelia odsudzovali vojny ako nespravodlivé, zobrazovali ich neľudskosť a mnohí z nich sa priamo zúčastnili bojov na fronte.

Stratená generácia je označenie pre povojnovú generáciu umelcov, pre ktorých sa svet stal len chaosom plným nestabilných hodnôt, ktorí boli sklamaní, plní dezilúzie a mali depresiu z prežitého. Pojem stratená generácia prvý raz použila [Gertrúda Steinová](#) (americká emigrantka okolo ktorej sa zoskupovali umelci), avšak prvýkrát použil pojem "stratení" samotný predstaviteľ stratenej generácie - [Erich Maria Remarque](#) v jednom zo svojich diel.

Hlavnými predstaviteľmi sú [Ernest Hemingway](#) a [Erich Maria Remarque](#). Neskôr sa k týmto spisovateľom priradili všetci tí, ktorí písali o hrôzach 1. svetovej vojny.

Predstavitelia stratenej generácie sa riadili heslom „Minulosť nenahradíte, prítomnosťou opovrhujete a budúcnosť je vám ľahostajná.“

Základnou témou ich diel je sklamanie a skepsa, rozklad ľudských a spoločenských hodnôt a hľadanie východiska v úteku do prírody alebo ku kultúre. Hrdinami ich próz sú jednotlivci stratení v labyrinte sveta. Sú to obvykle rozporuplní, silno citovo založení ľudia, ktorí nikde nenachádzajú zakotvenie. Preto žijú v provizóriu a jedinou hodnotou v tomto svete je kamarátstvo.

Americká literatúra - ERNEST HEMINGWAY

- román **Zbohom zbraniam**
- autobiografické skúsenosti z prvej svetovej vojny
- romantický príbeh anglickej ošetrovateľky Catheriny Barkleyovej a amerického poručíka Fredericka Henryho
- tragický koniec – Catherine zomrie pri pôrode a porodí mŕtve dieťa

Komu zvoní do hrobu - protivojnový, protifašistický román

Motto a názov románu cituje báseň anglického básnika J. Donna („Nikto nie je ostrovom samým pre seba. Každý je kusom pevniny a ak more odmyje hrudu, Európa sa zmenší...lebo ja som súčasťou spoločenstva a preto sa nepýtaj, komu zvoní do hrobu, zvoní Tebe.)

Autor vychádza z vlastných skúseností dobrovoľníka a dopisovateľa počas španielskej občianskej vojny.

Dej románu sa odohráva v zázemí bojov v priebehu troch dní. Hlavný hrdina románu je americký univerzitný profesor Robert Jordan, ktorý sa prihlásil ako dobrovoľník do medzinárodných brigád počas španielskej občianskej vojny (sú 30-te roky, chýli sa k 2. sv. vojne). Robert plní bojovú úlohu, aj keď pochybuje o jej význame. Pripája sa k partizánskej skupine, ktorej úlohou je vyhodiť most do vzduchu a tým znemožniť prísun nepriateľských posíl v čase pripravovaného republikánskeho útoku. Spoznáva svojich spolubojovníkov a prežíva hlboký ľúbostný vzťah s Máriou, dcérou zavraždeného republikánskeho starostu. V bojovej atmosfére prežíva prchavé chvíle šťastia, začne vznikať silný ľúbostný cit, snívajú o ich spoločnom živote po vojne, intenzívne prežívajú každú minútu svojho života.

Počas akcie je Robert smrteľne ranený. Skupinu posielajú do bezpečia a on sám kryje ich útek. Sám čaká nepriateľa, ktorého chce zastaviť. Necháva si jeden náboj sám pre seba, bojuje do posledného dychu. Hoci všetci vedeli, že R. zomrie, vedeli aj to, že jeho smrť nie je zbytočná.

Hrdinovia uvažujú triezvo a vojnové scény sú vykreslené presne (reportážny štýl bez zdĺhavých opisov) Dôležitú úlohu v románe zohráva vnútorný monológ.

Dobrovoľník *Robert Jordan*, ktorý si aj pod tlakom okolností zachováva česť.

Nemecká literatúra ERICH MARIA REMARQUE

- nemecko-švajčiarsky prozaik, pravé meno – Kramer
- novinár, predstaviteľ „stratenej“ generácie
- pred vojnou emigroval do Švajčiarska, neskôr do USA, pretože nesúhlasil s fašistami

Na západe nič nové – protivojnový a pacifistický román; je príbehom autorovej generácie

Téma: prvá svetová vojna. Priamy rozprávač a protagonista - citlivý chlapec - *Paul Bäumer* retrospektívne, chronologicky uvádza množstvo epizód z vojenského výcviku, budovania zákopov na západnom fronte, bojových stretnutí, v ktorých sú opísané moderné zbrane a vojenské postupy (šrapnely, bomby, bojový plyn, bubnová paľba, zákopová vojna). Dielo zobrazuje kontrast: front – zázemie. Boje dokresľujú opisy prírody, humorné scény, drastické a surové expresívne opisy. V závere knihy preberá slovo autor a oznamuje Paulovu smrť niekoľko dní pred koncom vojny, čím potvrdil jej absurditu, lebo oficiálne správy z frontu oznamovali: „Na západe nič nové“. Román si získal svetovú slávu dokumentárnosťou a autenticnosťou osobnej výpovede mladého človeka, kombinovanou s jeho úvahami.

Dej: Jeden z mála románov, ktorého celý dej sa odohráva na bojisku. Skladá sa z 12 kapitol označených číslom. Román nemá silnú hlavnú dejovú líniu. Spojovacím článkom jednotlivých obrazov zo života (a smrti) mladých vojakov je postava Paula Bäumera, ktorý odchádza priamo zo školy na front po výzvach fanatickeho učiteľa *Kantorka*, aby si študenti splnili svoju vlasteneckú povinnosť. Siedmi spolužiaci - veľkí kamarátstvi (septimáni) sa dostanú spolu do oddielu. Zažívajú stupídnosť niektorých veliteľov, z ktorých vyniká desiatnik *Himmelstoss* z výcvikového tábora pre nováčikov. Paul spoznáva hrôzy vojny na západnom fronte, postupne stráca priateľov a svojich spolubojovníkov, vytriezvie z nacionalistického opojenia: uvedomuje si nezmyselnosť vojnového besnenia.

Umiera v posledných dňoch vojny, vedomý si toho, že návrat do mierového života by bol takmer nemožný

Epizódy- spolužiak príde o nohu a niekto sa ho pýta či i môže vziať jeho kvalitné topánky; Paul prvýkrát zabije človeka vojaka, smrteľne ho poraní a vidí ho umierať, rozmyšľá prečo ho zabil, nájde jeho doklady a fotku rodiny; *Katzinsky*(*Kat*, veliteľ a priateľ) je ťažko ranený, Paul ho nesie, ide sa mu ťažko no chce mu pomôcť, rozpráva sa s ním, do ošetrovne ho donesie mŕtveho.

Román **Cesta späť** – voľne nadväzuje na *Na západe nič nového* – zobrazuje Paulových spolubojovníkov, ktorí sa vracajú do mierového života, ale po prežitých hrôzach vojny sa nevedia prispôbiť životu v mieri.

Napísal aj veľa románov z 2.sv. vojny: **Noc v Lisabone**, **Víťazný oblúk**, **Tiene v raji** – tiež ostrý protest proti vojne.

Medzi autorov stratenej generácie patrí aj **ROMAIN ROLLAND** a jeho novela **Peter a Lucia**

19

Moderná poézia - pojmy: avantgarda, voľný verš, impresionizmus, senzualizmus, reflexívna lyrika, duchovná lyrika, pop-poézia**J. Smrek - Cválajúce dni, Dnes milujem svoj deň, Dievča v rozkvet****L. Novomeský - Somnambul****F. Král' - Kosec****R. Dilong - Vodopád leta****J. Wolker - Věci****D. Hevier - Jeden kabát jedna tvár, Kým vieš snívajť****J. Urban - Voda, čo ma drží nad vodou****K. Peteraj - Balada o poľných vtákoch****AVANTGARDA** - predvoj, pokrok

- nové umelecké smery sa formujú koncom 19.storočia a začiatkom 20.storočia
- ide o širokú škálu programov, ktoré pôsobili takmer súčasne
- avantgardu charakterizuje kolektívny program (už nie individuálna vzbur)
- umelci sa snažia realitu nahradiť abstrakciou, v človeku uvoľňujú spontánnosť, prirodzenosť, sen, podvedomie
- avantgardné smery: **kubizmus, futurizmus, konštruktivizmus, impresionizmus**

KUBIZMUS - vyznačuje sa geometrickým zobrazovaním predmetov

FUTURIZMUS - oslavoval techniku a civilizáciu- zakladateľom bol Marinetti - zrušil: interpunkciu, zaviedol onomatopoeje a kakofóniu, odmietol konvencie, obdivoval techniku, mestskú civilizáciu, chcel zobrazovať ruch rodiačeho sa priemyselného sveta

KONŠTRUKTIVIZMUS - dôraz kladie na racionálny a logický charakter prvkov

IMPRESIONIZMUS - (impressio - dojem) je umelecký smer, ktorý pôvodne označoval výtvarnú orientáciu mladých maliarov, ktorí sa spoločne predstavili v Paríži r.1874 (názov je odvodený podľa názvu obrazu Moneta Dojem)

V literatúre tento smer charakterizuje: bezprostrednosť, spontánnosť, zvýšená zmyslová vnímavosť každodenného svet: snaží sa osloviť všetky naše zmysly

-jazyk je lyrický, bohatý na básnické prostriedky- eufóniu, farebné asociácie

SURREALIZMUS - (z fran .slova surréaliteé znamená nadreálno) -vznikol v Paríži

-zdôrazňovali fantáziu, predstavivosť a dôležitosť podvedomia a snov, vychádzali z učenia psychoanalýzy Freuda

-vytvárali prekvapujúce metafory, využívali voľný verš, vynechávali interpunkciu, vyjadrovali „křčovitú krásu“- ktorá vychádzala s ľudského podvedomia, snov

-z nich vychádzali naši slovenskí nadrealisti(R. Fábry...)

SENZUALIZMUS - do popredia silné **zmyslové vnímanie sveta** cez: **obrazy, metafory, symboly**

-ich poézia je hravá, optimistická, znovu objavujú krásu všedných dní a jednoduchých vecí

-využívali tradičný aj voľný verš, rýmy, kalambúry

-snažili sa o viacvýznamovosť básní (Feldek, Stacho, Mihalkovič

POETIZMUS - vznikol v Prahe

- mal veľa spoločných črt so surrealizmom - aj poetisti zdôrazňovali: sen, fantáziu, zmyslové vnemy

-ale poetisti kládli dôraz na: lyrický prístup ku skutočnosti, všímali si: najmä radostné, veselé stránky života, snažili sa nachádzať krásu i vo všednom živote

REFLEXÍVNA LYRIKA - úvahová

DUCHOVNÁ LYRIKA - spája tradičné kresťanské hodnoty s využívaním nových výrazových možností, aké poskytovali: symbolizmus, mysticizmus, existencializmus, poetizmus, surrealizmus

- najčastejšie témy: náboženstvo, Boh, národ, rodný kraj, používa symboly z Biblie a z gréckej mytológie (Dilong, Silan...)

POP-POÉZIA- piesňové texty

-sú najkvalitnejšie texty piesní, ktoré sa približujú umeleckej úrovni poézie (Kamil Peteraj, Boris Filan, Milan Lasica)

VITALIZMUS-(z latins. vita = život, elán)

-literárny smer v slovenskej a českej literatúre

-**oslavoval: lásku, krásu, život**, vyjadroval radosť z jednoduchých vecí (J. Wolker. J. Smrek)

VOLENY VERŠ

- je verš modernej poézie, v literatúre sa uplatňoval od začiatku 20.stor.

- vznikol ako protiklad prísne rytmicky organizovaného verša - nemožno v ňom hľadať : rovnoslabičnosť, metrum, rým...

- nositeľom rytmu v tomto verši je intonácia, rovnaká intonácia je daná ich rovnakou vetnou výstavbou, básnici niekedy nepoužívajú ani interpunkciu

- prvýkrát použil v slov. literatúre- I. Krasko

JÁN SMREK (1898-1982)

-predstaviteľ vitalizmu v slovenskej poézii

-básnik životného optimizmu, neúnavný hľadač lásky a harmónie

Cválajúce dni- básnická zbierka, ktorou sa prihlásil k vitalizmu - ospevuje život, aktivitu, elán

-veľa miesta venuje láske, mladosti, kráse

-po prvýkrát použil spôsob písania typický pre všetky vitalistické básne: spontánnu lyrickú improvizáciu, ktorá spôsobila nepravidelnosť formy, neusporiadanosť, princíp hry a hravosti

-báseň Cválajúce dni - autor sa v nej snaží vyvolať dojem pohybu, plynutia času

Dnes milujem svoj deň- báseň zo zbierky(Odsúdený k večitej žízni)

- Deň tu symbolizuje: 1. noc, ráno, deň - striedanie času

2. mladosť, zrelosť, staroba - životný kolobeh

Noc - symbolizuje: tmu, samotu, smútok

Deň - je začiatkom optimistického vnímania sveta

Básnik a žena(básnická skladba)

-je vo forme dialógu medzi básnikom a ženou, ktorú stretol a oslovil jedného zimného dňa

-je to básnická poviedka

- Smrek v nej využil symboliku ročných období – počas všetkých štyroch období prezentuje vzťah k žene - od jeho vzniku cez vzplanutie a koniec až po stretnutie po 10 rokoch

- skladá sa z 5 častí: V zasneženom parku, Pokračovanie jarne, Letná noc na vode, Padajú listy, Po desiatich rokoch

- okrem lásky zachytáva aj Smrekove názory na poéziu, miesto ženy v spoločnosti, vzťah k životu, ktorý podľa neho treba chápať ako sen , či zázrak

LACO NOVOMESKÝ (1904-1976)

- najvýznamnejší predstaviteľ avantgardnej ľavicovej poézie - prijal ideológiu komunizmu, hlásil sa k socialistickým ideálom, k marxistickej ideológii

- podieľal sa na príprave SNP

- v roku 1950 ho obvinili z tzv. buržoázneho nacionalizmu a odsúdili na 10 rokov väzenia. V 60. rokoch ho rehabilitovali

- písal básnické zbierky, ovplyvnené európskou proletárskou poéziou

Nedeľa (básnická zbierka)

- básne sociálne, melancholické, plné smútku, ale aj úžasu nad svetom

- predstavuje svet kaviarní, tančiarní, atmosféru veľkomesta

- základným motívom viacerých básní je hľadanie šťastia

Otvorené okná (básnická zbierka)

-dve línie: sociálna a avantgardná

Svätý za dedinou(bás. zb.)

- odráža tragiku doby, obsahuje básne so španielskou občianskou vojnou, kde bojoval aj Novomeský na strane republikánov proti fašistom

- zachytáva absurdnosť doby, ktorá sa rúti do vojny, v ktorej sú prevrátené všetky ľudské hodnoty

FRAŇO KRÁJ (1903-1955)

Predstaviteľ proletárskej poézie a socialistického realizmu v slovenskej literatúre

- písal poézie aj prózu

- v medzivojnovom období napísal 3 básnické zbierky: **Čerň na palete, Balt, Pohľadnice**

- využil v nich podnety proletárskej poézie i avantgardného českého poetizmu

Čerň na palete - obsahuje básne typické pre proletársku poéziu

- hlavným motívom básní je: krása, láska, príroda, túžba pošťastí a solidarita s trpiacimi

- básne sú poznačené smútkom - vyplývajú z básnikovej choroby i z ťažkého osudu státisícov chudobných proletárov a bedárov

RUDOLF DILONG (1905-1986)

- vedúca osobnosť katolíckej moderny

Básnické zbierky: **Hviezdy a smútok, Helena nosí ľaliu....**

- uplatnil v nich metódy poetizmu a surrealizmu

- využíva voľný verš, dôraz kladie na hudobnosť verša

JIRÍ WOLKER (1900-1924)

- český básnik, jeho poézia je poznačená: vitalizmom a humanizmom

Host do domu (bás. zb.)

- básne sú plné lásky k obyčajným veciam - oživoval veci pomocou metafory, personifikácie, čo bolo prejavom povojnového vitalizmu

Svatý kopeček (bás. zb.)

- spomienka na starých rodičov a na pútnické miesto Haná, kde sa zjavila Panna Mária

Ťežká hodina (bás. zb.)

- proletárska poézia - vyjadril bojové odhodlanie, že za sny sa musí bojovať

Písal aj balady: Balada o očiach topičových, Balada o snu....

DANIEL HEVIER (1955)

- ja majiteľ vydavateľstva HEVI v Bratislave

Motýlí kolotoč (bás.zb.)

- zbierka básní s ľúbostnými, rodinnými a prírodnými motívmi

S otcom v záhrade, Vták pije z koľaje (bás. zb.)

- úvahy o dejinných udalostiach, čo ovplyvnili náš život, napr. v básňach Bernoláčtina. Pre všetky zbierky sú príznačné harmonické tóny a zobrazenie vnútorného svete lyrického hrdinu

Elektrónkový klaun (bás. zb.)

- zobrazuje modernú dobu, elektrónkový klaun je lyrický hrdina na gombíky, ovládaný a riadený počítačom.

- žije v každodennom strese, zhone

- pocit rýchleho plynutia a pocit, že sa mu život vymyká z rúk, nesie zodpovednosť, vychováva deti ale aj trpí vo veľkomeste

- autor jeho existenciu nevidí len v čiernych farbách, lebo je schopný aj milovať

JOZEF URBAN(1964-1999)

- debutoval ako básnik nových tónov zbierka **Malý zúrivy Robinson**

- využil vplyv amerických beatnikov- lyricky citlivý a zároveň chlapčensky drží

Hluchonemá hudba - zbierka básní: mladícku dynamiku a revoltu vystriedali pochmúrne, pesimistické tóny

- kladie si otázky - kto sme? koho ničíme? kto ničí nás?

Kniha polomŕtvych (bás, zb.)

- verše nádejí, o možnosti zastaviť šialený vývin sveta

Voda, čo ma drží nad vodou(bás. zb.)

- táto zbierka vyšla po Urbanovej smrti(autohavária) - sú v nej všetky jeho piesňové texty pre: Elán, Žbirku, M. Palondera, J. Lehockého, B. Dubasovú, texty piesní pre film Fontána pre Zuzanu 3)

KAMIL PETERJ (1945)

-jeho piesňové texty zbavili slovenskú populárnu hudbu gýčovitosti

-do svojich textov zaradil motív veľkomesta

-písal pre Prúdy, Mariána Vargu, Pavla Hamela, M. Žbirku, Mariku Gombitovú

-piesňové texty mu vyšli v zbierkach: Texty, Bosá láska, Pop texty

20

Nadrealizmus v slovenskej poézii.

Rudolf Fabry - Ja je niekto iný, Prvé stretnutie s Féneom
Vladimír Reisel - Vzdialenosť, blízkosť, Neskutočné mesto
Štefan Žáry - Tekutý pol'ovník, Zvieratník, Navštívenka

Nadrealizmus

- formoval sa v 2. polovici 30. rokov 20. Storočia
  - predstavitelia: **R: Fabry, V. Reisel, Ján Rak, Pavel Bunčák, Július Lenko, Ján Brezina, Š. Žáry**
  - nadrealisti sa snažili o novátorstvo - chceli dokázať nové rytmické a obrazotvorné vlastnosti slov. jazyka
  - odmietali tradičné hodnoty, chceli šokovať meštiactvo a jeho vkus
  - úzko spolupracovali s maliarmi, podnety hľadali aj v oblasti: psychológie, filmu
  - počas vojny protestovali proti 2. svet. vojne, fašizmu
  - tvorili na základe psychického automatizmu, čo im diktovalo podvedomie, bez kontroly rozumu-
- psychologický automatizmus**
- dôraz kládli na tzv. **krčovitú krásu**, ktorá sa zakladá na šokujúcom obraze
  - texty sú **polytematické** (mnohonámetové) a viacvýznamové
  - z básnických prostriedkov najčastejšie využívali: metaforu, voľný verš nepravidelné strofy, apollinairovské pásmo, **genitívnu metaforu**- vzniká spojením dvoch substantív, pričom jedno je v genitíve: kašeľ komína, pot skál
  - po vojne sa od nadrealizmu odklonili, pripojili sa k socialistickému realizmu

RUDOLF FABRY(1915-1982)

-zakladateľ nadrealizmu

Ja je niekto iný

- bás. zbierka považovaná za vrcholné dielo slovenského nadrealizmu
- má 2 pásma: **Prvé stretnutie s Féneom, Druhé stretnutie s Féneom**
- Féneo je vybájená postava, ktorá vystupuje raz v úlohe diabla - zvodcu, raz v úlohe básnikovho dvojníka
- dominuje minulosť, tragické zážitky ľudstva, zlo, utrpenie, odmietnutie vojny (pomocou obrazov tmy, čiernej noci) a príklon k humanizmu
- Druhé stretnutie s Féneom je zamerané na prítomnosť a budúcnosť
- v dialógu sa autor konfrontuje so svojím vlastným vedomím - aktívny a pasívny básnik
- v závere tuší lepší život, koniec vojny: tragickosť nahradil harmóniou, dôveruje v lepšiu budúcnosť, ktorá hraničí až s utopickým rojčením
- názov zbierky aj dvojznačnosť Fénea naznačujú schizofréniu doby a rozpoltenosť ľudí

VLADIMÍR REISEL

-popredný predstaviteľ nadrealizmu

Neskutočné mesto

- básnická zbierka, považovaná za jeden z vrcholov nadrealizmu
- je to romanticky ladená poéma, v ktorej dominuje žena a láska
- základom poémy sú básnikove spomienky na Prahu, mesto študentskej mladosti
- opakujú sa tu motívy: noci, smútku a nostalgie, ktorými autor naznačil svoj nesúhlas s dobou vojny

ŠTEFAN ŽÁRY (1918)

-najplodnejší básnik nadrealizmu

Zvietatník- básnická zbierka

- z veršov vane **úzkosť** lyrického hrdinu, dominujú obrazy smrti, rozkladu, beznádeje
- experimentoval s formou a časť zbierky je písaná **nadrealistickou poéziou v próze**
- v básni **Navštívenka** - sa autor snaží predstaviť sám seba - je to jeho vizitka
- keďže nadrealistické básne sú **polysémantické**- **tak to isté, čo povie o sebe, môže platiť aj o inom človekovi**

- hovorí o mieste svojho narodenia, o dobe, keď začal písať, o svete ľudí, snaží sa dosiahnuť svoj životný ideál: chce sa zbaviť „svojej horúčky“, chce sa „niečo dozvedieť o otvorených ľuďoch“

21

Naturizmus

Pojmy: reťazový kompozičný postup, **monumentalizácia, individualizácia postáv, animizácia zvierat a vecí, personifikácia v próze.**

D. Chrobák – Drak sa vracia

M. Figuli – Tri gaštanové kone

E. Ondrejov – Zbojnícka mladost'

Lyrizovaná próza (naturizmus) vznikla v 30-tych rokoch ako protest proti vojne a fašizmu, vyvrcholila počas 2.sv.vojny a po vojne zanikla. Autori sa nevyjadrovali realisticky (nemohli sa).

Lyrizovaná próza sa snažila upevňovať ľudské hodnoty: česť, svedomie, lásku, spravodlivosť, pravdu. Tento prúd sa upínal k dedinskému a vrchárskemu prostrediu.

Znaky lyrizovanej prózy

Rozpor medzi snom a skutočnosťou

Odklon od mesta a prikláňa sa k dedine a prírode

Oslava až personifikácia prírody, zvieratá majú dôležité poslanie, príroda sa stáva jednou z postáv

Rozlet fantázie a predstavivosti, snov, rozprávkových príbehov

Tajomnosť a záhadnosť, výnimočné, démonické postavy

Krásny metaforický a lyrický jazyk, personifikácia, epitetá

Oslabenie deja - mnohé prózy prechádzali do roviny fantázie, mýtickosti

Žánre: novela, baladická rozprávka

Často sa používa **reťazový kompozičný postup** – jednotlivé udalosti sa reťazovo pripájajú vedľa seba

Stiera sa hranica medzi autorskou rečou a rečou postáv, rozprávanie v 1. osobe,

Vnútorň monológ

MARGITA FIGULI**Tri gaštanové kone**

Novelou Tri gaštanové kone dosiahla veľký čitateľský úspech. Toto dielo patrí k vrcholným dielam slovenského naturizmu. Prvé dielo lyrizovanej prózy, ľúbostná dráma so sociálnym pozadím.

V centre príbehu stoja dve kontrastné postavy: vnútorne čistá a citovo založená Magdaléna a jej nápadník Jano Zápotočný - bezohľadný sebec a boháč.

Dej sa odohráva na Orave, v blízkosti poľských hraníc, nie je určený čas.

Ide o konflikt dobra a zla, existuje tu trojitá gradácia (vždy sa niečo trikrát opakuje – 3 úlohy, 3 kone), dobro predstavujú Peter a Magdaléna, zlo Jano Zápotočný a Magdalénina mama.

Magdaléna a Peter o sebe snívajú, poznajú sa už od detstva, ale tvrdý osud odviezol osirelého Peter do sveta.

Peter si odniesol obraz svojej milovanej Magdalény hlboko vo svojom srdci.

Po svojom návrate zistil, že sa o ňu uchádza zámožný Ján Zápotočný .

Magdaléna však dala Petrovi sľub že naňho počká kým pre nich vybuduje spoločný domov a vráti sa po ňu s tromi gaštanovými koňmi.

Magdaléna sľub nedodrží. Počas dvoch rokov čo Peter budoval svoje gazdovstvo, chamtivá a dominantná matka prinútila Magdalénu k vydaju za bohatého a násilného Zápotočného. (je prinútená vydať sa za Zápotočného – znásilnil ju).

Zápotočný s Magdalénou zaobchádzal veľmi zle.

Raz, keď ju nútil držať koňa na dvore, aby mu vypálil na bok nápis "TULÁK" (tým myslel Petra), splašený kôň ho zabil.

Magdaléna s Petrom už mohli byť navždy spolu.

Peter si ju odviezol , tak ako sľúbil, na troch gaštanových koňoch na svoje gazdovstvo.

DOBROSLAV CHROBÁK - v jeho diele cítiť vplyv expresionizmu.

Drak sa vracia - novela

Dej sa odohráva v tatranskej prírode, je to vlastne jej oslava. Hrnčiar Lepiš našiel raz pri ceste opustené dieťa. Zobral si ho k sebe a vychoval ho. Volal ho Martin, ale dedina ho nazvala Drakom. Drak je postava tajomná, záhadná, nik nevie odkiaľ prichádza, je veľmi svojský, človek prírody, považujú ho za symbol zla, za vraha, je sám, považujú ho za čarodejníka. Drak stelesňuje v kolektívnom poňatí dediny zlo, a nešťastie. Starý hrnčiar spadol do jamy a zomrel. Dedinčania boli presvedčení, že Drak ho zabil a všetci ho nenávideli. Eva do Draka sa zamilovala. Draka sa našli rozbitou hlavou. Drak odišiel z dediny a opúšťa Evu (čaká s ním dieťa). Eva sa vydala za Šimona Jariabka, ale ich manželstvo bolo nešťastné. Eva ešte stále myslí na Draka. Po rokoch sa Drak vracia späť do dediny. S jeho príchodom sú spojené suchá a lesné požiare. Drak sa podujme zachrániť dedinský dobytok. Dedina mu nedôveruje, posla s ním jeho najväčšieho nepriateľa Šimona Jariabka. Šimon sa vrátil z hôr prv a zapálil Drakovi chalupu, lebo ho podozrieva, že stádo predal Poliakom. Drakovi sa čriedu podarí priviesť a získava tým stratenú dôveru. Previedol si za ženu mladú Polku Zošku. Eva zistí, že Drak ju neľúbi a uvedomí si, že má rada Šimona a konečne našli cestu k sebe.

Rozprávačkou je Eva ako stará matka, ktorá hovorí tento príbeh vnukom a spomína na svoju 1. lásku.

ĽUDO ONDREJOV

Zbojnícka mladosť – román

Hoci Ľudo Ondrejov písal toto dielo až ako štyridsiatnik, množstvo zážitkov Jerguša Lapina v skutočnosti aj prežil a v knihe opísal svoje spomienky na detstvo. Aj dej sa odohráva v období, v ktorom autor vyrastal. Ľudo Ondrejov chcel napísať knihu naplnenú slnkom, radosťou, plnú pohody a detskej bezstarostnosti, čo sa mu aj podarilo, hoci tu „ľudia mnoho trpia, sú zavalení ľudskými starosťami a bolesťami, sú i surovo vykorisťovaní a zúfalo proti tomu protestujú“. Je tu znázornený rozpor medzi vrchárskym životom v prírode a mestom s jeho civilizáciou.

Autor nádherne opisuje prírodu, vyzdvihuje ju, často používa citoslovce na napodobenie zvierat. Používa väčšinou jednoduché krátke vety.

Jerguš Lapin- hlavná postava, veľmi rozumný chlapec. Nepoznal otca, vychováva ho len matka. Má rád prírodu, veľmi jej rozumie a dokonca má i zvláštne schopnosti, napr. má zvláštny cit pre psov, všetci ho poslúchajú- akoby poznal ich reč, očami vie zhypnotizovať vtáka a potom ho chytiť. Má aj veľkú silu a je vytrvalý, odvážny, ničoho sa nebojí. Nedá sa utláčať ani biť.

Matka Jerguša Lapina- jednoduchá žena, ktorá má rada svoje deti a dobre sa o ne stará. V mladosti bola veľmi pekná. Vydala sa za zbojníka, Jergušovho otca, ktorého zabil jeho kamaráti.

Anka a Rudko- Jergušovi mladší súrodenci. Majú sa radi, ale ako všetci bratia a sestry, aj oni sa hádajú.

Maťo Kliešť Horúci- zlý chlapec, tvrdý, kde môže ublížiť, tam ublíži. Nie je to však celkom jeho vina, je sirota a má zlú macochu. Najskôr Jergušovi ubližuje, pobíja sa, Jerguš ho premôže. Maťo mu ponúkne priateľstvo, ktoré Jerguš prijme.

Dudko Červenák- je úplná sirota, bez otca i bez matky, vychováva ho najhoršia macocha v dedine. Nestará sa o neho, nedáva mu ani poriadne jesť. Tiež najskôr Jergušovi nadáva, ale potom si začnú rozumieť. Zomiera, zlá macocha sa o neho nestarala.

Ujo Košal'kuľa- v mladosti chcel za ženu Jergušovu mamu, ale tá ho odmietla. Oženil sa, má dve deti. Má Jerguša rád, aj prácu v meste mu vybavil. Rozprával Jergušovi o jeho otcovi, ako ho zabil.

Zuzka Košal'kuľa- Ankina kamarátka, dcéra uja Košal'kulu. Je prelietavá.

Román je sled jednotlivých príbehov a epizód, ktoré zažíva Jerguš a jeho kamaráti. Dej vrcholí na jar. K Lapinovcom prišiel ujo Košal'kuľa, že Jerguš môže ísť pracovať do továrne do Hute spolu s jeho synom a Števom. Jerguš išiel. Rúbal tam drevo. Bolo tam malé panské dievčatko Elenôčka, ktorej matka mu povedala, že musí Elenôčke vykať a nedovolila mu hrať sa s ňou. Nechápal to. Neskôr s chlapcami hrali schovávačku v továrni, chytil ich majster a začal biť hadicou a vykĺbil Jergušovi ruku. Jerguš sa biť nenechal a odišiel, chlapci zostali. Jerguš prišiel ku kolibe, kde mu bača ruku napravil. Jerguš tu zostal. Jeho detstvo sa skončilo.

K autorom lyrizovanej prózy ešte patrí

FRANTIŠEK ŠVANTNER

Nevesta hôľ

V tomto románe nachádzame sen, fantáziu a mýty prírody, ktoré sú nadradené nad reálnou skutočnosťou.

Hlavná postava je Zuna - dievča z hôľ. Významnou postavou je lesník, ktorý miluje Zunu a hľadá údajného soka v láske. Nakoniec sa dozvedá, že týmto sokom je vymyslená postava - príroda. Zuna sa v závere diela rozplynula.

Toto dielo tvorí vyvrcholenie lyrizovanej prózy.

22

Existencializmus

J. P. Sartre – Múr

A. Camus – Cudzinec

A. Moravia – Rimanka

2. sv. vojna bola najkrvavejším konfliktom v dejinách ľudstva. Vyžiadala si obrovské materiálne i morálne škody, zmenila podobu sveta, rozdelila ho na dva protikladné póly, medzi ktorými bola „železná opona“ s psychologická „studená vojna“. Aj literatúra sa vyvíjala izolovane.

1. západoeurópske štáty a USA (Francúzsko, Anglicko, ...) = reprezentovali svet demokracie a trhovej ekonomiky. Rozvíjali sa tu moderné smery

2. Sovietsky zväz a jeho satelity (Československo, Poľsko..) = svet socialistickej diktatúry a plánovanej ekonomiky, spisovatelia museli písať metódou socialistického realizmu

Medzi moderné smery patrili

- **existencializmus**

Skúma otázky existencie človeka, vyjadruje sa k základným otázkam ľudského bytia. Zdôrazňuje osobnú slobodu jednotlivca, ktorý sa nepodriaďuje konvenciám. Spoločnosť je voči nemu nepriateľská,

Predstavitelia: **Jean – Paul Sartre, Albert Camus** (sartre, kami)

- **neorealizmus**

Spája sa s kinematografiou a rozvíja sa v 40. a 50. rokoch v Taliansku. Hrdinov nachádza medzi obyčajnými vidiečanmi a jednoduchými ľuďmi z veľkomesta.

Predstavitel': **Alberto Moravia**.

JEAN PAUL SARTREMúr

Psychologicko - existencialistická poviedka. Autor vytvára hraničnú situáciu typickú pre existencializmus. Hraničná situácia privádza postavu pred bránu smrti, a práve vtedy sa ľudská existencia prejaví, taká aká je. Odohráva sa počas španielskej vojny. Hlavnou postavou je **Pablo Ibietto**, čaká s ostatnými na popravu (skrývali partizánov). Pablo je už celý uzmierený so svojim bytím a chce sa už zbaviť svojho tela, ktoré už iba zapácha, potí sa a je na tiaž. Chce sa pobaviť, a preto navrávi vyšetrovateľom, že hľadaný republikán, vodca partizánov - Ramon Gris sa nachádza na cintoríne. Vojaci vyrazili na cintorín, Pablo čakal, že keď sa vrátia, hneď ho odvedú na popravisko za to, že ich oklamal. Lenže po návrate vojakov Pabla odvedú na dvor medzi ostatných väzňov, Pablo nechápe prečo. Na dvore sa stretáva s priateľmi, kt. mu hovoria, že Ramona zastrelili, lebo ho niekto udal, že bol na cintoríne (skrýval sa v márnici a strieľal na vojakov). Vtedy si Pablo ľahol a začal sa veľmi smiať. Absurdnou hrou náhody sa z neho stáva zradca, hoci chcel za iného človeka obetovať život.

- nepoznáme minulosť postáv

- pocit beznádeje, strachu, odpútanie od života

ALBERT CAMUSCudzinec - román

- typické dielo existencializmu

Patrice Meursault – postava s prvkami autobiografie, až nápadne sa podobá na Alberta Camusa.

Meursault, osamelý človek, nenachádzajúci zmysel života uprostred „nezmyselného“ sveta, je typická postava existencializmu. Je vkladáný životom do rôznych situácií, ale on ich prijíma bez rozmyšľania a nevidí v nich zmysel. Meursault je cudzincom nielen v ľudskej spoločnosti, s ktorej konvenciami a pravidlami je drasticky konfrontovaný, ale aj vo svojom bezobsažnom živote, ktorého zmysel nevidí, hľadá, v podstate nenájde a je mu viac-menej ľahostajný.

Veľmi dôležité sú jeho psychologické postupy, názor a pohľad na svet, spoločnosť, ale aj chápanie samého seba, vlastného života. Názory z jeho úst pôsobia logicky, ale v ľudskej spoločnosti sú prinajmenšom nekonvenčné a šokujúce. Napríklad jeho názor na svadbu. Keď jeho priateľka svadbu vyžadovala, povedal,

že súhlasí, ak jej na tom tak záleží, ale podľa neho je to zbytočné. Tak isto, keď sa Maria spýtala, či ju miluje, odpovedal jej že na tom predsa nezáleží, sú spolu a to jej musí stačiť. Meursault nikdy nerobil, čo sa mu nepáčilo a hlavne nie to, čo vyžadovala spoločnosť.

Všimol si detaily, ktoré si iní nevšimajú. Napríklad šéfovi oznámi, že sa mu nepáči, keď už je popoludní uterák, ktorý visí pri umývadle a všetci sa doňho utierajú, mokrý a už to nie je pôžitok sa doňho utrieť. Dej sa dohráva sa v medzivojnovom Paríži, v Alžírsku a starobinci v Marengu. Je ohraničený smrťou Meursaultovej matky a blížiacou sa Meursaultovou popravou. Je jednoduchý, priamy, s minimálnymi odbočeniami.

Patrice Meursault prichádza na pohreb matky, ľudí zaráža jeho správanie, že neprejaví žiadny náznak smútku, neplače, tvári sa, akoby matku ani nepoznal. [citát: „Pomyslel som si, že som zasa strávil jednu nedeľu, mamička je teraz pochovaná, zajtra pôjdem zasa do roboty a v podstate sa vlastne nič nezmenilo.“] Po pohrebe ide s priateľkou do kina a strávi s ňou noc. Jedného dňa sa vyberie s ňou i s priateľom na chatu na pláž. Priateľku sledujú dvaja Arabi, ktorí na Meursaulta veľmi žiarlia. Na pláži dôjde k boju medzi Meursaultom a jedným z Arabov, ktorý zomiera. Meursault sa dostáva do väzenia. Pobyť vo väzení za vraždu Araba sa mu nezdá ničím výnimočný, bolo mu to jedno, či je uväznený v cele, doma alebo v manželstve s Mariou. K Arabovi nemal nijaký vzťah, dôvodom prečo ho zabil, bola jednoducho situácia. Mal pri sebe zbraň, stretol ho a hlavne, tak odporne svietilo slnko. Do väzenia prichádza za ním kňaz aby mu poskytol útechu a rozhrešenie, Meursault ho však odmieta. Počas súdneho procesu opäť neprejavuje najmenší náznak ľútosti nad tým, čo urobil, tvári sa len ako pozorovateľ. O smrti rozmyšľa ako o udalosti, ktorá musí raz prísť a nevidí v nej nič zvláštne, nechápe ju ako koniec, ani ako vykúpenie.

Nie je cudzincom preto, že ako Európan žije v Alžírsku, ale preto, že je cudzincom v spoločnosti a nerešpektuje jej hodnotový rebríček.

ALBERTO MORAVIA

Rimanka – román

Dej sa odohráva v Taliansku v posledných rokoch fašizmu

- **Adriana**- krásna, skromná Rimanka, ktorá žije v zlých sociálnych podmienkach, stáva sa prostitútkou, napriek tomu túži po pokojnom rodinnom živote, je veľmi citlivá, až naivná
- **Astarita**- úradník fašistickej polície, je zaľúbený do Adriany, zvrátený
- **Giacomo**- mladý študent z bohatej rodiny, člen antifašistickej skupiny, je doňho zaľúbená Adriana
- **Sonzogno**- vrah, veľmi násilný a krutý, jeden z Adrianiných milencov

vedľajšie: Adrianina matka, Gino, Gisella...

Dej -Adriana pochádzala z veľmi chudobnej rodiny- otec ich opustil, keď ešte bola malá a matka pracovala ako šička pre bohatých pánov. Adrianin sen bol vydať sa, mať deti a peknú, čistú kuchyňu. Ich jediným bohatstvom bola Adrianina krása, v ktorej videla jej matka cestu k lepšiemu životu. Zohnala jej prácu modelky pre maliarov, ale stále tvrdila, že by zo svojej krásy mohla vyťažiť aj viac. Adriana sa zoznámila s mladým šoférom Ginom, do ktorého sa zaľúbila. Sľuboval, že si ju zoberie a splní jej sen o rodine. Pri púzovaní sa Adriana zoznámila s Gisellou, ktorá pracovala ako prostitútka. Pozvala ju na výlet, kde ju zoznámila s úradníkom polície- Astaritom. Astarita Adrianu už dlhšie sledoval a bol do nej zaľúbený. Nakoniec sa mu pod hrozbou vydierania musela oddať. Keď sa lúčili, dal jej peniaze, ktoré v nej vyvolali dovtedy nepoznaný pocit radosti. A preto, keď sa dozvedela, že Gino je ženatý a má dieťa, zrušil sa jej sen o usporiadanom živote a rozhodla sa stať prostitútkou. Adriane už nechýbajú peniaze, ale nie je šťastná a chce splniť svoju túžbu po rodine. Zoznámila sa s mladým študentom z bohatej rodiny Giacomom, ktorého nežne prezýva Mino.

Mino je členom protifašistickej skupiny, ale nie je šťastný, hľadá zmysel života, predstavuje pocity existencialistov. Adriana sa doňho okamžite zaľúbila a napriek tomu, že Mino k nej necíti taký hlboký cit, majú spolu milenecký vzťah. Adriana naďalej pracuje ako prostitútka a jedným z jej klientov je vrah a zločinec Sonzogno, ktorý je veľmi násilný a krutý. Mino zatkla polícia pre protivládnu činnosť, pri výsluchu sa však prejavil ako slaboch a udal všetkých svojich kamarátov. Keď ho prepustili, trápia ho výčitky svedomia a opovrhuje sám sebou. Adriana zistila, že je tehotná a vie, že otcom dieťaťa je Sonzogno. Napriek tomu tvrdí Minovi, že je to jeho dieťa, aby dala jeho životu zmysel. Mino je však natoľko nešťastný, že sa rozhodol spáchať samovraždu, ešte predtým však zabezpečil, aby sa jeho bohatá rodina postarala o dieťa. Adriana prijíma túto pomoc a verí, že vďaka Minovej rodine bude mať jej dieťa šťastný a veselý život.

Idea: Zmysel nášho života spočíva v krásnych vzťahoch ľudí, a nie v peniazoch.

23

Retrospektívny kompozičný postup.**L. Mňačko – Smrť sa volá Engelchen, Ako chutí moc****J. D Salinger – Kto chytá v žite****A. Solženicyn – Jeden deň Ivana Denisoviča**

Retrospektívne rozprávanie – pohľad späť, vybavenie si minulých udalostí, spomienka, dej sa odvíja od konca

ALFONZ BEDNÁR

Sklený vrch - román z obdobia SNP, prelína sa minulosť a prítomnosť, je písaný ako denník

(psychologický román, román – denník, román s tajomstvom)

Román je pomerne náročný na čítanie, pretože sa tu prelievajú viaceré časové pásma.

1.1942 – 44 (SNP)

2.1947 – Ema bola späť v tichej doline.

3.1951 – 1952 – Emina súčasnosť – (stavba hydrocentrál)

Ema Klaasová je dcéra fašistu a komunistky, otec sa dal v 40. r. k fašistom a udal matku aj dcéru – matka zomiera, Ema uteká do hôr

- príbeh z minulosti sa odohráva v Tichej doline, nad ňou sa vypína Sklený vrch = symbol čistoty a morálneho charakteru ľudí počas SNP

- hlavná hrdinka: Ema Klasová – rieši vzťahy k 3 mužom

1. Miloslav Kališ – partizán umučený fašistami, pochovaný v Tichej doline

- Ema sa do neho zaľúbi, čaká dieťa, nechce priviesť dieťa do vojnových

čias a dá si urobiť interrupciu – už nikdy nemôže mať deti (to sa stáva tajomstvom jej života)

2. Zolo Balo – Ema sa s ním zoznamuje po vojne v Tichej doline

- po vojne ju núti k emigrácii, Ema odmieta, zostáva na Slovensku, Balo emigruje

3. Ing. Jozef Solan – Emin manžel, pracuje na stavbe hydrocentrál

- túžia po deťoch, Ema sa rozhodne prezradiť mu tajomstvo v Tichej doline

- tajomstvo si zoberie do hrobu, lebo na stavbe pred odchodom zahynie

- jej manžel sa tajomstvo dozvie z denníka, ktorý si písala

Kolíška - novela, retrospektívna kompozícia:

Zita Černeková – pekná, mladá, chudobná žena, manželka Miša Černeka, s ktorým má syna

Mišo Černek – starostlivý, miluje Zitu, avšak aj pomstychtivý a tvrdý vodca partizánskej skupiny

Jozef Majerský – nespravodlivý, lakomý, vypočítavý. Keď Zita s matkou kedysi pracovali na jeho statku

v Čechách, zaľúbil sa do Zity, čakala s ním aj dieťa, o ktoré však prišla, nakoniec sa dozvedela, že Majerský má už ženu a dieťa, matka jej zakázala stretať sa s ním, Majerský ju opúšťa

Dej:

Novela začína tým ako po vojne hlavná hrdinka Zita Černeková počúva rozhlasový prenos zo súdu (súdne procesy v 50. Rokoch), na ktorom svedčí jej muž. Svedčil proti jej bývalému milencovi Majerskému. Zita si začína spomínať na rok 1945. Lieskov, dedinu, v ktorej žila, obsadili Nemci. Kontrolovali ju, pálili domy, ženy, deti, ľudia sa navzájom udávali... Nemci hľadali ukrytých partizánov. Jedného večera k nej nečakane prišiel Majerský, ktorý ju prosil, aby ho ukryla. Ušiel od svojej partizánskej skupiny, pretože trpel vážnou chorobou očí a už to nemohol vydržať. Nevedel, že Zita je Černeková žena. Mal veľké výčitky svedomia z toho, čo jej urobil v minulosti a z toho, že teraz ohrozuje svojou prítomnosťou ju aj jej dieťa. Zita ho ukryla v izbe, v ktorej nikto nebýval a v kuchyni mu začala chystať večeru. Prítom kolísala v drevenej kolíske svojho chorého syna. Odrazu sa do Zitinej malej kuchynky vrátili Nemci.

Zita musela kolísať dieťa, pretože zvuk ošúchaných podnôh kolísky veliteľovi pripomínal jeho domov, dedinu a mlyn, v ktorom vyrastal. Zita sa veľmi bála, že nájdu v izbe Majerského. Nemci začali byť po čase

veľmi dotieraví, smiali sa Zite, urážali ju a ponižovali. Majerský sa bál, že ho u Zity nájdu. Bál sa, že jej kvôli nemu ublížia a tak utiekol von oknom. Zita volala Majerského na pomoc. Ten však už ušiel. Zita sedí v kuchyni, počúva v rádiu prenos zo súdu. Majerského odsúdili na dvanásť rokov väzenia. Zita sa veľmi hnevá na svojho muža, pretože svedčil proti Majerskému. Zdá sa jej, že jej muž sa chcel iba vypomstiť Majerskému, pretože Zita si ho z núdze zobrala a z núdze s ním žije...

Idea – človek sa má v každej situácii zachovať čestne a spravodlivo (podľa svojho svedomia)

LADISLAV MŇAČKO

- spisovateľ, novinár, dramatik

- zúčastnil sa vojny, SNP, dostal sa do koncentračného tábora, po vojne musel emigrovať

- sám o svojej tvorbe napísal: „*Píšem len o tom, čo som na vlastné oči videl, čo som na vlastné uši počul, to je nakoniec povinnosť každého spisovateľa.*“

Ako chutí moc - román

Hlavná myšlienka:

Román je precíznou analýzou životného osudu bývalého revolucionára, odbojára a neskôr popredného štátneho činiteľa, ktorého nekontrolovateľná moc postupne rozloží mravne, ľudsky i politicky. Moc zabíja v človeku človeka.

Autor si položil otázku, kedy a za akých okolností sa z komunistov, bojovníkov za spravodlivejšiu spoločnosť, stali neobmedzení vládcovia nad životom a smrťou obyčajných ľudí. Je to román-pamflet. Prototypom postavy bol známy komunistický funkcionár. V románe nemá táto ústredná postava nijaké meno. Autor tak chcel naznačiť, že nejde o individuálny prípad, ale o zosobnenú negatívnu tendenciu, realizujúcu sa vo všetkých komunistických krajinách.

Rozprávačom príbehu je **Frank**, fotoreportér, ktorý si spomína a rozpráva príbeh svojho bývalého priateľa, z ktorého sa postupne stal 1. muž v krajine. Dej začína pohrebom tohto významného **štátnika**. Rozlúčka je naplánovaná presne do detailov na 2 dni. Frank má z toho urobiť fotoreportáž. Sleduje ľudí, ktorí sa iba navonok tvária, že je im ho ľúto, no v skutočnosti je to veľká komédia. Ľudí pokladal za hercov vystupujúcich na pódiu. Frank pôsobil ako fotograf už 20 rokov. Tí, ktorých si kedysi vybral mŕtvy za spolupracovníkov, sa teraz boja o svoje miesta.

Frank si ďalej spomína, že v posledných rokoch jeho priateľ už nedôveroval nikomu. Chcel mať všetku moc vo svojich rukách. Počas svojho pôsobenia urobil i veľa nesprávnych rozhodnutí, ale vinu vždy zvalil na iných. „*Čistil. Čistil a čistil. Osvedčil sa. Poslali ho vyčistiť zasvinený kraj. Žiadali od neho: buď rozhodný, pevný, tvrdý a nepodplatiteľný. A nesentimentálny. Neboj sa tvrdých činov a pamätaj, keď sa rúbe les, lietajú triesky. Za triesky ťa nikto nebude volať na zodpovednosť. Tak rúbal. Triesky lietali. Vyrúbal kraj, povolali ho vyššie. Prerúbaval sa od spodku.*“

Smrť sa volá Engelchen – román,

námet – 2. svetová vojna, autobiografia

- hlavné postavy: Volod'a (=autor), partizánsky veliteľ Nikolaj, Židovka Marta

- dej sa odohráva v dedine Ploštiná (na Slovensko–Moravskom pomedzí) – je to skutočná udalosť

- prebieha retrospektíva: Volod'a na konci vojny leží v nemocnici, má ochrnuté nohy a spomína si na dni, ktoré prežil v Nikolajovej skupine

- Nikolaj je smelý, odvážny partizánsky veliteľ, ale pripustil taktickú chybu, keď prepustil Nemcov, tím ohrozil celú dedinu – prepustení Nemci privedli svojich vojakov a tí vyvraždili chlapov z dediny (upálili ich v stodole)

- do nemocnice za Volod'om prichádza Marta, ktorá počas vojny pracovala v miestnej lekárni a pomáhala partizánom, ale naoko kolaborovala s Nemcami a tak získavala informácie, po skončení vojny sa k nej ľudia správali ako k prisluhovačke fašizmu, spoločnosť po vojne ju neprijala a odsúdila, preto sa rozhodne odísť z mesta. Volod'a k nej mal citový vzťah, odrádza ju od odchodu

- postava Marty nesie prvky stratenej generácie – po vojne si nevie nájsť miesto, otrávi sa morfiom

- záver: Volod'a si ucíti nohy, rozhodne sa hľadať nemeckého veliteľa, ktorý zapríčinil smrť mužov Ploštinej, ten veliteľ sa volá Engelchen

JEROME DAVID SALINGER

Kto chytá v žite

Príbeh 17-ročného chlapca, Holdena Caulfielda (kofilda), ktorého vyhodili zo strednej školy (už 4.). Je to mladý chlapec, rebel, ktorý neznáša faloš, pretváрку a konzumnú spoločnosť, v ktorej si vážia iba tých, čo majú na to. Bojí sa ísť domov, lebo jeho rodina, ktorá má v spoločnosti dobré postavenie, by sa na neho hnevala (otec bohatý advokát, matka sa nevyrovnala so smrťou jeho brata). Zisťuje, že americká spoločnosť je plná pokrytectva, egoistov, ktorým záleží len na vlastnom bohatstve, sláve a na tom, aby žili snobským životom. Holdenovi sa často sníva sen, v ktorom stojí na okraji priepasti hneď vedľa žitného poľa, v ktorom sa hrajú deti, ak sa niekto z nich priblíži k priepasti Holden ho musí chytiť, aby do priepasti nespadlo. (Žitné pole symbolizuje hojnosť USA a priepasť konzumnú americkú spoločnosť). Holden miluje deti chce ich chrániť, ale najviac ľúbi svoju sestru Phoebe (10 rokov). Keď ide za ňou do školy, zisťuje, že všade na stenách sú vulgárne nápisy a skaza zachvátila i detskú nevinnosť. Vtedy si uvedomuje, že ak sú skazené už deti, nikde na svete nenájde čisté miesto, a i keby také existovalo, len čo tam vstúpi človek, zmení sa na špinu. Zisťuje, že je sám a že tento svet nezmení, preto končí na psychiatrii, kde rozpráva svoj príbeh.

ALEXANDER SOLŽENICYN

Jeden deň Ivana Denisoviča - jedna z najznámejších noviel vo svetovej literatúre.

- novela z prostredia sibírskych gulagov (prac. táborov), v ktorých autor prežil 8 rokov. Vyjdenie diela bolo možné po zmene v politickom vývoji v bývalom Sovietskom zväze, keď roku 1956 Chruščov verejne kritizoval kult osobnosti Stalina. Dovtedy svet o existencii Ivanov Denisovičov len tušil.

- dielo s dokumentárnou presnosťou zachytáva jeden deň väzňa č.854 Ivana Denisoviča Šuchova v sovietskom gulagu. Tento 40-ročný bývalý vojak Červenej armády bol odsúdený na 10 rokov za vlastizradu ako mnohí iní sovietski vojaci, ktorí padli do nemeckého zajatia a mali to „nešťastie“, že prežili. Sám si pritom nie je vedomý žiadnej viny. Gulag je určený pre politických väzňov, všetci sú odsúdení podľa paragrafu 58-14. Autor zaľudnil svoje dielo mnohými typmi ľudí s rôznymi skúsenosťami, ale s rovnakým osudom. Dĺžka trestu závisí od politických pomerov a nie od zákonov - istú dobu po vojne dostávali všetci 10 rokov, neskôr až 25 rokov.

Rodine píše 2 listy ročne, ako je dovolené, a ani sa mu nežiada písať viac, lebo jeho dni v gulagu sú takmer rovnaké. Vstávajú vždy o piatej, musia tvrdo pracovať.

Okrem neho sú v gulagu i intelektuáli, maliari i zločinci. Dôležité bolo jedlo, odpočinok a najmä zbytočne na seba neupozorniť, aby im nezvyšili trest.

O osudoch trestancov, o ich rodine, pôvode sa dozvieme zo spomienok, z rozhovorov, z vnútorného monológu postavy.

Zvláštnosťou novely je podrobné, takmer dokumentárne presné zachytenie každého kroku Ivana Denisoviča. Autor sa sústredil na takmer dokumentárny zápis jedného pracovného dňa obete, opísal dozorcov a ich pomocníkov,

Autorovi sa podarilo verne zobrazit' nielen osud nespravodlivo väzneného človeka a zároveň celej spoločnosti, ale hlavne postavil v 2.polovici 20.storočia opätovný pomník malému ruskému človeku, ktorý si musel vytrpieť viac ako hociktorý iný.

Prežije tak, že pod hlavňami samopalov dozorcov nestráca svoju ľudskú hodnotu, nestane sa zverom, ale zostane jednoduchým človekom s úctou k inému človeku, Bohu, práci.

24

Literatúra fantasy, science-fiction, detektívny román.

K. Čapek – R. U. R.

J. R. R. Tolkien – Spoločenstvo prsteňa

U. Eco – Meno ruže

Fantastická próza a vedecko - fantastická próza (sci-fi)

Umelci podávajú svojimi dielami vlastný výklad reality. Literárne dielo nemusí zobrazovať iba reálne veci, ale aj nereálne, fantastické.

Fantastická literatúra = literárne diela, ktoré zobrazujú prvky, ktoré sa nezhodujú s realitou, zobrazené javy neexistujú, pravdivosť je vylúčená.

Prvky neskutočnosti sa vyskytovali už v starovekých eposoch, mýtoch, rozprávkach. Neskôr vznikali imaginárne cestopisy, utopické romány, surrealistické romány, horory...

Rozmach fantastickej literatúry nastal v 20. rokoch 20. st. – vznikali rozličné žánre fantasy a sci-fi literatúry

JOHN RONALD REUEL TOLKIEN

Silmarilion – prvé dielo, ale vyšlo ako posledné

Hobit – pracoval na ňom 13 rokov

Pán prsteňov – trilógia: [Pán prsteňov](#) - [spoločenstvo prsteňa](#)

[Pán prsteňov](#) - [návrat kráľa](#)

[Pán prsteňov](#) - [dve veže](#)

Je to komplexné dielo, v ktorom každá súčasť zapadá do jedného celku. Tolkien vytvoril celkom nový svet podľa svojich predstáv. Zaujímal sa hlavne o severské mýty a legendy a fascinovali ho jazyky. Celý svoj život zasvätil nielen spoznávaniu rún, dokonca pre svoje rasy vymyslel vlastnú reč. Vytvoril imaginárny svet Stredozeme, kde žili hobiti, elfovia, škreti a iné fantastické bytosti, podrobné údaje o jazykoch Stredozeme, vypracovanú chronológiu za 6462 rokov, prehľad vládnučich dynastií a množstvo iného faktografického materiálu, utriedeného s vedeckou presnosťou. Boj dobra so zlom. Dobro víťazí. Všetko sa začína Sauronom - temným pánom ktorý vytvoril prsteň moci, ktorý má vládnuť všetkým. Podmaňoval si jednu krajinu za druhou, ale proti nemu sa postavili obyvatelia Stredozeme ktorí ešte zostali. Sauron prehral a prsteňa sa zmocnil hobit Bilbo Bublík. Ale prsteň začul volanie svojho pána. Čarodejník Gandalf, poveril Froda Bublíka aby odniesol prsteň do Vododolu, aby sa ho nezmocnil Sauron. Avšak prsteň nemôže ostať vo Vododole a tak sa Frodo vydáva na dlhú púť.

Pán Prsteňov vyšiel v roku 1954 a stal sa okamžite legendou. V čase hippies bol Tolkien najčítanejším autorom a svojimi príbehmi ovplyvnil celé generácie. Čakanie na sfilmovanie tejto legendy trvalo neuveriteľných 50 rokov. Pán Prsteňov bol totiž považovaný za nesfilmovateľný. Ale jeden Novozélandčan sa nezľakol

JOANNE ROWLINGOVÁ

Harry Potter je názov série [fantasy](#) knižiek o mladom čarodejníckom učňovi (7 zväzkov: Harry Potter a Kameň mudrcov, Harry Potter a tajomná komnata, Harry Potter a väzeň z Azkabanu, Harry Potter a Ohnivá čaša, Harry Potter a Fénixov rád, Harry Potter a polovičný princ, Harry Potter a Dary smrti).

Hlavná postava Harry Potter + Hermiona Grangerová a Ron Weasley. Z obsahu kníh ale možno odvodiť, že dej prvej knihy sa v skutočnosti odohráva v roku [1991](#).

[Každá kniha opisuje jeden rok v Harryho živote na Rokfortskej strednej škole čarodejníckej, kde sa učí čarovať, pripravovať elixíry a hrať metlobal. Harry sa takisto učí prekonať veľa čarodejníckych ako aj spoločenských nástrah a bojuje so svojim dospievaním. Výnimkou je siedmy diel, ktorý sa vo väčšej časti odohráva aj mimo Rokfortu.](#) Vytvorila imaginárny svet čarodejníkov, paralelnú dimenziu, v ktorej žili.

Fantastické príbehy, boj dobra a zla. Dobro víťazí.

Knihy o Harry Potterovi sú určené predovšetkým starším deťom, ale majú svojich priaznivcov vo všetkých vekových skupinách,

Sci-fi literatúra = fantastická, do ktorej prenikajú prvky vedy a techniky z budúcnosti (napr. Hviezdne vojny)

JULES VERNE

Je považovaný za jedného zo zakladateľov žánru **vedeckofantastickej literatúry**. Jeho knihy sú dodnes obľúbené hlavne medzi mládežou. Žil koncom 19. st. Vo svojich dielach predpovedal mnoho vedeckých a technických objavov, napr. diaľkové lety riaditeľným balónom, veľkorážne delo, videofón, skafander, kozmické cesty, elektrický motor, tank, vrtuľník ....) To všetko neskôr vynašli.

Cesta na Mesiac

Americký Gun Club, ktorý vyrába zbrane, je znepokojený mierom, pretože ich delá nemajú bez boja uplatnenie a ich pokrok v balistike bude zbytočný. Preto najprv vymýšľajú rafinované spôsoby, ako vyhlásiť vojnu inému štátu, ale predseda klubu príde na skvelý nápad vyrobiť obrovské delo, ktoré vystrelí strelu až na Mesiac.

Vynález skazy

je fantasticko-dobrodružný román varujúci pred nebezpečenstvom zneužitia vedeckých objavov. Pirát Ker Karaje (alias gróf d'Artigas) unesie zo sanatória na americkom pobreží francúzskeho vynálezcu Rocha a jeho ošetrovateľa Harta, aby sa zmocnil jeho vynálezu (bleskometu). Roch je zaujatý vynálezom a spolupracuje za peniaze s pirátmi. O vynález majú záujem mnohé strany. Vynálezca si uvedomí svoje postavenie až vtedy, keď má zbraň otočiť proti lodi so zástavou svojej vlasti. Obráti svoj vynález proti pirátom, vyhodí ostrov do povetria a sám pri výbuchu zahynie.

KAREL ČAPEK

R.U.R. (Rossum's Universal Robots – Rossumovi Univerzálni Roboti, 1920). V tejto vedekofantastickej dráme prvýkrát zaznelo slovo **robot**. Čapek varuje pred zneužitím techniky. Továrnik Rossum vyrába dokonalé roboty, ktoré sú k nerozoznaniu od ľudí. Roboti postupne vykonávajú stále viac práce a ľudia postupne degenerujú. Roboti sa vzbúria a začnú vyvražďovať ľudí, nakoniec vyvrazia všetkých až na starého Alquista. Robotom hrozí zánik, pretože nie sú schopní vyrábať sami seba; po Alquistovi chcú, aby zase objavil tajomstvo ich výroby. Medzitým sa na scéne objavujú roboti z poslednej série, Primus a Helena, ktorí majú niektoré ľudské vlastnosti, čo ostatným robotom chýbajú. Alquist zistí, že sa milujú, a požehná im ako zakladateľom nového rodu. (problém - svet zamoria roboti; spása - v láske)

Krakatit

Dielo Krakatit patrí spolu s dielom R.U.R. k tej časti tvorby Čapka, ktorá bola ovplyvnená technickým vekom, jej námetom boli zmenené podmienky, rozvoj vedy, jej nové poznatky a možnosti. Nastupujúci technický vek, nové poznatky a prakticky neobmedzené možnosti vzbudzovali v Čapkovi obavy, aby sa tieto výtvarné doby nestali v nesprávnych rukách, v rukách šialencov, postrachom, či skazou ľudstva. V jeho diele Krakatit sa týmto nebezpečenstvom pre ľudstvo stáva vynález inžiniera Prokopa - nová a strašná výbušnina Krakatit pomenovaná pre svoje strašnú výbušnú silu podľa sopky Krakatoa. Podobá dnešným atómovým zbraňami. Vynález prezradí skupine fanatikov, ktorá chce prostredníctvom jeho vynálezu ovládnuť celý svet. Rozpúta sa bitka o Krakatit. Prokop ich varuje, no nikto ho nepočúval a tak mu neostalo nič iné ako utiecť a pozerat' sa ako vybuchla tovareň. Toto dielo Čapka varuje ľudí pred zneužitím vedy, jeho hrdina si v závere uvedomuje, že konal zle, a tiež si uvedomuje svoju povinnosť voči ľuďom, uvedomuje si, že nesmie vydať svoj vynález do cudzích rúk, lebo prinesie utrpenie.

O. NEFF

Tma – román ukazuje Českú republiku v roku 1998, kedy náhle prestala fungovať elektrina. Ide o katastrofický román s prvkami vedeckej fantastiky. Neff sa snaží upozorniť na krehkosť súčasnej civilizácie a poukazuje na tenkú bariéru, ktorá nás delí od návratu k feudalizmu a barbarstvu.

Detektívny román - detektívka

je epický literárny útvar; je založená na dobrodružnosti a využíva inotaj, čím nás necháva v napätí; v detektívke detektív pomocou logickej dedukcie vydedukuje, kto je kriminálnik. Kompozícia je založená na **zločine a pátraní po páchatel'ovi**. Detektív rieši **záhadu**, tajomstvo s prekvapivým, nepravdepodobným riešením. Vyšetrovateľ sa snaží odovzdať vinníka **spravodlivosti**.

- na detektívny román má vplyv aj psychologický román, sociálne prostredie doby.

Knoxovo desatoro detektívky je súbor pravidiel, ktoré by nemali byť v žiadnej dobrej detektívke porušené. Spísal ich Ronald Knox v roku 1929, súčasní autori ich však všetky nedodržiavajú.

1. Páchatel' musí byť niekto, o ktorom je zmienka už na začiatku príbehu.
2. Všetky nadprirodzené alebo neprirodzené faktory sú úplne vylúčené.
3. Nie je prípustná viac než jedna tajná miestnosť alebo tajná chodba; aj tá je prípustná iba vtedy, ak sa dej odohráva v stavbe, kde možno takéto zariadenia predpokladať.
4. Nesmie byť žiadne použitie "zatiaľ neobjaveného" jedu ani prístrojov a metód, ktoré vyžadujú dlhé vedecké vysvetľovanie na konci príbehu.
5. V príbehu nesmie vystupovať žiadny Číňan (toto nie je prejav rasizmu dobrého kňaza, ale iba výraz dobovej averzie proti kedysi zneužívanej *rekvizite* lacných detektívok).
6. K riešeniu nesmie detektívovi dopomôcť náhoda, ani nesmie byť vedený nevysvetliteľnú intuíciou.
7. Páchatel'om nesmie byť sám detektív.
8. Detektív nesmie odhaliť žiadnu stopu bez toho, aby ju neodhalil aj čitateľom.
9. Duchom chudobnejší detektívov priateľ, ako je napr. Dr. Watson, nesmie zatajiť žiadne myšlienky, ktoré sa mu preháňajú v hlave; musí mať inteligenciu mierne pod priemerným čitateľom.
10. Nesmú sa vyskytovať dvojčatá alebo dvojníci, pokiaľ na to nie sú čitatelia pripravení.

Za zakladateľa detektívky sa pokladá americký romantický básnik **Edgar Allan Poe** (1809 -1849)

Ďalší autori + detektív v ich diele

Ed McBain

Robert Van Gulik – sudca TI Žen Tie

Dick Francis

Erle Stanley Gardner

Dashiell Hammett

Arthur C. Doyle – detektív Sherlock Holmes

Mary Higgins Clarková

Raymond Chandler – detektív Phil Marlow

Agatha Christie - slečna Marplová, Hercule Poirot

Georges Simenon – komisár Maigret

Rex Stout – detektív Nero Wolf

John Upfield

Wilkie Collins

Dominik Dán – slovenský autor

V starších detektívkach vystupuje tzv. „veľký detektív“, dej sa odohráva v honosných salónoch, v lepšej spoločnosti. Súčasné detektívky priniesli „tvrdých chlapov“, dej sa odohráva na ulici, v podsvetí, v politike.

Známe detektívky:

Zlatý chrobák, Žena v bielom, Pes baskervillský, Dáma v jazere, Vražda v Orient exprese, 10 malých černoškov...

Kompozičné usporiadanie detektívneho románu:

Objavenie zločinu → vyšetovanie (retrospektíva) → vyšetovanie (retrospektíva) vyriešenie prípadu = kto spáchal zločin

UMBERTO ECO

Meno ruže

je detektívny historický [román talianskeho spisovateľa](#) z prostredia stredovekých rehoľných rádov a inkvizície. Ide o ukázkové dielo [postmodernizmu](#). Román možno interpretovať rôznymi spôsobmi podľa pohľadu každého čitateľa. Meno ruže môže čitateľ chápať ako historický román, detektívku, filozofické dielo, čiastočne dielo hororové alebo teologické, keďže kniha obsahuje viacero rovín, ktoré sa prelínajú.

Hlavným hrdinom je Viliam z Baskervillu, ktorý má za úlohu nájsť vraha alebo vrahov mníchov, ktorí za záhadných okolností umierajú v jednom nemenovanom severotalianskom opátstve.

Na žiadosť opáta sa ako bývalý inkvizítor ujíma vyšetovania záhadnej smrti iluminátora Adelma z Otranta spolu so svojim pomocníkom a pisárom Adsonom z Melku, ktorý je rozprávačom tohto príbehu.

Počas siedmich dní, ktoré strávia v kláštore, sa počet zavraždených mníchov zvyšuje (prakticky každý deň jeden), pričom vraždy pribúdajú podľa určitej schémy - podľa biblickej Apokalypsy, na samom konci knihy sa však schéma ukáže ako neplatná. Kniha a knižnica (najväčšia v kresťanskom svete) zohrávajú dôležitú úlohu v príbehu. Samotná knižnica je mníchom neprístupná, je to vlastne labyrint náhodne poprepájaných chodieb a miestností, v ktorom sa vyzná len knihovník (Malachiáš), jeho pomocník (Berengár) a opát. Pri nočnej návšteve knižnice Viliam odhalí jej tajomstvo - tajnú miestnosť so zakázanými knihami. Jedna z nich je aj druhý diel Aristotelovej *Poetiky*, ktorá bola považovaná za stratenú, resp. nikdy nenapísanú. Vchod do miestnosti však odhalí náhodou Adso, aj to až v posledný deň pobytu.

25

Dráma a dramatické dielo.**J. G. Tajovský - Statky - zmätky****Š. Králik – Posledná prekážka****P. Karvaš – Absolútny zákaz****VÝVOJ DIVADLA NA SLOVENSKU**

- v období národného obrodzenia vzniká ochotnícke divadlo, bolo kočovné, hrávali iba muži, za čias štúrovcov už aj ženy (Anička Jurkovičová, žena J. M. Hurbana)

- témy hier: dedina, národ

Hrávali sa hry J. Chalupku (Kocúrko), Palárika, Tajovského, neskôr Stodolu, Barč-Ivana,

- málo slov. hercov, režisérov, autorov, financií = slov. dráma zaostávala za poéziou a prózou

- známe osobnosti: herci Andrej Bagar, Ján Borodáč, Hana Meličková, režisér Ján Jamnický

až až po r. 1918, boli založené divadlá v Bratislave, Košiciach, Nitre a nastal rozvoj slovenského divadelníctva – vznik profesionálnych divadiel

- r.1920 – vznik SND

- r.1924 – Východoslovenské národné divadlo (Košice)

- r.1941 – Slovenské ľudové divadlo (Nitra)

- počas SNP – kočovné Frontové divadlo

Dramatická tvorba má v slovenskom divadelnom umení po 2. sv. vojne osobitný význam. 40-te roky: povojnoví dramatici nadväzovali na predvojnovú drámu, najmä na tvorbu J. B. Ivana. Sústredili sa na existenciálne vyhrotené situácie, keď sa hrdina musí rozhodnúť medzi povinnosťou a túžbou, násilím a humanizmom, dobrom a zlom.

50-te roky: do popredia sa dostávajú komédie a veselohry, ale mnohé diela upadali do schematizmu

60-te roky: uvoľnenejšia spoločenská a politická klíma - vzniká veľa hier, začína sa nová etapa slov. drámy, keď okrem tradičných socialisticko-realistických hier vznikajú hry nové nielen obsahom, ale aj formou.

70-te roky: obdobie konsolidácie - mnohí autori sa odmlčali, presadzovala sa myšlienka tzv. bezpečného zakotvenia v realite (aby sa nepísalo proti socializmu). V tomto období sa dostávajú na javisko O.

Zahradník, Ľ. Feldek, ale aj autori malých javiskových foriem: S. Štepka, M. Lasica, J. Satinský.

80- 90-te roky: predstavujú nástup satiry (Feldek, Štepka) a vznik avantgardných autorských divadiel STOKA a GUNAGU.

Súčasnosť – absolútna voľnosť, divadlá si naštudujú čo chcú, Súčasnosť: divadlá siahajú po autoroch, ktorých hry boli zakázané alebo sa na ne „zabúdalo“: Karvaš, Bukovčan... Časté sú muzikály.

Dráma je základný literárny druh. Vznikla v starovekom Grécku z náboženských osláv Dionýza, boha plodnosti a vína. Vyvinula sa z dialógu medzi hercom a zborom. Aischylos neskôr pridal 2. herca a Sofokles herca tretieho.

Základnými vlastnosťami dramatického diela sú:

- dialogická forma - dialóg musí byť dramatický, prostredníctvom neho sa vytvárajú charaktery postáv
- dramatický konflikt - ktorý vyvoláva dramatické napätie.

Charakteristické znaky:

▪ verš/próza	▪ dialogickosť
▪ sujetovosť	▪ obraznosť
▪ dej sa odohráva na javisku/scéne	▪ dianie (akčnosť)
▪ dynamické motívy	▪ chýba rozprávač

Dramatické žánre

- komédia
- tragédia
- činohra
- ďalšie (modernejšie) žánre: veselohra, fraška, pantomíma, muzikál, absurdná dráma, melodráma, estráda, kabaret, revue, opera, opereta...

Kompozícia drámy

vonkajšia

- dejstvá
- scény - výmena osôb
- výstupy - zmena počtu osôb

vnútorná

- 1.úvod = expozícia
- 2.zápletká = kolízia
- 3.vyvrcholenie = kríza
- 4.dejovy obrat = peripetia
- 5.rozuzlenie = ukončenie konfliktu

Na príprave dramatického diela sa podieľajú: dramaturg (vyberie dramat. dielo), režisér, herci, scénický výtvarník, hudobný skladateľ, kostymér, osvetľovač, rekvizitár...

JOZEF GREGOR-TAJOVSKÝ - najstarší z desiatich detí, veľký vplyv na jeho výchovu mal jeho starý otec, ako učiteľ a ho vyhodili, lebo nechcel deti maďarizovať

- tvoril v 2. Vlně slov. realizmu - poviedky, novely: najtvrdšia kritika neduhov ľudu, snaží sa vykresliť postavy v poviedkach do úplných detailov, aj s väzbami medzi postavou a okolím: *Maco Mlieč*, *Apoliena*, *Horký chlieb*, *Mamka Pôstková*,

- divadelné hry *Ženský zákon*, *Statky-zmätky*

Statky – zmätky - sociálna dráma, Tajovský o nej povedal: „*Ludské statky narobia v duši zmätky.*“

- príbeh sa odohráva na slovenskej dedine v 19.storočí, vystupujú v ňom rôzne typy ľudí

ONDREJ PALČÍK a jeho žena MARA – starí bohatí gazdovia, ktorí nemajú deti, ale sú lakomí na to, aby si nejaké zobrali za svoje, alebo aby si najali paholkov – zdalo sa im, že každý veľa je a málo robí, preto prišli na myšlienku, aby Ďuro Ľavko a Zuzka Kamenská prišli k nim bývať a pracovať

ĽAVKOVCI – rodičia Ďura - snívajú o tom, ako im bude dobre, keď sa ich syn ožení;

Ďuro je ľahotník, má rád ženy, krčmu, tanec, ale pre majetok je schopný urobiť všetko, ožení sa so Zuzkou Kamenskou, ktorú vôbec nemá rád

KAMENSKÍ – sú chudobní, ale rozumní, na prvé miesto dávajú charakter a city človeka; pani Kamenská však uprednostňuje majetok a tvrdí, že ostatné príde samo; Zuzka

je tiché a pracovité dievča, je zvyknutá poslúchať a svoju mladosť strávi v službe pre iných

BETA – mladá žena, ktorá opustila už 2 mužov, rada sa parádi a vábi k sebe Ďura Ľavku

- 1. a 2.dejstvo sa odohráva na Vianoce, 3. v júli a 4. na Štefana (o rok)

OBSAH: Palčíkovci si najmú Ďura a Zuzku – zosobášia sa a nasťahujú k Palčíkovcom, ktorí im sľúbili prepísať majetok (chcú ich využiť ako lacné pracovné sily). Ďuro so Zuzkou robia, ale Palčík nechce prepísať majetok. Ďuro odvrhne Zuzku a privedie si k Palčíkovcom Betu, ktorá ho núti, aby žiadal prepis majetku. Palčíkovci vyčítajú Ďurovi a Bete, že veľa mňajú. Nakoniec sa Ďuro povadí s Betou a posielajú ju preč. Palčík vyháňa Ďura z domu, ale ten pýta, aby jeho a Zuzku vyplatili za robotu. Palčík nesúhlasí a za Ďurom vypáli z revolvera – netrafí. Ďuro prichádza za Zuzkou, s ktorou má syna, a prosí ju o odpustenie. Zuzka mu všetko odpustila, ale odmietla sa k nemu vrátiť. V poslednej fáze hry sa Zuzka mení ma ženu veľkej morálnej sily a odhodlanosti.

- hra má pevnú kompozíciu, úsporný dialóg, rýchly dramatický spád, výrazné charaktery

- dialógy sú doplnené ľudovou rečou, najvýraznejší je dialóg medzi Ďurom a Zuzkou

- je to veľmi aktuálna hra, hrá sa dodnes **STEFAN KRÁLIK**

- tvoril kritické realistické hry

div. hra: **Posledná prekážka**

- dej trvá veľmi krátke obdobie = 3 hodiny

Hl. hrdinom je lekár – doktor Lorenc. Je to veľmi nadaný lekár a vedec, kvôli tomu obetoval svoje osobné šťastie. Oženil sa so ženou, ktorú nemiloval, kvôli materiálnym podmienkam. Lorenc dosiahol kariéru, za ktorou šiel, ale skutočne sa zaľúbil do svojej asistentky Heleny. Do nemocnice prevezú jej priateľa Michala, ktorý potrebuje zložitú operáciu. Lorenc je postavený pred veľkú dilemu. Uvedomuje si, že ak bude operovať a Michala zachráni, stratí Helenu, pretože vie, že títo sa milujú. Najprv operáciu odmieta, ale potom sa rozhodne operovať. (Zvíťazila etika lekára). Opäť obetoval osobné šťastie v prospech medicíny. Hra rieši filozofické úvahy o človeku, o zmysle života.

div. hra: **Margaret zo zámku**

- hl. hrdinkou je Margaret – dcéra chudobného talianskeho rybára, ktorá sa tajne vydala za syna amerického miliardára. Svokor ju nedokáže prijať. Margaret vyvíja odboj proti svojmu svokrovi, pretože jeho naftové lode znečisťovali talianske pobrežie, pripravovali rybárov o obživu, preto mnohí museli plávať ďaleko na more a zahynuli (aj jej otec). Po poslednej demonštrácii dal Margaret uväzniť a omámeného syna a vnuka dal odvieŕť na jachtu. Keď sa jachta chystá odplávať do Ameriky, M. priatelia ju výbuchom zničia a všetci na nej zahynú. Na príkaz svokra Margaret zastrelili a tesne pred smrťou sa dozvedela, že jej muž a syn zahynuli. Hra je výpoveďou o moci peňazí „ktoré pošpinia všetko, čo je na svete krásne“.

PETER KARVAŠ

- v tvorbe upozorňoval na nedostatky socialistickej spoločnosti, mal zakázané publikovať

div. hra: **Absolútny zákaz**

Základným motívom je absurdné úradné nariadenie - zákaz pozerat' sa z okna. V úradnej vyhláške vyvesenej v nájomnom obytnom dome sa po krátkom všeobecnom úvode o histórii, zmysle a poslaní okien píše, že sa dôrazne zakazuje zneužívať ich a ich zneužívanie je trestné. Okolo tejto nezmyselnej sa krúti humorný príbeh členov jednej domácnosti. Okrem otca, matky a ich dcéry Anny, ktorá stratila zrak pri dopravnom nešťastí, žije v nej ešte otcov brat Adam, advokát vo výslužbe, a dopĺňa ju ešte Annin priateľ maliar Andrej. Každý má na vyhlášku iný názor. Boli ľudia, ktorí zákaz brali bez výhrady, ale boli aj ľudia, ktorí sa proti tomu búrili. V totalitnom režime totiž chýbala spätná väzba – „oni“ nám môžu pozerat' do okien a kontrolovať nás, my ich nie. Je to zamyslenie nad minulosťou, nad absurdnými procesmi s ľuďmi. Súdená je dievčina, ktorá zákaz porušila v ich očiach aj napriek tomu, že bola slepá a zvykla si vždy sedáť pri okne.

Karvaš kritizuje potláčanie demokracie, ľudských práv a obmedzovanie slobody jednotlivca

26

Tragédia ako dramatický žáner.

Sofokles – Antígona

P. Corneille – Cid

I. Bukovčan – Kým kohút nezaspieva

W. Shakespeare – Hamlet

J. B. Ivan – Matka

I. Stodola – Bačova žena

Tragédia (z gréckeho slova *tragóidiá* = spev capa, obetovaného bohom) je jeden z druhov **dramatických** diel, je to základný dramatický **žáner** zobrazujúci nezmieriteľný spoločenský alebo individuálny konflikt, v ktorom sa hrdina nachádza v bezvýchodiskovej situácii, kde v nerovnom a napätom boji je odsúdený na zánik, na smrť.

Tragédia vznikla v **antickom Grécku**, kde počas slávnosti na počesť boha **Dionýza** obetovali capa (*tragos*) pri tanci, speve, rozprávaní, boji atď.

Z počiatočného obdobia sú známe tragédie od **Aischyla**, **Sofokla** a **Euripida**.

Shakespeareove tragédie: **Rómeo a Júlia**, **Hamlet**, **Othello**. Z **francúzskych**: autorov **P. Corneille** a **Voltaire**, z **nemeckých** autorov: **J. W. Goethe**, **F. Schiller**.

V našej literatúre okrem iných hodno spomenúť **P. O. Hviezdoslava** + hore uvedených slov. autorov

Štruktúra klasickej gréckej tragédie sa delila na päť častí (**dejstiev**):

- **úvod** (expozícia) – uvedenie postáv, miesta a času
- **zápletka** (kolízia) – stret dvoch súperov, vznik konfliktu
- **vyvrcholenie** (kríza) – prekvapujúci obrat v deji; vstup napätia do deja
- **obrat** (peripetia) – ďalší obrat v deji, spomalenie deja pred záverom
- **rozuzlenie** (katastrofa) - tragický, nešťastný koniec obratu, ku ktorému došlo v peripetii;

Tragédia končí smrťou hlavného hrdinu.

SOKLES – z jeho bohatej tvorby sa zachovalo sedem tragédií (*Antígona, Kráľ Oidipus, ...*)

Antígona

má prológ + 5 dejstiev + epilóg

Dej sa odohráva sa v starovekom Grécku a zobrazuje vojnu medzi Oidipovými synmi Polyneikom a Eteoklom, kt. sa skončila smrťou obidvoch bratov. Na trón nastúpil Kreón a dal pochovať so všetkými počtami iba Eteokla, ale pod hrozbou smrti zakáže pochovať vlastizradcu Polyneika. Antígona, sestra oboch bratov, nedbá na jeho zákaz. Považuje ho za odporujúci božím zákonom. Pochová aj druhého brata. Kreón ju zaživa zavrie do skalnej hrobky. Až výstraha vešca a prosby vlastného syna Haimona, snúbenca Antigony, ho presvedčia, aby ustúpil. Je však už neskoro, Antígona sa obesila. Haimon sa prebodne mečom a samovraždu spácha aj jeho matka.

WILLIAM SHAKESPEARE (angl.)

- komédie: *Skrotenie zlej ženy, Sen noci svätéhojanskej, Mnoho kriku pre nič, Veselé panie z Windsoru ...*
- historické hry: *Henrich VI., Richard III.*
- tragédie: *Hamlet, Othello, Kráľ Lear, Rómeo a Júlia*

Rómeo a Júlia

hl. postavy: Júlia Kapuletová, Rómeo Montek, ich rody sú znepriatelené

- príbeh sa odohráva vo Verone v 16. st. - je vymyslený - Rómeo a Júlia sa stretávajú na maškarnom bále, boli to deti: Júlia - 13, Romeo - 15, vzniká láska na prvý pohľad, tajne sa zosobášia

Rómeo musí z mesta odísť, rodičia nútia Júliu k sobášu s iným, preto užije nápoj, po ktorom bude vyzerať ako mŕtva, a chce počkať na Rómea. Rómeo dostáva správu, že Júlia je mŕtva, prichádza na cintorín, ľahne si do hrobu a vypije jed. Júlia sa zobudí a keď zistí, že Rómeo je mŕtvy, prepichne sa dýkou. Rodiny oboch milencov sa nad ich spoločným hrobom uzmieria, no na záchranu ich detí je už príliš neskoro.

- najznámejšia scéna - balkónová (mladi ľudia si tu vyjadrujú lásku)

Hamlet

Hamlet, syn dánskeho kráľa, sa rozhodne pomstiť smrť svojho otca, ktorého zavraždil vlastný brat, aby sa zmocnil trónu a oženil sa s kráľovnou – vdovou. Princ Hamlet vykoná pomstu až po dlhom váhaní (známy je monológ Byť či nebyť?), a pritom zomierajú aj nevinní (Ofélia, ktorá ľúbila Hamleta, sa pomiatla a utopila, Oféliin brat vyzve Hamleta na súboj, v ktorom má Hamlet zomrieť otráveným mečom. Zraní princa, ale pri zámene kordov je sám smrteľne zranený). Kráľovná pripíja na Hamletov úspech otráveným vínom a umiera, ranený Hamlet zabije vraha svojho otca.

Othelo

- v tejto tragédii víťazi podlosť a intrigy nad čistým ľudským citom
- čierny vojvodca benátskeho vojska Othelo v žiarlivosti podľahne intrigám kariéristu Jaga a zavraždí svoju nevinnú bielu manželku Desdemonu
- keď zistí, že sa dal oklamať, spácha samovraždu

PIERRE CORNEILLE [pier kornej]

dráma Cid :

- konflikt medzi láskou a ct'ou
- Rodrigo – Cid (pán) zabije otca svojej milej Chimeny, ktorý urazil jeho otca
- Chimena, hoci miluje Rodriga, žiada jeho smrť
- rozuzlenie je po zásahu kráľa zmierlivé: posielajú Rodriga bojovať proti Maurom v nádeji, že čas všetko zahojí

IVAN BUKOVČAN

div. hra: Kým kohút nezaspieva

- obd. 2. sv. vojny, obdobie po potlačení Slovenského národného povstania (1944), novembrová noc
- celá div. hra je založená na existencializme → skúma ľudské bytie, správanie sa v hraničnej situácii
- dej sa odohráva v malom meste, kde zastrelili nemeckého vojaka. Veliteľ Nemcov za jedného vojaka žiadal 10 civilistov. Náhodne ich zobrali večer na ulici. Boli medzi nimi: holič Uhrík, starec, advokát, učiteľ, tulák, babica, prostitútka... Zavreli ich do pivnice a ráno (kým kohút nezaspieva) ich mali popraviť. Starosta za nich orodoval a tak nemecký veliteľ rozhodol, že popravia len jedného a oni si ho musia spomedzi seba vybrať do rána. V tejto situácii sa odkrývajú charaktery ľudí => pocity úzkosti, bezvýchodiskovosti, strachu, otázka slobody. Bukovčan postupne strháva masky, odhaľuje za dokonalou fasádou morálne trosky. Každá z postáv má svoj subjektívny dôvod, prečo má prežiť, nikomu sa nechce zomierať, ale slabšie povahy podľahnú hystérii, kt. fašisti umelo vyvolali. Tulák vraví: „Človek nikdy nemá veľa možností. No vždy má aspoň jednu: ostať človekom.“ Problém vyriešil holič Uhrík tak, že zabil tuláka. Ostatní sú zhrození jeho činom, ale on sa obhajuje, že ich vlastne zachránil. Nemci však trvali na tom jednom, aby ho vybrali, nech vyjde sám von. Uhrík postupne pod nátlakom svedomia zoberie kľúč a vybehne von - zastrelia ho. Človek by sa v každej situácii mal zachovať ako človek. Nikto nemá právo brať život iným.

Postavy:

Fanka - gymnazistka, asi 16 roč., Ondrej- študent, starec Terezčák –bývalý horár, Babjaková-pôrodná babica, Dr. Šustek-zverolekár, Uhrík-holič, tulák, Tomko-učiteľ, pani Lekárniková, Marika Mondoková-prostitútka, Fischl-obchodník s drevom,vyjednávač. Zverolekár a pani Lekárniková sa cynicky stavajú k osudu ostatných, a len aby vyviazli so zdravou kožou. Zato Tulák, učiteľ Tomko, Ondrej a prostitútka nájdu v sebe dosť síl, aby si zachovali ľudskú česť. Najvyšinitejší je holič Uhrík, ktorý napokon v afekte zavraždí Tuláka, lebo otvorene hovoril pravdu a dráždil ho. Po tomto hroznom čine sa mu ul'avilo, lebo si myslel, že mŕtveho už majú. Ostatní sú zhrození jeho činom, ale on sa obhajuje, že ich vlastne zachránil. Prinesú im kľúč od plechových dverí, keď si vyberú toho jedného, nech vyjde sám von. Uhrík postupne pod nátlakom svedomia zoberie kľúč a vybehne von - zastrelia ho.

IVAN STODOLA - spojnica medzi realizmom a novými smermi**Bačova žena** – tragédia

- častý námet - muž odišiel do USA privyrobit' si (bača Ondrej Muranica), doma nechal ženu a dieťa
- v bani, kde robil, došlo k nešťastiu, veľa mŕtvych, žena dostala oznámenie o jeho smrti, o rok - dva sa vydala za baču Miša.
- Pri železničnom nešťastí sa Ondrejovi vracia pamäť, vracia sa domov ako bohatý človek a kupuje si panstvo. Chce, aby sa Eva k nemu vrátila. Eva spácha samovraždu (sebaobetovanie pri neriešiteľnom konflikte).
- kritizuje zlé sociál. podmienky a s tým súvisiace vyst'ahovalectvo - ťažká práca v Amerike.

JÚLIUS BARČ-IVAN**Matka** – psychologická dráma s vplyvom expresionizmu, 3 dejstvá - konflikt 2 bratov o peniaze (ako Kain a Ábel)

Hl. postavami sú matka a jej dvaja synovia Jano a Paľo. Dej sa odohráva v baníckom prostredí. V postave matky je niečo iracionálne, osudové až veštické - má dar: vie predvídať budúcnosť – trpí 2x (keď predvída a keď sa to stane)

(Matke sa prisnil sen, že v bani sa stane nešťastie a jej muž zahynie. Bránila mužovi ísť nasledujúci deň do bane, no on jej neveril. Na ďalší deň ho vyniesli mŕtveho z bane.)

Jano žije s matkou a Paľo odišiel za prácou do Ameriky.

Jano má otcovu silnú povahu, majetok má preňho veľký význam.

Paľo má povahu po matke, matka ho vychovávala tak, aby vždy ustúpil, aby ho Jano nezabil. Má milú Katu. Paľo sa vzdal časti majetku a Jano mu za to kúpil lístok do Ameriky. Paľo odchádza, za Katou začal chodiť Jano.

Neskôr sa matke prisní ďalší sen, že Paľo sa vracia z Ameriky –splnil sa jej. Jano sa neteší príchodu Paľa, bál sa, že príde o majetok, aj láska medzi Paľom a Katou sa obnovila.

Matka nechce stratiť ani jedného, lebo cíti, že jeden z nich bude musieť odísť.

Paľo doniesol z Ameriky Janovi nôž, matka v tom vidí predtuchu tragédie - vie, že jej synovia smerujú k tragickému stretu, kde jeden umrie

Paľo raz príde domov opitý, vzniká roztržka s Janom a matka ho chce zachrániť tým, že Paľa vyháňa z domu. Paľo býva u svojej milej Katy. Neskôr príde oznámiť matke, že sa

budú brať. Prišiel Jano, po ostrej výmene názorov sa začnú biť, matka sa postaví medzi synov, zhaslo svetlo a Jano namiesto Paľa zabil nožom matku – obetovala sa.

- Jano vyčíta matke, že z neho urobila vraha, lebo ho nemala rada

- podstata hry spočíva v hlbkej analýze charakterov a v nastolení zložitých psychologických konfliktov.

27

Komédia ako dramatický žáner.

Pojmy: **humor, hyperbola, charakterový typ postavy, satira, paródia**

Molière – Lakomec

J. Chalupka – Kocúrkovo

J. Palárik – Zmierenie alebo Dobrodružstvo pri občinkoch

I. Stodola – Jožko púčik a jeho kariéra

G. B. Shaw – Pygmalion

Komédia (z gréckeho slova *komoedia* = rituálna pieseň spievaná na oslavu Dionýza) **je dramatický žáner** (literárny druh – dráma), v ktorom sa **konflikt rieši smiechom**, všeobecným **zmierením**, víťazstvom lepšieho alebo šikovnejšieho a **prehrou hlupákov**.

Využíva **slovný a situačný humor** (napr. fraška). **Uplatňuje paródiu, vtíp, satiru**. Repliky postáv sú kratšie, menej rétorické. Ani rečou, ani konaním **nespôsobuje bolesť**. Základnou črtou komického účinku musí byť to, že krivda, ktorá sa stala kladným postavám, nie je príliš veľká a potrestanie záporných postáv je úmerné ich previneniu. Komickosť môže mať rozličné obmeny: komické je, keď laik presviedča odborníka o tom, čomu nerozumie, keď sa staršia dáma pokúša vzbudiť dojem, že je mladá; keď opitý človek vysvetľuje, že si vôbec nevypil. Komická postava chce byť inou, vznešenejšou, múdrejšou, krajšou, mladšou, akou je v skutočnosti.

Na rozdiel od **tragédie**, postavy komédie sú zo skromných pomerov, komédia má šťastné rozuzlenie a jej zámerom je rozosmiať divákov. Venuje sa každodennej realite ľudí.

Komédia vznikla **v starovekej literatúre**. Najznámejšími staršími autormi boli **Shakespeare** a **francúzsky dramatik Moliér**.

Satira je ostrý, uštipačný a útočný výsmech

Humorné dielo je dielo, ktoré využíva na vykreslenie postáv alebo opis situácií humor, vyvoláva smiech

Charakterová komika - hovoríme o nej, ak komicky pôsobia postavy diela (Harpagon, Jožko Púčik)

Hyperbola - má zveličujúci význam, zvyrazňuje určitú vec, jav alebo vlastnosť, patrí k metonymii

Paródia je literárne, alebo iné dielo zosmiešňujúce druhé dielo a myšlienky v ňom obsiahnuté

JEAN BAPTISTE POQUELIN – MOLIÉRE [žan baptist poklen molier]:

-prežil celý svoj život v divadle, kde aj umrel. Bol dramatikom (scenáristom), režisérom, hercom i riaditeľom divadla. Inšpirovaný talianskou komédiou a fraškou napísal 33 veselohier.

Lakomec

- je päťdejtsová prózou napísaná charakterová komédia z parížskeho prostredia, v ktorej je vykreslený deštruktívny vplyv peňazí na medziľudské vzťahy.

- najvýznamnejšia hra, hra sa dodnes

- hlavná postavu – Harpagon, vdovec, hrozne lakomý, bezcitný, jeho zmysel života je zhŕňať peniaze, pre ne dokáže urobiť všetko

- má 2 deti: Kleanta a Elizu

- Harpagon chce vydať Elizu za starého boháča Anzelma, ale Eliza ľúbi jeho syna Valéra,

- Harpagon si chce kvôli peniazom vziať za ženu Anzelmovu dcéru Marianu, ktorá ale ľúbi Kleanta

- mladé páry ukradnú Harpagonovi poklad, ukryjú ho v záhrade a vrátia ho pod podmienkou, že sa môžu vziať z lásky

- Moliere tu využil situačný a slovný humor

Mizantrop - človek, ktorý nenávidí ľudí pretože na každom pozoruje nejaký morálny nedostatok, prípadne ich tolerovanie u iných osôb. Napriek tomu sa zamiluje do klebetnice Celimény, napokon ju ale opúšťa a odchádza žiť sám na vidiek.

- vrchol jeho tvorby, hráva sa dodnes

Zdravý nemocný - hrá sa dodnes

- hra o hypochondrovi, ktorého zneužívajú lekári pre svoje obohatenie

Moliér vytvoril typy postáv a každá táto postava sa stala modelom pre ďalšie literárne diela.

JÁN CHALUPKA

- starší brat Sama Chalupku, 1. slovenský dramatik, tvoril v období klasicizmu

Kocúrkovo alebo len aby sme v hanbe nezostali – satirická veselohra- má 3 dejstvá.

Poukazuje na ľudí z mestečka s obmedzenými malomeštiackymi názormi, ktorí so o svojom bytí veľa myslia, a pomery medzi nimi. Obyvatelia Kocúrkova chcú byť múdri a ukázať, čo vedia, ale aj to málo, čo vedia, je chybné. Medzi slovenčinou používajú aj maďarčinu, latinčinu a nemčinu naraz. Veľa z nich však hovorí len rôzne skomoleniny, o ktorých správnosti sú presvedčení.

Dej: Do Kocúrkova prichádza nový učiteľ, chcú ho pomadžarčiť a oženiť - učiteľ a Slobodu chce získať Pán z Chudobíc pre maďarizáciu a Tesnošil za muža svojej dcéry. On je však predstaviteľom novej pokrokovej inteligencie a nakoniec sa oženiť s dcérou starého učiteľa Procházku a tým potvrdil svoj nesúhlas s maďarizáciou.

Spisovateľ svoje postavy a prostredie zobrazoval tak, aby nebolo pochybností, čo je mravné a čo nie.

Vysmieva sa z nastupujúceho meštiactva, dôležitú úlohu kladie na pokrokovú inteligenciu.

Postavy: učiteľ Sloboda, pán z Chudobíc, čižmár Tesnošil – mená charakterizujú postavy.

JÁN PALÁRIK

Tvoril v období matičných rokov

Veselohry: **Drotár, Inkognito, Zmierenie alebo dobrodružstvo pri obžinkoch**

Zmierenie alebo dobrodružstvo pri obžinkoch

Hlavná téma: odnárodňovanie Slovákov, využil tu situačnú komiku – dvojzámennú hlavných postáv. Postavy sú rozdelené na vlastencov a odrodilcov

1. vlastenci: **Miluša Orišková** – dcéra učiteľa – národovca, je spoločníčka grófkovej Elvíry, bola veľmi sčítaná a dokázala súcítiť s ľuďmi, učila grófkovi láske k slovenskému národu a jeho tradíciám

Elvíra Hrabovská – grófkova, pod vplyvom Miluše mení svoj postoj k slovenskému ľudu

Ján Rohoň – inžinier, zememerač, jeho vlastenectvo bolo skryté, bol spolužiak baróna Lajoša

Kostrovického a jeho vlastenectvo sa prejavilo pod vplyvom Miluše Oriškovej

2. odrodilci: **Lajoš Kostrovický** – barón, pod vplyvom spoločenských udalostí zavádza na svojom panstve maďarčinu, je to typický reprezentant svojej triedy, pod vplyvom lásky ku grófkovej Hrabovskej zmení svoj postoj k slovenskému ľudu, autor v ňom nachádza dobré jadro, barón si uvedomuje, že šľachta zavinila ťažké postavenie ľudu a dá peniaze na výstavbu školy, aby sa mohla rozširovať vzdelanosť slovenského ľudu

OBSAH: Grófkova Elvíra Hrabovská a jej spoločníčka Miluša Orišková si vymenili úlohy, aby podrobili skúške ženicha, baróna Lajoša Kostrovického. Ten si po príchode do kaštieľa vymení úlohu so svojím priateľom, zememeračom Rohoňom. Na základe výmeny vzniknú rôzne komické situácie. Napokon veselohra končí šťastne. Grófkova Hrabovská zaľúbi do baróna Kostrovického a Miluša Orišková sa zaľúbi do zememerača Rohoňa.

- autor tu využil veľa zo slovenskej folkloristiky, najmä ľudové tradície okolo zberu obilia a krásne slovenské ľudové piesne, jazyk a štylistické prostriedky: pekná slovenčina, veľa maďarských výrazov, hovorový jazyk, aforizmy, príslovia a porekadlá

IVAN STODOLA

Jožko Púčik a jeho kariéra – komédia

-je satirou na falošne chápaný humanizmus. Jožko Púčik (skromný, dobromyseľný, svedomitý) je úradníkom spolku Humanitas (starajú sa o zlodejov a podporujú ich rodiny). Neprávom ho obvinia ho z krádeže 43 000 korún. Dostáva sa do väzenia, keď sa snaží vysvetliť, že je nevinný, nikto mu neverí. Začne

teda klamať o nešťastnom detstve, rodičoch alkoholikoch, že bol v detstve sadista (pričom by ani muče neublížil), peniaze že vzal a prehýril

Hneď si ho všetci začnú všímať, pomôžu aj jeho sestre k lepšiemu životu, sľubujú mu menší trest

- Peniaze sa našli a J. Púčík je oslobodený, ale všetci si ho prestanú všímať, lebo je len obyčajný poctivý človek

Záver: pravda nemá žiadnu cenu, čestnosť a statočnosť nemá miesto v buržoáznej spoločnosti

GEORGE BERNARD SHAW

Komédiu Pygmalion napísal G. B. Shaw v roku 1913. Hra má päť dejstiev.

Námet Shaw čerpal z antického príbehu z Ovídiových „Premien“. V Ovídiiovom príbehu sochár Pygmalion vytvoril sochu nádherného dievčaťa, do ktorej sa zaľúbil. Afrodita ju na jeho prosby oživila, dievčina jeho lásku opätovkala).

V Shawovej hre uzavrie profesor Henry Higgins stávkou so svojim priateľom plukovníkom Pickeringom. Predmetom stávky je, že sa profesorovi podarí z jednej veľmi nekultivovanej, nevzdelanej pouličnej predavačky kvetín Elizy Doolittlovej pravú dámu s kultivovaným prejavom, prevychová ju tak, že ju naučí správne vyslovovať a konverzovať.

Profesor Higgins je zaprisahaný starý mládenec. Vezme Elizy k sebe domov, kde ju intenzívne vzdeláva v správanej angličtine.

Eliza Doolitlová sa skutočne stane civilizovanou dámou, za pol roka, s dokonalým spisovným vyjadrovaním a výslovnosťou. Svojím prirodzeným a kultivovaným pôvabom predbehne skostnatené vystupovanie a správanie Higginsa.

Elize sa venujú aj domáca - pani Pearcová a plukovník Pickering. Pod ich vplyvom sa zmení na nepoznanie. Z obyčajnej kvetinárky sa stala šikovná, dôvtipná a citlivá dáma.

Na diplomatickej oslave Eliza Doolittlová očarí celú spoločnosť a nikto nepochybuje o jej vznešenom pôvode.

Eliza však cíti problémy, pretože sa tak osobnostne zmenila, že sa k práci pouličnej kvetinárky nemôže a nechce vrátiť a na život vo vyššej spoločnosti nemá prostriedky.

Higgins, pre ktorého všetko bola len stávka, Elizin ďalší život ignoruje spolu s Pickeringom.

Elizy sa ujme matka profesora Higginsa a príjme ju do svojho domu.

Vďaka Higginsovmu odporúčaniu dostane Elizin otec väčšiu sumu peňazí z nadácie na šírenie morálnych zásad. Elizin otec bol predtým výnimočnou osobnosťou, napriek tomu, že bol len smetiar. Avšak peniaze ho zmenili a prispôbil sa konvenciám, ktorými dovtedy pohrdal.

Do Elizy sa zaľúbi mladý Fredy, ktorý nič nevie a nič nemá.

Profesor Higgins nakoniec zistí, že mu Eliza chýba, túži po jej spoločnosti, ale keď jej dá ponuku, tak ju Eliza odmietne a dáva prednosť Fredymu.

Hlavným motívom hry je emancipácia žien. Elizina premena však nie je iba zásluhou výchovy profesora Higginsa, ale aj vlastným sebauvedomovaním hrdinky.

Shaw v diele ironizuje a bojuje proti predsudkom a skostnatým tradíciám. Hra je vtipná, sarkastická a komická. Navonok romantická hra sa paradoxne mení na rozpravu o vzťahu pohlaví, spoločnosti a morálky.

Pygmalion je Shawova najpopulárnejšia komédia, hráva sa doteraz. Bola niekoľkokrát sfilmovaná. V roku 1956 podľa hry vznikol úspešný muzikál **My fair lady**.

Známa je aj hra - **E. ROSTAUD : Cyrano z Bergeracu**

28

Absurdná dráma vo svetovej a slovenskej literatúre.

S. Becket – Čakanie do Godota

V. Havel- Zahradní slavnost

E. Ionesco- Plešivá speváčka

M. Lasica a J. Satinský- Hamlet. Čučoriedkareň, Čerešne

S. Štepka- Jááánošiiík

ANTIDRÁMA - ABSURDNÁ DRÁMA

- začala sa rozvíjať v 50. rokoch 20. storočia. Vychádzala z filozofie nihilizmu a existencializmu
- chýba v nej súvislý dej, často i zápletky, motivácia konania postáv, medziľudská komunikácia a rozuzlenie v závere hry
- jazyk neslúži na dorozumievanie, lebo monológy sú nelogické, reč v dialógoch nenadväzuje na jednotlivé repliky
- predstavitelia: Samule Beckett, Eugéne Ionesco

SAMUEL BECKETT (1906-1989)

- Francúzsky prozaik a dramatik írskeho pôvodu, nositeľ Nobelovej ceny
- diela: **Čakanie na Godota**, **Koniec hry**...-absurdné hry

Čakanie na Godota

- absurdná dráma o čakaní, ktoré neprináša výsledok – vyjadrenie absurdnej situácie súdobeho sveta
- hra sa odohráva v neurčitom čase a priestore, postavy sa pohybujú v začarovanom kruhu
- hra nemá dejovú líniu, je bez dekorácií
- divák sa nedozvie, kto je **Godot**, na ktorého sa čaká. Je to možno Boh(z angl. Got) , alebo alegória smrti, beznádejného čakania, nádeje
- keď sa Becketta pýtali, kto je ten záhadný Godot, odpovedal, že ani on sám nevie. Práve tá záhadnosť dáva priestor ľudskej fantázii, a tak každý môže čakať na svojho Godota
- Dej: dvaja hlavní hrdinovia **Vladimír a Estragon** sa stretávajú na vidieckej ceste s jedným stromom a čakajú na Godota, ktorý má zmeniť ich osud. Ich neustále sa opakujúci rozhovor o Godotovom príchode preruší iná dvojica – pán **Pozzo** s bičom a jeho sluha **Lucky**, ktorý je priviazaný ako pes na reťazi a vlečie kufor, stoličku a kôš s jedlom
- nadväzujú spolu absurdný rozhovor, ktorý preruší príchod chlapca, čo oznamuje, že Godot dnes nepríde, ale zajtra určite áno
- na druhý deň sa v podstate opakuje scéna z prvého dejstva s tým rozdielom, že Pozzo prichádza ako slepý a je teda závislý od Luckyho a oboch tulákov
- v závere hry prichádza chlapec a znova oznamuje, že pán Godot dnes nepríde, ale zajtra sa dostaví určite
- Vladimír s Estragonom sa chcú obesiť, ale povraz vyťahnutý z nohavíc sa roztrhne. Uvažujú o odchode, ale zostávajú stáť.

EUGÉNE IONESCO (1912-1994)

- Francúzsky dramatik rumunského pôvodu - predstaviteľ absurdnej drámy

Plešivá speváčka

- absurdná hra, témou je tragédia reči
- pocit absurdity sa prejavuje v neschopnosti jednotlivých postáv medzi sebou komunikovať, postavy hovoria vo frázach, pôvodný zmysluplný obsah je nahradený nezmyslom

- neschopnosť komunikácie vyjadruje nepochopenie jednotlivca – vnútorné rozpoloženie človeka ako je: osamelosť, nemožnosť priblížiť sa rečou k blízkeму človekovi
- hoci dráma obsahuje rozhovory, často netvorí dialógy
- postavy nevytvárajú žiadne charaktery, nenastáva u nich psychologický vývoj, sú degradované na obyčajné bábky, stáva sa z nich čosi mechanické, desivé a obľudné

Dej:

- dva znudené manželské páry: manželia **Smithovci** a ich návšteva manželia **Martinovci** – sa snažia v uzavretom prostredí obývacej izby na predmestí Londýna viesť priateľskú a banálnu konverzáciu. S výmenou fráz medzi nimi postupne rastie vzájomná agresivita, každý sa snaží presadiť sám seba v rozhovore, z ktorého sa nakoniec vytráca akákoľvek výpoveď a nemožno ho už nazvať rozhovorom
- uprostred návštevy vstúpi **veliteľ hasičov**, ktorý oznámi, že má za úlohu uhasiť požiar, ktorý má ešte len vypuknúť na niekoľkých miestach Londýna. Akonáhle je uistený, že nikde nehorí, stáva sa vrátane slúžky Smithovcov **MARY**, vydávajúcej sa za detektíva Sherlocka Holmesa, účastníkom absurdných rozhovorov, ktorých obsah je čoraz nezmyselnejší.
- v okamihu, keď absurdita dosahuje vrchol, reči sa okamžite prerušia, manželia Martinovci zaujmú miesta Smithovcov ako na začiatku hry a všetko sa znovu začína opakovať s rovnakými replikami, ale s výmenou hovoriacich.

VÁCLAV HAVEL(1936)

- český dramatik, publicista, autor fejtónov, esejí, polemík
- patrí medzi popredných predstaviteľov Charty 77, za svoje názory bol viackrát väznený. Po roku 1989 pracoval ako verejný činiteľ, prezident ČSFR, ČR.
- je prvým českým autorom absurdných hier: **Audience, Zahradní slavnost, Absence...**

Zahradní slavnost(1963)

- je absurdná hra
- hlavným hrdinom hry je Hugo Pludek - predstaviteľ strednej vrstvy, ktorý si buduje svoju kariéru a využíva všemožné spôsoby za vytýčeným cieľom, prispôsobuje sa, až stráca svoju osobnosť
- Hugo ide na záhradnú slávnosť Likvidačného úradu, aby sa tu stretol s vplyvným **Kalabisom**
- v priebehu rozhovoru **s tajomníkmi** Likvidačného úradu a s predstaviteľom Zahajovačskej služby **Ferdom Plzákom**, sa naučí používať frázovitú reč i úradnícky spôsob myslenia vo svoj prospech
- postupne sa mu darí likvidovať Likvidačný úrad ale i Zahajovačskú službu
- práve Hugo je poverený, aby z trosiek týchto úradov vybudoval Ústrednú komisiu na zahajovanie a likvidovanie, ale vtedy už Hugo úplne stráca svoju identitu, nepoznávajú ho ani vlastní rodičia a na otázku, kto je, odpovedá: „Já? Kdo jsem já? No tak povídejte, já nemám rád tak jednostranně stavěné otázky, vážně ne! Copak se lze takto zjednodušujícím způsobem tázat?“

SÚČASNÁ SLOVENSKÁ DRAMATICKÁ TVORBA

- v súčasnosti sa v divadlách hrávajú tradičné hry slovenských autorov, často sa siaha po autoroch, ktorých hry boli zakázané alebo sa sa na ne „zabúdalo“ – Karvaš, Bukovčan ale často sa hrávajú aj moderné, netradičné hry súčasných autorov
- V roku 1962 vznikla Nová scéna SND, kde spočiatku hrávali aj avantgardné hry od svetových autorov. Tvorcovia M. Lasica a J. Satinský mali nezhody s vedením, preto v roku 1969 založili Divadlo na Korzeprvu slovenskú alternatívnu profesionálnu scénu, ale ich kriticko-satirické hry nezodpovedali predstavám komunistických predstaviteľov, a tak v roku 1970 divadlo rozpustili.
- V 60-tych rokoch sa rozvíjajú **AUTORSKÉ DIVADLÁ**- tzv. **divadlá malých javiskových foriem** –divadlá s veľmi jednoduchou scénou, malého počtu hercov- niekedy len jeden herec alebo dvaja, bez kostýmov, bez náročných dekorácií

-sú založené na veľkej obraznosti

-vzniklo tým, že dovedy oddelené aktivity : **autor, režisér a herec sa spojili** –autor ponecháva priestor herecovej tvorivosti, nie je prísne predpísané, ako by mal herec danú rolu prezentovať, každý iný herec do nej vkladá niečo nové

-v oblasti výrazových prostriedkov dominuje používanie: sloganov, alegórie, irónie, sebaíronie, nárečia- využívajú sa aj mimojazykové prostriedky: gestá, pohyby, aj osvetlenie

-najznámejšie autorské divadlá: **L+S** (M. Lasica , J. Satinský)

Radošínské naivné divadlo (S. Štepka)

-pomocou **humoru a satiry poukazovali na nedostatky v spoločnosti**

-ich typickými znakmi sú: **vlastné texty , improvizácia a interakcia s obecnstvom**

80-té roky predstavujú aj nástup : **satiry (Feldek, Štepka, M. Lasica, J. Satinský) a vznik**

avantgardných autorských divadiel STOKA a GUNAGU, ktoré sa orientujú na oblasť etiky súčasného človeka a spoločnosti

-silná obrazotvornosť, poetickosť, hravosť

- používajú **scénku, kabaret, skeč** (gag) a **štylizované piesne**

Kabaret –je zábavný, satirický program s tanečným a hudobným vystúpením, ktoré je spojené so sprievodným, slovom

Skeč – krátke niekoľkominútové vystúpenie, ktoré vyúsťuje do nečakanej pointy

Gag (ang.) - improvizácia, žartovná vložka ako prostriedok situačnej komiky, je založený na neočakávanom zvrate vyplývajúcom zo situácie

DIVADLO LASICU A SATINSKÉHO L+S

Milan Lasica (1940) a Július Satinský (1941-2002)

-sa zaslúžili o vznik **moderného slovenského kabaretu**

-**najväčšiu popularitu získali** v 60-tych rokoch, počas pôsobenia v **Divadle na Korze** - bolo to intelektuálne divadlo, kde sa konalo aj ich 1. predstavenie **SOIREÉ** (soaré)- **VEČER**

-zamerali sa na **kritiku a paródiu vtedajšieho socializmu**(morálne a politické problémy)

- v čase normalizácie bolo Divadlo na Korze zatvorené a obaja mali zakázanú činnosť

Ich tvorba bola novátorská a odvážna, vďaka tomu, že boli dvojica, vytvárali atmosféru stálych paradoxov

-nepoužívali jednoduchý , ľahko pochopiteľný humor - ale **inteligentný, jemný , citlivý, ktorý chápe**

človek s istým vzdelaním

-postavy nemali konkrétne mená, iba napr. (Optimista, Pesimista...)

Satinský –bol prostejší, poddanejší, ľudskejší (už zomrel)

Lasica–prísny, ironickejší, vzdelanec, filozof

Text nikdy nemal konkrétnu podobu, dotvárali ho na javisku improvizáciou a súhrou obecnstva

-ich dialógy bývajú naplnené paródiou, symbolikou, sú bohaté aj na iróniu , sebaíroniu a končia nečakanými pointami

-ich divadlo znamenalo zrod moderného slovenského kabaretu a paródie

Tvorba:

-často parodovali dramatické hry: **Nečakanie na Godota, Náš priateľ René, Hamlet**

Kabarety: **Nikto nie je za dverami, Deň radosti**

Obaja boli aj tvorcami známych kníh:

Lasica: **Piesne o ničom**

Satinský: **Moji milí Slováci, Karavána šteká, psi idú ďalej, Čučoriedkáreň. Šľak ma ide trafiť**

RADOŠÍNSKÉ NAIVNÉ DIVADLO

-divadlo malých javiskových foriem, vzniklo r.1963 pôvodne ako **ochotnícke naivné divadlo v Radošine**, zakladateľom je Stanislav Štepka

- pôvodne vzniklo ako dedinské divadlo - ochotnícky súbor (neprofesionálni herci z dediny , napr. Katarína Kolníková - upratovačka v škole)

-od roku 1970 pôsobí v Bratislave ako profesionálne divadlo

Spájajú sa v ňom črty vidieckeho ochotníckeho a mestského intelektuálneho kabaretu

-hrá iba hry svojho zakladateľa Stanislava Štepku, ktorý je jeden z najpopulárnejších dramatikov súčasnosti, napísal viac ako 50 hier: **Jááánošíík, Človečina, Kúpeľná sezóna, Nevesta predaná Kubovi, Pavilón B, Ženské oddelenie, Alžbeta Hrozná, Lás-ka-nie, Hostinec Grand, Zver sa píše s veľkým Z**

-vo svojich hrách spájal láskavý humor s kritickým odsúdením - konzumného spôsobu života ,nemravnosti, vypočítavosti, intolerancie

-hrdinovia hier sú obyčajní ľudia , ktorí sa na súčasnosť a minulosť pozerajú priamym až detsky naivným pohľadom, čím zvyrazňujú absurdnosť a abnormálnosť sveta okolo nás

-ich naivosť nie je hlúpa , je to ľudová múdrosť prefikovaných šašov a klaunov - **hry píše a hrá v radošinskom nárečí**

Jááánošíík

-hra s prvkami postmoderny

-nemá súvislý dej, je to súbor scénok doplnených hudbou a pesničkami M. Markoviča

- celá hra je satirou, ale nie na Jánošíkovskú tematiku, ale na tých, ktorí vytvárajú nejaké falošné mýty a legendy, falošné idoly, vzory, ošúchané heslá a frázy

-divadelná hra je namierená proti falošnému hrdinstvu, preto je Jánošík zobrazený v kontraste:

a) na jednej strane sa vyjadruje veľmi jednoducho, používa drsnú , hovorovú reč

b) na druhej strane používa—nadnesenú , patetickú reč, využíva umelecké jazykové prostriedky, jeho reč je popretkávaná patetickými citátmi z klasických diel slovenskej literatúry (citáty z Maríny, Smrti Jánošíkovej, ľudové piesne...)

-základom hry sú : vtipné repliky, komentáre, slovné hry, paródie

29

Súčasná lyrická poézia a jej umelecké (zvukové, lexikálne, syntaktické) prostriedky
M. Válek – Jablko, Jesenná láska, Zápalky, Po písmenku, Smutná ranná električka, S hlavou v ohni, Večer
M. Rúfus – Pri potoku, Rozlúčenie, Na chotári malá jeseň sedí, Zvony detstva
J. Stacho – Zoznam, Obrad s plameňom
E. Feldek – Kriedový kruh

- po r. 1945 doznieva tvorba starších autorov - vitalizmus, nadrealizmus, katolícka moderna,
- **40. - 50. roky:** autori sa zaoberajú vojnovými i tradičnými témami (láska, domov... = tradicionalisti), ale prechádzajú aj k intímnej a spoločenskej poézii: **Kostra, Horov, Plávka Mihálik**
- niektoré ich diela sú poznačené schematizmom - autori museli tvoriť podľa požiadaviek socializmu (básne o triednom boji, o mieri, o plnení plánu, o združstevňovaní dediny, o víťazstve pracujúceho ľudu, o Sovietskom zväze)
- v **60. rokoch** poézia prestáva byť schematická a začala do nej prenikať svetová avantgarda (**Rúfus, Válek**), **Obaja básnici písali v 50.- 60. rokoch, mali podobné témy v tvorbe: vojnové témy, domov, rodný kraj, detstvo, rodičia, láska, kritika negatívnych javov spoločnosti (klamstvo, pokrytectvo, prospechárstvo, honba za majetkom, ľudia si nectia základné ľudské hodnoty), básnici sa cítia za to všetko zodpovední.**
- Rúfus je viac citový, pripomína Krasku, jeho poézia je osobitá, plná kresťanského humanizmu, menej reaguje na vtedajšie spoločenské udalosti,**
- Válek viac píše pre spoločnosť, jeho poézia je aktuálna, veľmi originálna.**

- vznikla aj tzv. „trnavská skupina“ = **Trnavskí konkretisti** - ústrednou postavou bol **Lubomír Feldek** - do popredia išla zmyslová skúsenosť a subjekt = básnické „ja“, patrí sem aj Ján Stacho
- V tomto období vynikli aj 3 mladí básnici – **Osamelí bežci -Laučík, Štrpka, Repka** – veľmi moderné básne, ktorými provokovali a poburovali- v popredí všetkých týchto autorov je zmyslová skúsenosť a subjekt = básnické „ja“
- písali veľmi moderné básne, ktorými provokovali a poburovali.
- odmietali konvencie a tradicionalizmus
- zdôrazňovali právo na experiment
- metafory, asociácie, slovné hry, fantázia, zámlky, náznaky,
- často nezrozumiteľné básne

- **70. roky:** (po obsadení Rusmi) poézia i celá literatúra prežívala obdobie krízy, viacerí básnici nesmeli publikovať, iní sa odmlčali dobrovoľne a niektorí aj emigrovali. Popri oficiálnej literatúre sa vytvorila i tzv. samizdatová literatúra – vo forme samizdatu sa tajne rozširovali zakázané diela.
- **80. roky** poznačené existencializmom- človek cez vlastné pocity vnímal zložitnosť doby (**Hevier, Peteraj, Strážay**)
- v 90. rokoch sa formuje generácia nových moderných autorov, spoločenská klíma sa uvoľnila, básnici sa mohli slobodne vyjadrovať, čo sa prejavilo spoločenskou kritikou

MILAN RÚFUS (1928)

M. Rúfus vo svojej tvorbe nadviazal na tradície **symbolizmu a neosymbolizmu**. Hlavnými motívmi jeho poézie je: **bolesť sveta, ohrozenie človeka, bolesť lásky, Boží súd.**

Za najvyššie ľudské hodnoty považuje: **materinskú lásku, domov, detstvo, prírodu, prácu.**

Známe básne: – Pri potoku, Na chotári malá jeseň sedí

M. Rúfus je jeden z najvýznamnejších predstaviteľov modernej slovenskej poézie. Už jeho prvá básnická zbierka **Až dozrieme** z roku 1956 sa stal medzníkom vo vývoji slovenskej poézie, prišla po schematickej, čierno-bielej literatúre. Obsahuje básne s témou: domova, detstva, prírody, poslanie poézie, sú tu aj protivojnové básne. Básne sú písané novým spôsobom. Využil aj voľný verš.

Zvony – zbierka, prevládajú motívy: zeme, prostého človeka zápasiaceho s každodenným údelom. Skladba sa vyznačuje skepsou, beznádejou, úzkosťou z ťažkých životných situácií: smrť, choroba. Báseň Zvony detstva

Stôl chudobných – zbierka, na jednoduchom človekovi vyzdvihuje: pracovitosť, húževnatosť, múdrosť. Za najvyšší etický princíp považuje: prácu, prírodu a rodinný kraj.

Je už vyrovnaný so životom a aj s tým, že k životu patrí aj bolesť a sklamanie

Rúfus písal verše aj k fotografiám a maľbám známych umelcov (Fulla, Bazovský) aj pre deti:

Modlitbičky, Nové modlitbičky, Zvieratníček

MIROSLAV VÁLEK

Spolu s Rúfusom patrí k významným predstaviteľom slovenskej modernej poézie, obaja ovplyvnili celú mladú generáciu.

Nadviazal na avantgardné smery: **surrealizmus, poetizmus, konštruktivizmus.**

Vo svojej tvorbe využíva: - **iróniu, sarkazmus, sebaíroniu, paródiu**

- **netradičné metafory, personifikácie, slovné a zvukové hračky**

- jeho básne sa dotýkajú rôznych sfér života

- základné motívy: **poézia + láska, človek + svet**

Jeho básne sú obľúbené a aj často zhudobnené, napr. báseň **Jesenná láska** zhudobnil a naspieval M. Žbirka. Ďalšie známe básne: Zápalky, Po písmeňku, Smutná ranná električka, S hlavou v ohni, Večer

Dotyky - básnická zbierka (1959)

-básnik v nej odmietol schematizmus a zameral sa na vnútorný svet človeka-jeho pocity, problémy, sklamanie a smútok

- vzťah muža a ženy znázorňuje ako plný napätia, ochladnutia a odcudzenia a rozchodov nap. v básni

Jablko

- jablko= symbol lásky- zelené nezrelé - symbol nezrelej lásky, zaprášené - symbol stereotypu

- v závere je nečakaný zvrät typický pre Váľka

forma –voľný verš, využíva aj tzv. literárny synkretizmus (splývanie lyriky a drámy)

-

Prít'azlivosť' - básnická zb.

-v básňach sa venuje otázkam civilizácie a človeka v nej

- je tu jedna z najznámejších básní **Domov sú ruky, na ktorých smieš plakať'**, spomína na obdobie 2. svetovej vojny, keď mal 13 rokov

-jeho prvú lásku Helenu spolu s ostatnými židmi vyhostili z krajiny a neskôr zahynula v koncentračnom tábore

-je protestom proti vojne, utrpeniu a fašizmu

Nepokoj- bás. zb.

-básnikov nepokoj nad človekom ako takým, ktorý je zlý a spôsobuje zlo, nap. v básni Zabíjanie kráľikov-poukazuje na zákernosť človeka

Milovanie v husej koži - bás. zb.

-analyzuje ľudské vnútro, prestáva veriť, že sa človeka môže zmeniť poézia

ĽUBOMÍR FELDEK(1936)

-jeho tvorbu charakterizuje: hravosť, nápaditosť, optimizmus a hľadanie krásy v živote

Kriedový kruh- bás. zb.

-centrálny motív je **láska, ktorá ma naplnenie v harmonickom manželstve**

-obsahuje aj básne o rodine, domove, prírode, poézii

-pre deti napísal: **Hra pre tvoje modré oči, Zlatúšik, Modrá kniha rozprávok, Zelená kniha rozprávok**

JÁN STACHO

-experimentoval so slovami

Svadobná cesta - bás. zb.

- prvotina, vyvolala mimoriadnu pozornosť - **zvláštne komplikované metafory, symboly, nezrozumiteľnosť**

Dvojramenné čisté telo - bás. zb.

-komplikovaná metafora

-je tu typická stachovská symbolika: **telo, oheň, plameň, svieca, voda, prach...** báseň Obrad s plameňom

30

Súčasná slovenská epická próza. Pojmy: **postmoderna, palimpsest, persifláž, satira, irónia****D. Tatarka-Démon súhlasu****D. Mitana- Nočné správy****P. Jaroš- Tisícročná včela****D. Dušek- Kufor na sny- poviedka Pes****Charakteristika slovenskej povojnovej literatúry****1945-1948**-spisovatelia sa snažia nadviazať na **demokratické tradície medzivojnovej literatúry**-uplatňujú sa rozličné literárne smery: **naturizmus, existencializmus, kritický realizmus, socialistický realizmus**-niektorí autori museli **emigrovať** po vojne alebo boli odsúdení: **J. C Hronský, G. Vámoš, M. Urban...****1948 - 1956**

- v roku 1948 sa začala **komunistická éra a totalita jednej strany**
- literatúra sa stala nástrojom propagandy
- za jediné tvorivú metódu bol vyhlásený socialistický realizmus
- avantgardné smery boli vyhlásené za úpadkové, prerušil sa kontakt so západnou literatúrou
- **prevládajú 3 témy: SNP, budovanie socializmu, združstevňovanie dediny**
- romány **zobrazovali život a charaktery zjednodušene, podávali nepravdivý obraz o skutočnosti, zamlčovali problémy**: nap. F. Hečko- Drevená dedina, D. Tatarka- Prvý a druhý úder
- Predstavitelia: F. Hečko, D. Tatarka, V. Mináč, L. Mňačko

1956 - 1969

- skončilo sa obdobie kultu osobnosti, nastal proces **politického uvoľnenia**
- literatúra už nemusela plniť ideologickú funkciu, bola slobodnejšia
- nadviazali sa kontakty so svetom, uplatnil sa napr. **existencializmus, nový román, postmoderna**
- predstavitelia: **J. Johanides, A. Hykisch, A. Chudoba, V. Šikula, R. Sloboda, P. Jaroš, L. Ballek**
- starší autori sa zamerali na pravdivé zobrazenie 2. svet. vojny, SNP, kolektivizáciu a kult osobnosti
- mladší autori sa zaoberali **súčasnosťou a jednotlivcom - skúmali jeho psychiku, súkromie, krízy, ľúbostný život**
- využívali postupy **modernej prózy, nebáli sa experimentovať**

1969-1989

- začína sa obdobie normalizácie a konsolidácie. Mnohých vylúčili za Zväzu slovenských
- spisovateľova zakázali im publikovať
- niektorí emigrovali (**L. Mňačko**) a ich diela boli stiahnuté, vyčiarknuté z učebníc
- literatúra sa rozdelila na 3 prúdy: **oficiálnu samizdatovú exilovú**

1. Oficiálna literatúra

- literatúra je znova pod kontrolou KSČ a slúži jej zámerom
- píšú sa diela v duchu **socialistického realizmu** a prechádzajú schvaľovacím procesom
- autori sa radšej venovali historickej tematike alebo zážitkom z detstva
- napriek veľkej snahe cenzorov, časť literatúry aj tak odzrkadľovala vplyv avantgardných smerov: **R. Sloboda, J. Johanides, D. Mitana, D. Dušek**

2. Samizdatová literatúra

- v samizdate sa vydávali diela **zakázaných autorov, články zakázaných intelektuálov a diela svetovej literatúry**. Autori: **D. Tatarka, P. Hruz, H. Ponická, M Šimečka**

- predstavitelia boli zavražďovaní a šikanovaní- sledovala ich Štátna bezpečnosť, zatýkali ich, vypočúvali, kontrolovali im poštu, odpočúvali telefóny
- v Čechách zaznamenala najväčší ohlas občianska iniciatíva **Charta 77**

3. Exilová literatúra

- rozvíjala sa v zahraničí
- Radia sa do nej autori, ktorí emigrovali za Slovenska

DOMINIK TATARKA (1913-1989)

- patrí k najlepším slovenským prozaikom 20. stor.
- bol vedúcim predstaviteľom opozičnej a disidentskej literatúry na Slovensku

Démon súhlasu

- je politický pamflet obsahujúci prvú analýzu obdobia kultu osobnosti a stalinizmu
- odhaľuje ako sa spisovatelia podriaďovali režimu a so všetkým súhlasili
- na verejnosti sa nikto neodvážil povedať pravdu, na všetko sa prikyvovalo, vytvoril sa tzv. démon súhlasu- v tom videl Tatarka základ budovania kultu osobnosti
- využíva: čierny humor, satiru a iróniu
- nachádzajú sa tu prvky: publicistiky, autobiografické, alegorické, hyperbolizácia spoločenských pomerov 50-tych rokov
- rozprávačom je Bartolomej Boleráz

Dej:

- hrdinami príbehu sú spisovateľ **Bartolomej Boleráz** a vedúci ideológ **Valizost' Mataj**
- obaja sa vracajú z Prahy zo zjazdu spisovateľov a pri havárii vrtuľníka zomrú
- na ich pohrebe prednáša predseda Zväzu samé frázy, lži a to prinúti Bartolomeja vstať z mŕtvych a povedať pravdu o sebe
- cestou na zjazd Bartolomej úprimne povie Matajovi svoj názor na súčasnú literatúru, ktorá skresľuje skutočnosť, manipuluje s ľuďmi.
- Mataj s ním úprimne súhlasí
- na zjazde Bartolomej otvorene vysloví svoj názor, ale všetci na čele s Matajom ho odsúdia a vyhlásia za zradcu
- Boleráz rozmýšľa, prečo je Mataj v súkromí iný ako na verejnosti a prichádza k záveru, že ho pokazila neobmedzená moc totalitného režimu
- medzitým sa však zmení medzinárodná a spoločensko-politická situácia. Odsúdi sa kult osobnosti a Bartolomej sa zrazu stáva hrdinom, ktorý sa jediný odvážil povedať pravdu

DUŠAN MITANA (1946)

- je spisovateľom nevšedného talentu
- patrí k popredným osobnostiam modernej slovenskej prózy - literárnej postmodernity
- v jeho tvorbe prevládajú postmoderné poviedky s prvkami: mystiky, absurdity, hororu

Nočné správy

- zbierka 9 poviedok, z ktorých sa vynára absurdita a ireálnosť
- využil motívy nevysvetliteľných záhad, koreniacich v magickom realizme
- protagonistu poviedok v celej zbierke je ženatý, ale jeho vzťah so ženou je problematický, kolíše medzi nehou a podráždenosťou
- úzkosť a starosti hrdinu súvisia s konkrétnym životom, k vlastnej rodine pociťuje zodpovednosť
- Mitana opisuje „všednú situáciu“ (žiadna exotickosť)
- skoršia udalosť predznamenáva neskoršiu udalosť, ktorej sa nedá vyhnúť
- preto poviedky pôsobia mysteriózne, iracionálne a snovo
- zasahuje osudovosť
- v poviedke Nočné správy
- **využil chronologický postup, dialógy**
- rozprávač je v **1.os.sg.**, do deja vstupuje – **in medias res**- „ Večer som bol v kine.“

Dej:

-novinár - redaktor, si večer v kine tesne pred koncom uvedomí, že e nevie, či má kľúče od bytu. Po skončení filmu vyhodí všetko z vreciek a hľadá ich uprostred odchádzajúcich ľudí. Začalo ho nezniesiteľne svrbieť telo a uvedomil si, že v kine chytil, ako obyčajne, blchu. Keď sa vracal domov, poletoval sneh na Hviezdoslavovom námestí. Žena mu doma vyčítala, že stratil už 4 kľúče nepomôže jej s domácimi prácami, deti ešte nespali.

- keď večeral o pol desiatej, žena žehlila a on si zapol nočné správy. Žena kričala, aby správy vypol.
- Nastala prudká hádka a nakoniec zmierenie. Redaktor písal článok do novín do 3 nad ránom. Ráno ho zobudil zvonček, prišli dvaja policajti, zobrali ho do auta bez toho, aby mu vysvetlili, čo sa deje, až príslušník Zboru národnej bezpečnosti po čase zo stola vytiahol zväzok redaktorových kľúčov a potom ho opäť odviezli domov v policajnom aute.

Znova si ľahol k žene do postele, ale prebudilo ho hrozné svrbenie po celom tele. Zabil blchu, v kúpeľni napustil vodu do umývadla a ponoril ju do vody. Premýšľal, že taká je malička a spôsobila mu toľko trápenia, vypila mu veľa krvi. Pritisol ju nechtom palca, voda v umývadle sa sfarbila dočervena, umyl si ruky a vošiel k žene a deťom.

Všimol si, že z kúpeľne sa plazil spod dverí, tmavý pásik.

„Pozrel som sa na svoju sladkú krv a v celom tele som cítil čoraz väčšiu slabosť.“

DUŠAN DUŠEK (1946)

- Je **majster prozaickej miniatúry**-
- svet jeho epiky je tiež trocha na rozhraní reality a **nadreálneho**, ale on oba póly nepozorovateľne spája: **štylistickými nápadmi, paradoxami, gagmi**
- práve tieto prvky ho približujú k textom v absurdnej dráme
- ale nad všetkým uňho vládne neagresívny, **priateľský úškrn- podobný Kukučínovi**
- má zmysel pre **detail**
- hrdinovia: drobní ľudia, nenápadní, nedôležití, ktorí sa nikam netlačia a nič veľké pre seba nechcú, pasujú sa so životom, sú nesmierne citliví a hlboko prežívajú svoje pocity
- témy: ľudská komunikácia, detstvo, staroba, partnerská láska
- región: Záhorie, Piešťany, Šaštín...

Kufor na sny - zbierka poviedok - poviedka **Pes**

Dej:

- sused má psa, ktorý nevie, že je blázon, vidí v ňom len svojho pána. Chodia spolu na pivo. Rozprávač sa im vyhýba, nechce sa s nimi stretnúť. Vadí mu otrocká poslušnosť psa, volá sa Ukulele. Slinami obližuje svojho pána. Ale po pive má jeho pán ešte viac slín, vylezie na plot a pľuje na ľudí, alebo si nájde fľašu od piva, uvelebí sa s ňou na chodníku pred detskými jaslami a fúka do hrdla fľaše a Ukulele sa pridá- breše a zavýja, až nakoniec ich zaženie tučná kuchárka z jaslí. Ale obaja majú z toho srandu. A deti im spoza plotu mávajú. Ďalšou ich zábavou je, že vyžobrujú si noviny zo stánku, a potom psovi číta titulky. Sused tvrdí, že učí psa abecedu, a potom ho naučí aj násobilku. Skrátka blázon.

Keď prídu do cesty rozprávačovi, on sa im opäť snaží vyhnúť, tento raz sa nedá a sused volá: „Vidíš, Ukuško, aký je, vyhýba sa, čo s ním? Je blázon.“

PETER JAROŠ (1940)

- vo svojej tvorbe využíva prvky **existencializmu, nového románu, postmoderny a magického realizmu**
- napísal scenáre k filmom **Pacho, hybský zbojník, Tisícročná včela**

Tisícročná včela

- román zasadený do autorovej rodnej dediny Hybe
- zobrazuje **osudy 3 generácií rod. Pichandovcov** v období od konca 19. stor. do roku 1918
- Jaroš do príbehu vložil aj dejiny obce od 12.stor.
- reálny dej oživujú sny, predstavy, neskutočné javy, zázraky (Martin Pichanda hrá karty v bruchu veľryby, padá zlatý dážď a žaby, sen o včelej kráľovnej) - prvky magického realizmu
- román je oslavou práce, pretože práve pracovitosť a životaschopnosť- vlastnosť typická pre včely- pomohla prežiť slovenskému človeku tisícročie plné biedy a utrpenia
- okrem práce je dôležitá aj láska vo všetkých svojich podobách: čistá, verná, úprimná, zmyselná, vypočítavá, krutá, tragická

- autor využíva situačný humor, slovný humor, iróniu a paródiu

Dej:

- **Martin Pichanda** a jeho žena mali 3 deti. **Kristínu, Sama, Valenta**
- Martin bol v dedine veľmi obľúbený vďaka svojim príhodám. Chodil na múračky, a tak pochodil celé Rakúsko Uhorsko. Mal doma plno starých máp, sníval o vzdialených krajinách, napr. o Madagaskare a Zanzibare. Bol láskavý, rád sa zabavil v krčme pri poháriku vína. Bol novátorom - okrem včiel sa zaujímal aj o ovocinárstvo
- so starými Pichandovcami sa zo života rodiny vytratila harmónia a pokoj, ich deti zažívali tragédie a nešťastia
- **Valent** – vyštudoval právo a stal sa z neho pán. Z vypočítavosti sa oženil s bohatou Hermínou
- **Kristína a Samo** mali svadbu v jeden deň
- Kristína bola s Matejom zo začiatku šťastná, ale nemali deti. Keď Kristína ovdovela, na pohoršenie celej dediny žila so ženatým **Julom Mitronom**, s ktorým mala aj deti. Starala sa aj o Julovu slabomyseľnú ženu Matildu
- centre románu je najstarší **Samo**, prezývaný Včela. Mal 6 detí: **Janka, Samka, Petra, Karola, Emku a Marka**. Najstaršieho Janka zabila zablúdená guľka na múračkách v cudzej zemi.
- Emku zachytilo koleso mlyna. Samo odišiel do Ameriky, Karol a Peter zahynuli počas 1. svet. Vojny. Rodičom zostal len Marek, ale ani jeho sny o zbohatnutí sa nespĺnili.